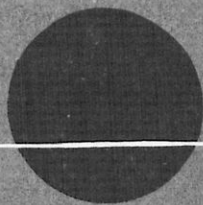

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ
Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμπεριφορά

H

6

ΝΕΙ

Βρανούσης (H) -----

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ Δ/Γ = 176

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ
Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣ)

6 ΝΕΓ
Βρανούση (Π)

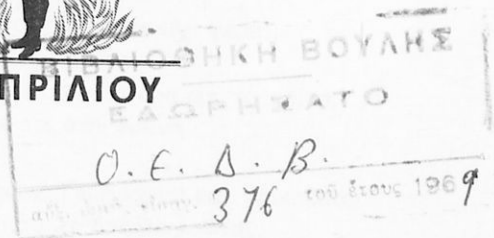
Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ — Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ, Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ — Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

21 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1968

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

002
KNE
ET2B
75

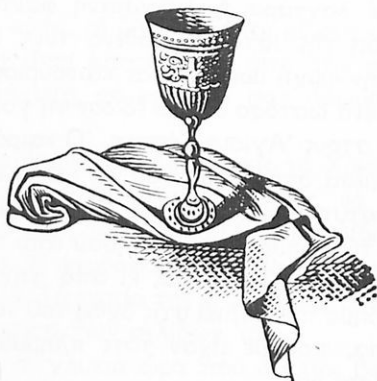
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΑΝΑΛΥΣΗ

ΒΑΛΛΕ

ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά ἀπ' τις κακίες τοῦ κόσμου,
στή Φάτνη βρέφος, ὅσο ζῶ, νὰ Σὲ λατρεύω δῶσ' μου!

Κι ὅταν θὰ ῥθῆ ἀπὸ Σὲ σταλτὸς ὁ Χάρος νὰ με πάρη,
κάμε σὰ βρέφος νὰ σταθῶ μπροστὰ στὴ θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δῶσ' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νὰ στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νὰ εἶναι ὁ λογισμὸς μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στὴ Βηθλεὲμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγάβολα κάμε τα σὰν ἐκεῖνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γρικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους ποὺ Σὲ δοξολογοῦσαν.

«Περὰ σματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σε πολλά άπο τα μέρη εκείνα όπου άποδημεί πάντα με λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες της Όμορφιάς ή πατρίδες της Όστορίας, καθένα τους ήταν και μια καινούρια χαρά για την ψυχή μου, κι ένας καινούριος πλουτισμός για τó πνεύμα μου. Κανένα ώστόσο δέ μου έδωσε τή γοητεία και τή συγκίνηση που ένιωσα στους Άγίους Τόπους. Ό καιρός μπορεί να κάνει όλο και πιό άχνες μέσα στη μνήμη μου τις φωτεινές και γλυκύτατες εικόνες που της άποτυπώθηκαν, ενώ τα βήματά μου ακολουθούσαν τ' άρχαία άχνάρια τών βημάτων του Όησου άπο την άυστηρή Όρουσαλήμ ώς τήν ειρηνική Τιβεριάδα, κι άπο την τρυφερή Βηθλεέμ ώς τή δραματική Όρημο που φέρνει στις όχθες του Όρδάνη: Ό συγκίνηση και ή γοητεία, που με είχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν άκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι όμως δέν είχα πάει στους Άγίους Τόπους με τή βαθιά εκείνη πίστη τών προσκυνητών, που ή Όρουσαλήμ είναι για αυτούς ό μαγνητικός πόλος της ψυχής τους και που όνειρεύονται τó ταξίδι στους Άγίους Τόπους σαν κάτι τó ιερό, τó μοναδικό και τó μέγα, που ύστερ' άπ' αυτό δέν έχει πια να έπιθυμήσει κανείς τίποτ' άλλο στη ζωή του.

Όταν πρωταντίκρισα άπο μακριά, στο ύψος ενός λόφου που χρησιμεύει για βάθρο της, τήν Όρη Πόλη τών λογισμών και της λατρείας άναρίθμητων ανθρώπων, δέ γονάτισα με κλάματα εύτυχίας να προσευχηθώ, όπως έκαναν οι τραχιόι πολεμικοί Σταυροφόροι.

Άντικρίζει κανείς, έξάλλου, στην Παλαιστίνη πολλά πράματα που δέν τά περιμένει, που δέ σκέφτηκε πώς μπορούσε να τά δη εκεί, και που είναι σα μεγάλες λερωματιές στην εικόνα της, τήν εικόνα που έχει πλάσει ή φαντασία μας άπο τήν άνάγνωση τών Εύαγγελίων: στο Όρος τών Όλαιών δέν ύπάρχουν πια έλιές, γιατί οι Τουρκοί τις έκοψαν στον πόλεμο, για να τροφοδοτήσουν με ξύλα τις άμαξοστοιχίες τους· ό κήπος της Γεθσημανή έχει έξαφανιστή κάτω άπο μια τεράστια—και τερατώδη—έκκλησία που έχουν χτίσει οι Ρώσοι· τή Όρημο, όπου ό Χριστός νήστεψε και προσευχήθηκε, τή διασχίζει ένας πλατύς ασφαλτοστρωμένος δρόμος, όπου πηγαινοέρχονται τουριστικά αυτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν τήν κυκλοφορία

στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολυχρώμες ρεκλάμες, ποὺ ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ. . .

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοῆ-
τησαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση
τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμό-
σφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι
ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῆ ἐκεῖ,
νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν αὐτὴ παν-
τοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαι-
ρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία τῆς κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου τῆς εἶναι
σὰ μὴ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει
ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικοὺς τῆς ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερα
νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναῖκες μὲ τὸ φαρδὺ
μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρῦση
μὲ βῆμα ἀργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη
πήλινη στάμνα ὄρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τι-
βεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ
συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καὶ κου-
ρελιάρης βεδουῖνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο,
τὰ κατάμαυρα γένια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἔκφραση στὰ μάτια του τὰ
λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατάμονο κι ἀκίνητο μέσα
στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό,
ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφιῶν·
τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο
Ἰησοῦ, μὲ ξεδίψασε κι ἐμένα,—ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια·
τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλήμ: μόνο πῶς δὲν εἶχαν
πιὰ τὴν ἀρχαία τους οἴση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια
τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω
στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια
μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε
ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι
του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαϊδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικούς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνάερη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὡσὸσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραῖα μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλινοῦ, ἦταν γιὰτί τόσες φορές εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρέτ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτί εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἕνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἕνα κοινὸ βουρκομένο ποτάμι, ἦταν γιὰτί εἶχε λουστῆ στὰ ἕνερά του· ἂν τὰ στάχια τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτί τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικούς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμο, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἕνα συναίσθημα αἰωνιότητος, πού ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, πού τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐνιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

*Ἔτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλὴ Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἕνα πεζούλι μὲ λουλούδια, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, πού εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανά, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλαυκοὶ Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κόστας Οὐράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' ἀντιλαλήση αὐτὲς τὶς μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία!»! Αἷματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσωμὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πιὸ φοβερὸ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα. . .

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισίες πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγειροι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστὰ τους τὰ ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἀθῶα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἐννοιά του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πιὸ βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωὴ, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρά ἴσως νέων μαρτύρων, πού στοῦ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μὲ καρδιά γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιὰ κατὰ τὸ μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθύ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἀνθρώπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιὰ ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἀθῶο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλεὺς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραῦλια τῶν τσοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομὸ Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιὰτὶ κι Αὐτὸς ἕνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, πρὸς θ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀνθρώπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρεση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτη ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ατενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριά μοίρα τῶν ἀνθρώ-

πων. Ἔρχεται νὰ τὴν ὑποστῇ ὁ ἴδιος: νὰ ζήσει τὴ φτώχεια καὶ τὸν πόνο, τὴν παραγνώριση καὶ τὴν πίκρα, τὴν ἀδικία καὶ τὸν κατατρεγμὸ—αὐτὸν τὸ θάνατο, ποὺ δὲν εἶναι στὴ φύση Του, ὀλότελα ξένος γι' αὐτόν. Ἔρχεται νὰ λυγίση σὰν ἄνθρωπος τὴν τραγικὴ, τὴν κρίσιμη στιγμή τοῦ Ὁρους τῶν Ἐλαιῶν—« παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο! »— νὰ νιώσῃ, στὸ ζύγωμα τοῦ θανάτου, τὴν ἄφατη θλίψη τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς· καὶ ἡ νύχτα ν' ἀκούσῃ, κατάπληκτη, τὰ θεῖα χεῖλη νὰ ψιθυρίζουν: « περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχὴ μου ἕως θανάτου »!

Οἱ λαοὶ ποὺ κάθονται στὸ σκοτάδι, ποὺ παραδέρνουν στὸ σίφουνα τοῦ μίσους, ὡς ἀντικρίσουν σήμερὰ τὸ μέγα φῶς ποὺ ὑψώνεται μεσοοὐρανο ἀπὸ τὴν ταπεινὴ σπηλιά: Ὁ Ἄναρχος, ἀπὸ τὸν ὕψιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νὰ ντύσῃ τὴν τελειότητά Του μὲ τὸ σχῆμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἄφθαρτη οὐσία Του ἔρχεται νὰ φυλακίσῃ—σ' ἓνα κίνημα ὑπέρτατης ἀγάπης—μέσα στὰ στενὰ κι ἐφήμερα ὅρια τῆς ἀνθρώπινης ὑπάρξεως. Κατεβαίνει νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφουσύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὰ πλάσματά Του.

Αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῆς ὑπέρτατης καλοσύνης, τῆς θεῖας ἀταπαρνήσεως, δείχνει τὸν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροὶ καὶ τυφλοὶ ὅσοι πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὑλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴ θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ αἰῶνες ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ συντελέστηκε τὸ μυστήριον τῆς ἐνανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς ὅλα τὰ δεινὰ ποὺ ἀποκορυφῶνονται σήμερὰ στὴν παγκόσμια ἀγωνία, εἶναι τὰ πικρὰ προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νὰ ζητοῦμε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, στὶς συνθήκες τῆς ὑλικῆς τοῦ βίου, τὴ σωτηρία. Δείχνουν ἀκόμα ὅτι ὅλα τὰ καλά, ὅλα τὰ βήματα τῆς ἀληθινῆς, τῆς ἠθικῆς προόδου στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ, ἔρχονται ἀπὸ μέσα: Ἀπὸ τὴ συνείδηση. Καὶ σ' αὐτῇ, ποὺ εἶναι τὸ ἴδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, ἀπευθύνεται τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: « Κοίταξε—λέει στὸν ἄνθρωπο— πῶς γιὰ τὴν ἀγάπη σου δέχομαι ν' ἀποβάλω τὴν παντοδυναμία μου· πῶς ντύνομαι τὴν ἀδυναμία σου· πῶς δέχομαι τὰ βάσανά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ἓνα, νὰ περπατήσω στὸ δρόμο σου, νὰ μοιρασθῶ τὴ θλίψη σου, νὰ σταυρωθῶ καὶ νὰ πεθάνω γιὰ σένα ».

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἀπὸ τὰ βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀλήθειας, ὅτι μέσα στὸ φθαρτὸ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἔνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρηνηθῇ τὸν ἑαυτὸ του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἕνα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτη διδαχὴ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, σήμε-
ρα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποῦ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποῦ ἴσπειραν στὸν κόσμον οἱ Ἀντίχριστοι, ποῦ ὀδηγοῦν ἢ ἀπιστία κι ἢ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλά, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρω-
πότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδηρο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὔριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατῆρα τοῦ ἡ-
φαιστείου ποὺ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζη-
τᾶνε μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστρο-
φῆς τὴ σιγουριὰ τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπο-
λυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ
κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις
ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ
θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη ποὺ διά-
λεξε γιὰ λίκνο του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρω-
πότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, ποὺ ἔχει πνίξει
στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νὰ γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς
πραότητας καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ
τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιο
τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσω-
τερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

νρεοκοπήσει. Τὸ θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, ποὺ πορεύεται στὸ γκρεμό, εἶναι ἡ δραματικὴ βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὄλες τὶς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὑλικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμὸς εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστῆμη μπόρεσαν νὰ δώσουν στὸν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στους σκολιούς * δρόμους ποὺ τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νὰ συλλάβῃ τῆ φωνή Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἐγίνε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγονο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἄργα γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σημαίνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. Πρέπει νὰ πιστέψῃ τὸ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιὰ τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, ποὺ πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, ποὺ ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκὸ. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιὰ καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στὸ χέρι. Γιατί ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ ποὺ ῥιξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάριση, ταπείνωση, ἀγάπη. Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκειῶν, ἡ μόνη ποὺ μπορεῖ ν' ἀντιταχθῆ στὸ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους ποὺ φοβερίζε τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ κείτονται σήμερα στὸν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

«Ἐλληνικὴ Δημοιοργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἔξ.

Σπύρος Μελάς

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

- 1 Ἡ γέννησή Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ' ἀλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
Ἡ γέννησή Σου τὸ ἅγιασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
- 2 Καὶ τὸ Ἄστρο, πού δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάρη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, πού δὲ θὰ φανῆ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.
- 3 Τὸ Ἄστέρι αὐτό, πού ὀδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θεωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὀδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, πού ὀδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε...

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκιαπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ ἔταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιάτης τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος στὴν Κέρκυρα, 15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζωωμένο καὶ κίτρινο αὐτὸ ἀπ' τὸν καιρό.

—Πῶς τὸ ἔχω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾶς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὁρκεζοῦμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, εμεῖς Διάκος Συμεών, σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυκτα κι ἔπειτα — δὲ θυμούμαστε καλὰ — δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγούστου μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιά-δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι μέσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς πού δὲν τὸ πιστεύουνε.»

—Σοῦ ἔταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγη ὁ γέρος· μὰ κι ἐσύ θὰ γράψης τὰ ὅσα σοῦ ἔπα ὅπως τ' ἄκουα ἀπ' τὸν πατέρα

μου, κι εκείος άπ' τόν έδικό τουνε, όπως τά' μαθε άπ' τή μάνα του, κι εκείνη πριν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στο στόμα του ίδιου του Χαράλαμπου.

Του ύποσχέθηκα του γέρου· και τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια όλόγυρα στήν πόλη· ό Βενετός Ναύαρχος είχε μαζευτή κάτω άπό τὰ τείχη κι άφησε τó στόλο τών άπίστων ν' άράξη στον ήσυχο γιαλό του Ήψου και τους Γονιούς τόν Αύγουστο του 1716. Ήταν ή δεύτερη φορά πού οί Τουρκοί πατοΰσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος και τρόμος. Ήτρεξαν στο Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τó γεφύρι, κι άφέθηκαν στο έλεος του Θεού.

Μόνο ό στρατάρχης άτρομος, ψύχραιμος, άεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά άπό Ένετούς, Σάξονες και Έλληνες, έπήρε και μερικά παλικάρια άπ' τήν πόλη, έκλεισε τήν Πύλη του Παλαιου Φρουριου, και άνάγκασε τόν κόσμο, τους νέους νά όπλιστουν, τους γέρους, τὰ παιδιά και τις γυναίκες νά κουβαλοΰν χώμα, νά βοηθοΰν στους προμαχώνες, νά περιποιοΰνται τους πληγωμένους.

Ό κόσμος πήρε θάρρος· σιγά-σιγά συνήθισε· και κάθε δειλινό μαζευόταν μπροστά στή μικρή πλατεία του Άγιου, και όλοι, όρθόδοξοι και λατίνοι, έμπαιναν άπ' τή μιá πόρτα, προσκυνούσαν, και έβγαιναν με πιό θάρρος άπ' τήν άλλη.

Ό Χαράλαμπος Καμπονέρης, έκκλησιάρης, μαζί με τó διάκο Συμεών, έκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες άγρυπνοι μέσα στο Ναό· έτοιμοι με τήν πρώτη προσαγή νά κατεβάσουν τόν Άγιο με τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού 'χαν άνοιξει μυστικά στο πλάι τής Άγίας Τραπέζης, για νά τόν γλιτώσουν άπ' τὰ χέρια τών άπίστων. Κι αυτό ήταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν άγαθό και άπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια είχε στήν ύπηρεσία του Άγιου. Πώς θα τόν ξευτέλιζαν έτσι τόν Άγιο! Τόν Άγιο, πού τόν έβλεπε τόσα χρόνια νά κάνη χάρες, νά σώζη κόσμο, νά 'χη τόση δύναμη!

Και κάθε βράδυ, σα γύριζε στήν έκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στο φοβισμένο Συμεών και του 'λεγε:

—Θά τó δής πού δέ θα γίνη αυτό! Δέ θενά μπή εκεί μέσα! Όχι! Θά τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θα τὰ διώξη, σου λέω! όπως τσι άλλες έδιωξε και τήν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν Ἅγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινουῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ-σιγά.

Τὶ ἔλεγε; Ὁ διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἀπ' τὸ σταυρό του νὰ κἀνη χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε: «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, ποὺ κάθε νύχταμισαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ ἔναι πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα: Τῆς ἸΠαναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

Ἦουχη ἢ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινὴ μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού ἄλαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύση τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχῶνες, στὸν Ἄι—Ἀντώνη, ἀπ' τὸν Ἄι—Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζί μὲ τὸ μονότονο τραγούδι τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε...» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιά ἐκείνη τῆ βραδιά. Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκείνες ποὺ γίνονται πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία...

Στὸν Ἅγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρὴς. Δυὸ τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν: ἔμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἢ μιὰ: στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλη. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

Ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλη: καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντῆλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πὼς ἐκεῖνο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα: κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε:

—Διῶξε τους, Ἅγιε μου! Διῶξε τους!

Ἐξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἄμεσως ἄρχισαν ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριὰ, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγοὶ τῶν ἀπίστων, ποὺ σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὄρουσαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχῶνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μέ λάδι· τούς κεραύνωναν από τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στὴν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἀνοίγαν τὶς πόρτες. Μέσα στὴν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλήσεις. Τὰ οὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. Ὅλα μαζί σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγὴ ἀνέβαιναν ψηλὰ στὸν οὐρανό, ποῦ, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρος, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζη ἀπὸ βαριά σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποῦ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἄστραπές καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἕτοιμο γιὰ σφαγὴ, παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκὸς ὁ ἄλλος κληρικὸς, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μὲ τὰ μάτια :

— Ὡρα εἶναι !

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἀνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μὲ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγὰ-σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυφαν πάλι στὸ κρῦο μάρμαρο. Οἱ βροντές ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τὶς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μὲ τὶς χρυσές ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντῆ ποῦ ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμούς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἕτοιμοι γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τους. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν : « Σῶσε μας, Ἄγιε μας ! . . . Διῶξε τς ἄπιστους ! . . . Μανούλα ! »

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μὲ φῶς τυφλωτικὸ κι ἔλαμψαν ὅλα : εἰκόνες καὶ μανουᾶλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἀστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μὲ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης πού κράτησε ώρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστά ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη— θρόνο ἀτίμητο— ἀνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημμύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διάκου καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ώρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

Ἐνα γεροντάκι μελαφό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξι χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγά-σιγά τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιὰ ἀπ' τὴν μὴν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἤσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάθη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ώρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνήλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμπό-θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὄρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαφό προσωπάκι γερμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε :

- Εἶδες, Χαράλαμπε;
- Εἶδα, διάκρ! Τὸ 'δες καὶ σύ;
- Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;
- Τότες πῶς τὸ 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;
- Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἄκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἄνοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλῆθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοὶ ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ Ἁγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καὶ στὶς εὐχαριστίες, ἀπὸ στόμα σὲ στόμα νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη τὸ θαῦμα, ποῦ ἔκανε φτερά καὶ γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρωὶ—ἔλεγαν—ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στὶς ἀστραπὲς καὶ τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νὰ μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῆ μεγάλης. Οἱ δικοὶ μας τ' ἄφησαν ὅλα, καὶ κανόνια καὶ προμαχῶνες, καὶ σκόρπισαν στὴν πόλη. Ἔξαφνα—ἔλεγαν—ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα· ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἕνα χέρι τὸ σπαθί, καὶ μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο Σταυρὸ ποῦ ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νὰ ὀρμήσει. Κι ἦτανε τόσο φοβερὸς κι ἀγριεμένος, ποῦ οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἄχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθὶ ἔβγαζε ἀστραπές. . . Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καὶ πᾶν στὴν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ ποῦ ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καὶ εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

—Τὸ εἶπα, διάκο. Τὸ εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νὰ μπῆ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἔ το ποῦ πήγαινε ἐκεῖ τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξι χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καὶ μὲ τ' ἀριστερὸ τὰ μικρά, κι ἄρχισε νὰ σημαίνη ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελὸ καὶ χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νὰ λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερὸς—λαμπερὸς καὶ καθάριος ὥστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στὶς κορυφὲς τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντευε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους ποῦ φευγαν ἄταχτα καὶ βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβές ψυχές, θλιμμένες! Και τ' απόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἀγέρα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιὰ στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
πού στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἄνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι Ἐκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές πού Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἄργὰ τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ κ ι ἔ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεῖ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, κατὰ τὴν μετὰ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστὸν μου, νὰ περιγράψω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθη. — Ἐὰν ἐπιλάβωμαι σου, Ἱερουσαλήμ, ἐπιλησθεῖ ἡ δεξιὰ μου, κολληθεῖ ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν οὐ μή σου μνησθῶ ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσι τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἑσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμενοι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεϊα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νᾶμα», ἡ ὁδηγοῦσαι ὄνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμίων καὶ χραμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζυματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοιλώμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερὰ ἡ-οτικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριζότριχοι, ἠλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακρὰς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρικτὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἀρνία σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των, μὲ καθαρούς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὰς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ μὲ τοὺς λιπόχρους ἢ καστανούς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσεν εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρῦ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῆ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὅσῃν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμπιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεως του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφύριζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπεύρουσα παντοῦ τὸ βαθύ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠτμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἠδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτῆσῃ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τουλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; . . . Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε! ».

Ἦλπιζεν ἓν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς θὰ ἦρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινόν βουνόν άνω, άνερχομένη βραδέως εις τὸ στερέωμα, καί αἱ τάξεις τῶν άστρων ἠραιώθησαν ἐπ' άπειρον καί σχεδόν ἡμαυρώθησαν εις τὴν διάβασίν της. Παρῆλθεν άκόμη μία ὥρα. Ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς δὲν ἐφάνη.

Ὁ ἱερεὺς ἤρχισε ν' άγανακτῆ.

—Ὁ άσυνειδήτος! ὁ μωρός... Ἡμαρτον, Κύριε! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη... »

Ἦθελε νὰ στείλῃ ἓνα τῶν ποιμένων εις τὴν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καὶ εὖρη ἓνα συλλειτουργὸν νὰ τοῦ φέρῃ. Ἄλλ' οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ὅλοι ἔρρευγον* ἐξηπλωμένοι μεταξὺ τῶν σχοίνων καὶ τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εις τὰς κάπας των, εὐχαριστημένοι ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ άνοιξις καὶ εὗρισκαν ὀλιγώτερον παγερὰν τῆς γῆς τὴν ὑγρασίαν. Καὶ αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καὶ αὐταί, ὑπνωττον ὀλιγώτερον άκουστῶς ὀπισθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μὲ τὰ χράμια καὶ τὰ κιλίμια, τὰ ὅποια εἶχον φέρεῖ ἐπεστρωμένα ἐπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καὶ αἱ ἐκ τῆς πολίχνης ἐλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι ἐπὶ τῶν καλαθίων των, ἐξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν ἔστεγασμένον πρόναον καὶ ἐντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, ἐλαγοκοιμῶντο καὶ αὐταί. Μόνον ὁ ἱερεὺς ἀνησύχει καὶ ἦτο ἄγρυπνος.

—Τὰ ξέρω ἐγὼ ἀπ' ὄξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ ἔλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ, διὰ νὰ τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὅπου' ν' θεοφοβούμενος ἄνθρωπος, θὰ τὰ λήῃ κειδὰ ὅπως-ὅπως... .

—Νὰ δὰ ἡ ὥρα νὰ σὲ κάμουμε καὶ ψάλτη, Μαθηνῶ! ἀπήντησε γελάσας ὁ ἱερεὺς.

—Ψάλτης δὲ θὰ γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοὶ μας θὰ ἔμαστε. Κανένας γραμματισμένος δὲν εἶναι γιὰ νὰ μᾶς γελάσῃ... Ἡ άγιούνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ, κι ἐγὼ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νὰ ἔξερὰ ἀπὸ μέσα ἀπ' τὸ χαρτὶ νὰ διαβάσω, θαρρῶ πῶς δὲν θὰ ἦτον άμαρτία νὰ ψάλω καὶ μοναχῆ μου.

Ἐστώσον ἐπλησίαζε μεσονύκτιον, καὶ δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ ἔλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντὸς, ὁ τρίτος πάρεδρος. Ὁ ἱερεὺς δὲν ἀπεφάσισε νὰ ἐξυπνήσῃ κανένα ἐκ τῶν βοσκῶν καὶ τὸν στείλῃ εις τὴν πόλιν, ὡς ἐσκέφθη κατ' ἀρχάς, διότι ἐλογάρισεν ὅτι-τόσαι ὀλίγαι ὥραι ἔμεινον ἔως νὰ ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὗ ὑπάγῃ ὁ ἀποσταλησόμενος εις τὴν πόλιν, ζητήσῃ καὶ κατορθώσῃ νὰ εὖρη ψάλτην, ἔως ὅτου πείσῃ

καί φέρη αὐτὸν καί φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καί ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὰ μεσάνυκτα ἢ καί βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στενάζων, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καί προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριά Μαθηνῶ καί ἡ θειά τὸ Σειραῖνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καί νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίους σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καί γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾶ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος τῆς. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσψασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὅσων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλευρῶς ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἠξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καί ὁ ἡγαπημένος μαθητῆς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καί συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἃν καί πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καί τὸν καθιδρῦσῃ ὄχι εἰς ναὸν καί ὀλοκαύτωμα καί θυσιαστήριον, ὄχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, "Υψιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καί τὰ σκεῦα αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καί νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντὸς, καί ὤφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνώδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤρρησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καί λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καί σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰῶνων κοιμηθέντας καί νὰ συγκινητὴν τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς πάλαι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διά τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νά κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτων (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νά ἐξυπνή τὰς μεσουκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔφαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βαστάζων αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νά ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἐνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἐνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρέη τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφές μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἀργὰ τὸ κατὰ Μᾶρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίῳ», ἤρχισε νά ψάλλῃ λαμπρῶ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔφαλε τρίς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἡ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιπούς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔφαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σεραϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔφαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' ὅ, ἀναλαβὼν τὴν Ἐνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσηλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐφαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ῥοδῆς, ἀκολουθῶς εἰσηλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσηλθε καὶ ἤρχισε νά φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολὴν του. Ἡ φαλμαρδία εἶχε διακοπῆ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἔδοκίμασε νά κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἄλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νά εἶπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θειά τὸ Μαθηνῶ ἤρχισε σιγά-σιγά νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁφόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ. ».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορὰ εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐφόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοσημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἄ! ναί, ἔκαμεν ἡ θειά Μαθηνῶ καὶ ἤρχισεν: «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν...».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἕκαστον τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπληρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχυί...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

Ἀφοῦ ὁμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς «Αἴνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «'Ασπασμόν», ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῆ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ἐπισημασθέντες ἔστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός. . . βαθιὰ κάτ' χουγιάζει. . . «ποῦ εἶσαστε, ποῦ εἶσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς. . .

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ἐπισημασθέντες ἔβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὔρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξοκκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

«Ἄ π α ν τ α», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης .

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνοῦσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανὸν σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἀέρι,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα:
 Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὄλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πεστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἔχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουνε οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἀσήμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουνε οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἀγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἐπὶ τὸ « Λ ἄ μ π ρ ο »

Διογύσιος Σολομὸς

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μέσ στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τῆς πατρίδας
καί καταφρόνηση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὀλόχρυσο καί τῆς Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψη κάνουν ἢ Ἀχερουσία,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη,
βρίσκουν, καί ἰσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἄκόμα ἀπόμεινε στὸν ἀέρα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφὲς γύρω καί πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καί τὸ χιλιάζουν:

« Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χώματά της,
πὲς της πὼς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καί πάντα στὸ πρόσταγμά της ».

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπεσον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἄλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβραλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἠττήθη πολλακίς ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεικνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατάρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ, τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπλάγχχνων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνῃ ἢ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινικὴ, καὶ αὕτη δὲ ἢ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἑρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἠγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπήκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτη δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταῦτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἦτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἢ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ μὲν ἀποκαλυ-

φθεισα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὁ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἐνατολήν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγῆθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδηλῶς ἐντολὴν ἀνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινοτάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἦττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαρατάσσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενεοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθὲν. Ἄλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλεύουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῆ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἑβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλαι ἐπεκράτουν ἐπιχώρια διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευάματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῆ ἢ τοσοῦτον θαυμασιά αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκειμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνόητα γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἀφ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἰσως εἶπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλά, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλώσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποθετῆ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς Ἀνατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅποσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς Ἀσίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν Ἀσίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτήσῃ ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελε ἀποβῆ ἔν τῷ μεταξύ ἢ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὅποσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἢ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διάδοσις!

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τουλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλά, ἂν ὑπηρέτησε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπήλαυσε παρ' αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἢ τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπανσα ἡμῶν ἢ μετέπειτα

κοινωνική, ἠθική, διανοητική κατάσταση, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ἀπόρροια. Τούτου δ' ἔνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·Υ·ΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοῦ Ἑλλήνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φροβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀνταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθῶν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμοειθῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὅποιαν ἐξώπλισε μὲ μυριάς δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστήν του, ἀφοσιωθέντας ὀλοφύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατὴρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστή του Ἀριστομένης πηγάει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους Λακινίου, διὰ νὰ δεθῆ εἰς τὴν θεῶν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῆ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνη, ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἐπὶ πλῶς σωματική. Ἠθική τις ὀδύνη κατατρώγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἠλιπίζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεφεύθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστά σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἐφεδροὶ δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὅλος ὁ ἐφεδρος ὀπλισμὸς χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλαί, πολλαὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

ζιτών, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιωῖται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἔχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνὸς εἴδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἶπῃ καλύτερα. Ἰδοῦ! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικείμενον, οἱ πλοῦσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἐτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμόν. Καὶ εἰς μάτην ἐξηγ-τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάυλλον. Ἄ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκρούς.

Ὁ Φάυλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθα-ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῆ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἄλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατήν, καὶ ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους οἱ ὀπλίται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἢ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάζῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὀλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὁ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἐκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὠραῖον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφιστα*. Ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ...

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἔλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα

όπτασίαν, νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοὴν της διῆλθεν ὡς σκιά διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη δισταζούσα ὑπὸ τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὁποῖον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἴφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἄφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὦμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ῥόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμη μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ-σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τώρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λείου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωῖνὸς αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδιάμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλῶν τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἐκπληξιν, τὴν ὁποῖαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάϋλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἦρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασίς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἄλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια κατανοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὀδοιπόρος μασ βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωῖνὸς βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπνέει τούλάχιστον. Ὀλίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κάθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαὶ * των κατασχίζουν τὰ ἀβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάση ἄραγε ποτέ; Ἄλλ' ὁ Φαῦλλος τότε, ἢ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεύει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχυῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνήρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! ὦ! Δὲν θὰ φθάση ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερέτιμσε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατακόπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῆ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἴτινες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. Ἄλλ' ἤδη ἀνήλθεν ἄρκετὰ ὑψηλά· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχυῶδων πλευρῶν της. Ἄλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπωςδῆποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τούλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στήθος της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος. . . Ἄλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερόν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι ἰγλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

... τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ रिπιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεία χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς ἡ προνοητικῆς χεῖρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἄλλως ἢ Ἄριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω τῆς τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον τοῦ ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεῦει τώρα τὴν μηστήν του. Ἄλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! ὦ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτήν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὐτὴ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ μία τόσον ἀβρὰ κορασίς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρὰ καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ πάρῃ εἶδησιν. ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὠραῖαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἄχ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὐρη ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὐρη νεκράν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότωνα· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρώγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλὰς του, ἀλλ' οὐχὶ ἄπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνητήθῃ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρμᾷ πρὸς τὸ Ἑραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἄφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνωφερείας, τὴν ὁποῖαν ὅμως οὐδέ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ κἄν νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθὲν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκίῳφωσ τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑψοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκῶδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὡσεὶ εὐλογοῦσα, ὡσεὶ προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἔλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὀσφῦν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπίτιαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μετὰ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μετὰ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μετὰ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἶμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφήσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φαῦλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδαφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἧτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φαῦλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκετοὶ της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὀμιλεῖ δι' αὐτήν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαῦλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαῦλλου καὶ ἐν μόνον εὐχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἢ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἀφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρον Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ, τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαῦλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἢ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμαίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φαῦλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἐδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον «ρόθιον»*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπται ψαύουν τώρα

μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιουτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* τῆς ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπητῆ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἡρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένης εὐχάς. Ὁ δὲ Φαῦλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπιέχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιά ὀλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιαί. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβουλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, με τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιὰν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὀδηγῇ καὶ σώζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φαῦλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὀδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκεῖνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ώραϊες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, πού σᾶς τό 'γραφεν ἡ Μοῖρα
 νά σᾶς δοξάση ἐνός Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιατί' εἶν' αὐτή ἡ ἀληθινή και ἡ μόνη
 γυναῖκα πού τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾶ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νά τὸν κρατῆ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετική και χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπίτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τῆ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δικὴ της γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολάει ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά της·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνή της κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπίτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, πού λησμονεῖ και τ' ὄνομά της.

Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας της ἐλπίδα
 και τοῦ πατέρα της κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα—εὐτυχισμένος πού τὴν πάρη·
 μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

« Ἐσπερινός »

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρι-

νον ἀγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῆ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὐξησις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὁμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὅποιον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὄράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλῆς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῆ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μετὰ τὴν μητρικὴν τῆς στοργῆν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹—καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελής καὶ συνοπτικὴ, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μετὰ τὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν τῆς καὶ μετὰ τὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχουν καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρῖστος Τσοίντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξιλέω καὶ τῆς Ἑγήσοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἵππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυπήσῃ μετὰ τὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὀρμῆς αὐτοῦ φανερῶνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποῖαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἣτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποῖαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιὰν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξιλέω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μετὰ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῆ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἐφοδὸν ταύτην ἢ ὀλίγον ὑστερότερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παιδὰ τῆς Πλοῦτον.

γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὄχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἀκμαίου ὡς ἡμίθεου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβεραῖς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἔνδοξον τέλος του.

Β'.

Ἡ Ἥγησώ εἰκονίζεται καθήμενη ἐντὸς τοῦ οἴκου τῆς ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρὰ γυνὴ τὸ περιδέριον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχὴν¹. Τὸ βλέμμα τῆς ὁμως δὲν

1. Τὸ περιδέριον τῆς Ἥγησους δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἴνια τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὅποιον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραιον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθῶων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντός ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας τῆς.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξίλεω εὗρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἥρωϊκοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἔκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναισθημὰ τῆς μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὄδυρμούς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἐγκαρτέρησις δ' αὐτῆ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικὰ τινὰ ἄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἓν παράθυρον, διὰ νὰ βλέπη τὴν ἀνοιξιν ἀνθοῦσαν καὶ ν' ἀκούη τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄδην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικὸν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπη. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ κarioφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμη ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῆ τὰ τέκνα τῆς (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιτυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά τῆς. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτε δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νά τ' ἀποκρύψουν. Ἐντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνά-
 γλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον
 τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς,
 βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἥγησῶ
 κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαράς αὐτὰς ὑπάρξεις
 καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προῶρως κοπῆν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρεε
 μεταξύ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐάν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα
 διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλεότερον, ἴσως μάλι-
 στα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

Χρῆστος Τσούντας

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμὲ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
 πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
 Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὀρμαίει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
 μὲ παίρνει ἀπὸ τῆ γῆν αὐτή, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
 Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
 μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
 στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
 Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
 καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
 Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
 καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
 Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
 στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

« Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου »

Κωστής Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφῆς στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιῆς παρθένες,
ὄλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλι
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ ποὺ ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι.

ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, ποὺ κάτου σὲ μιὰ κόχη,
στὴ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἄθῳο τὸ χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῆ λεύκα, ποὺ ἔχει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάη στ' ὀλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

«Σ κ ι ε ς»

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἥλλασεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμὸς
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

‘Η Ἑλληνική Ἐκκλησία ἐώρταζε τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τὴν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτηριστὴν αὐλικὴν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθεται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἤτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελουμένη κατὰ πᾶσαν ἀξιοσημειώμενον ἑορτὴν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ Ἀγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὅποιοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπεῖας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὅποιον παρετίθετο καθ’ ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιοτοτρόπως ἐτελείωεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὅποιον νὰ δεικνύη ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ’ ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετὰβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐωχίαι* καθ’ ἐκάστην καὶ συνεστίαισις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ’ ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβῶδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφίσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτῆρα ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελουμένας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺν περιέργον ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἐκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὕτη ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνηθείας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθείαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνηθείαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνηθείαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύουσαν ἰδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινε εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον κατ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοθθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπενθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλείστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοθθικοῦ». Παραθέτομεν ἐνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπία τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμὴν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ Γοθθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μετὰ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστρόφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βαστάζουσι εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὄταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουσι πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέζης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἕξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοθτικά» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μάλιστα, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τραπέζαν, πάλιν ἐπανερχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὕ λ, τ ο ὕ λ τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «Γοθτικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ Γοθτικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἄηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότηι, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὤφθητε, κοσμοπόθητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὤφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοθτικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμάται ζωῆν καὶ χαρὰν. Ὁ «Περιοῦσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχηρὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἄλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαράδοτων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλολατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

Ἐφημερίς «Ἔθνος» 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ὅπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πιστὴν εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαίωνα, τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρμόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορὰς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραφαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνῆς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθῆς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας, ἦσαν δὲ ὡς καὶ σήμερον ποικίλων ἐθνικοτήτων. Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, παλαιοὶ κάτοικοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, Σλάβοι, Ἀρμένιοι. Ξένοι πολλοί, μάλιστα Φράγκοι, διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Κόσμος πολυάριθμος ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγένεξε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγορὰς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμιζον εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακρὰν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπήγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθῆ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ἠῤῥεαν τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθηναῖα τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμοῦ Ἀξιοῦ. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὕρης ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσης: πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσης τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλοι τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνθηροῦζοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροὶ ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκεν ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκεδάζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμαρείαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἀγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατασκευτικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμοὺς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζης ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, « ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν φωταγωγία », ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεὶα μὲ τὴν θαυμάστην μελωδίαν ἡδυνῶν ψαλτῶν, μὲ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρου ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαραὶ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μετὰ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθηναί τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μὲν ὄψωσιν ὑπερτέραν, ἐξηγουεῖσμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὁποῖα εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοθηθείας ἦτο τόσο ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὄρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μὲν ὄψωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου ἢ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροὴ ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἁγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρησκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανα-

κτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπειας ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν καταναυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ παλαιοί, καὶ παρεῖχεν « ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαρὰν ». Ἡ πόλις εἴλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παραδείσου εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμπιν τοῦ δύνοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῆ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένας δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῆ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ αἰθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκευάζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἄδαμάντιος Ἄδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἤμποροῦμεν θαρροῦντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὄλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τοῦτου εἰμὴ ἕκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλέων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρει τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

“Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδεϊότητα, ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιορίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἶδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἠδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὅποια εὖρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἑλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἶπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νο-

μίσματος άξίαν κατά τούς χρόνους εκείνους, ώς έκ τής όποίας τά 640 έκείνα έκατομμύρια ήθελον έχει σήμερον άξίαν ίσην πρòς 3.000. Τοιούτους έτησίους πόρους δέν έχουσιν ούτε ή 'Αγγλία, ούτε ή Γαλλία, ούτε ή Βόρειος 'Αμερική έν αύτοίς τοίς καθ' ήμās χρόνοις, ότε τοσοϋτον έπολλαπλασιάσθη ή κοινή εύπορία και τοσοϋτον έτελειώθη ή οικονομική διαχείρισις. Πλήν τούτου ή πληροφορία, επί τή βάσει τής όποίας ώρίσαμεν τò ποσόν έκείνο, άνήκει εις τήν άρχήν τής 13ης έκατονταετηρίδος. 'Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους τò κράτος δέν είχε, πολλοϋ γε δεί, τήν έκτασιν τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος. Τò πλείστον τής Μικρās 'Ασίας είχε καταληφθή υπό τών Μωαμεθανών, ή κάτω 'Ιταλία είχε κυριευθή υπό τών Νορμαννών, αί σταυροφορίαί είχον έπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αίτινες δέν ήδύναντο ειμή νά έπενεργήσωσιν εις τήν έλάττωσιν τών δημοσίων προσόδων, και, τò σπουδαιότερον επί τοϋ προκειμένου, αί έν Κωνσταντινουπόλει και άλλαχοϋ ίδρυθεΐσαι άποικίαί τών 'Ενετών, τών Γενουαίων και τών Πισατών έλαβον τοσαϋτα προνόμια άσυδοσίας ή έλαττώσεως φόρων, ώστε και ώς έκ τούτου περιωρίσθησαν αναγκαίως αί δημόσιαί τοϋ κράτους εισπράξεις και μάλιστα αί τελωνειακάί. 'Εάν λοιπόν ήθέλομεν παραδεχθί ότι έν τή 12η έκατονταετηρίδι, ότε τοσαϋται έπήλθον άφορμαί μειώσεως εισπράξεων, αύται συνεποσοϋντο εις 600 και έπέκεινα έκατομμύρια δραχμών τοϋ τότε νομίσματος, πρέπει νά υποθέσωμεν, ότι τά έν τή 9η και τή 10η εισοδήματα ήσαν άσυγκρίτως πλειότερα, έξ οϋ όμως καθίσταται όλως άκατάληπτον τò οικονομικόν τοϋτο φαινόμενον.

Τò μάλλον πιθανόν είναι ότι οί Φράγκοι περι τήν εκτίμησιν τών εισοδημάτων συνεβουλευθήσαν τά λογιστικά βιβλία οϋχι τών τελευταίων χρόνων αλλά τών αρχαιοτέρων. Τοϋτο δέ είναι τóσω μάλλον πιθανόν, όσω οί κατακτηταί έκείνοι, ήξίουσαν νά ανακτήσωσιν όλην τήν Μικράν 'Ασίαν και όλην τήν Συρίαν. 'Αλλά και τούτου τεθέντος, ότι δηλαδή τò ποσόν τών 640 έκατομμυρίων ήτο τò έτήσιον εισόδημα τοϋ κράτους έν τή άκμή τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον έκ πρώτης όψεως πώς τò κράτος τοϋτο ήδύναντο νά έχη όποτεδήποτε πόρους πλείονας τών πόρων, όσους έχουσιν οί ήγέται τοϋ καθ' ήμās πολιτισμοϋ.

'Εν τούτοις, πάσαι αί μερικάί πληροφορίαί, τας όποίας έχομεν περι τών πόρων τοϋ ανατολικού κράτους, επιτρέπουσι κατά τò μάλλον

ἢ ἦπτον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εισοδημάτων, τὰ ὅποια παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνῃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαίῳ ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἑκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπόρων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνῃ ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἄλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνῃ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπίσημου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλῶν, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδός, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐναυῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἐνετοὶ ἴδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἄλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἦτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλείοτερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασιλείον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθηναὶ καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσοῦτω πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἠδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμήμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζόμενας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἡπειρῷ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγέλος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἴδρυσεν κράτος, τὸ ὅποιον κατώρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἠνωμένοι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατώρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῆ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμείωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπήρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἤτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ θεέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ

ἐνοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις ἦσαν τοσαῦται, ὁποῖας ἀνωτέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἡ ἢ Γαλλία, ἡ ἢ Γερμανία, ἡ ἢ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὗται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεγοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλινα παντὸς εἶδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσοῦτω λαμπρὰ δειγμάτων εἶδομεν ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δαυνηλίδος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσαῖα, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πηλῖνα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἶον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκεύη, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὅπως οὖν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τοῦλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη αλλά μη ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ὄλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Δ' *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοὶ, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολλάκις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικὴν περιαγωγὴν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλήθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὁποῖαι νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῆ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρὰ τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῆ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξοριζέσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄντε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῆς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευθησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολωμένος, αἵτινες σημαίνουν: ἠσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῆ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ύ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐν-
 τεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχήν. τω ν τό τε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ῶ ν ω
 ἤ μ ο υ τ ζ ο υ ρ ῶ ν ω , ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔ φ υ γ α μ ο υ τ ζ ω -
 μέ ν ο ς , ἦτοι κατησχυμμένος, κοί τ α ξ ε ν ἄ μ ῆ μ ῆ μ ο υ τ ζ ο υ -
 ρ ῶ σ η ς , ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλης, ἔ ν ν ο ι ἄ σ ο υ κ ι ἐ γ ῶ σ ῆ
 β ἄ φ ω , θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης
 ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιεγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθά-
 λης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο
 τὸ ὑβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς
 ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ύ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ῶ -
 ν ω .

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἀθῶος ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο
 εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος
 καὶ μέλλων νὰ περιεχθῆ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον:
 β γ ἦ κ ε ἄ σ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς .

* * *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐπο-
 χήν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους,
 ὅπου διῆγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἄλλο-
 πίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί,
 ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασά-
 νους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὁμως
 καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ
 τοὺς δαρμούς, ἀπηρνοῦντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώ-
 δης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ῆ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ὕ λ ο .

* * *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ
 ὁποῖα ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώ-
 τατον καὶ λίαν θερμὸν χώρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λουσίαν,
 ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν πα-
 ράδοσιν, τὰ ὁποῖα ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὁποῖα εἶχον
 θερμανθῆ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἑκα-

λείτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικὸς ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικράν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προὔχωρον οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χῶρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγένετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰουδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἰπεῖν, ἐπιδρομήν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδησιν, δὲν προὔχωρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχώρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις του διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρὸν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἓνα τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

« Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμὸς », τ. Β', 1952

Φαίδων Κουκουλιᾶς

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, πού σφάλισεν
 ἑνὸς Ἀγγέλου χέρι,
 διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
 ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἁγία - Σοφιάς, σπαραζόντας,
 μὲ ματωμένα στήθη,
 τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
 καὶ πάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριεψε, καὶ πλήθυνεν
 ὁ νεκραναστημένος,
 κὶ ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι
 στὸ δουλωμένο Γένος,

καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
 ὅπου σκεπή τὸν κρύβει:
 Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
 καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
 καλόγερος τεχνίτης,
 ἢ καλομάνα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
 στ' ἀνήμπορο παιδί της,

στὸν ἀργαλειό της καθιστῆ μερόνυχτα
 τὸν ὕφαν' ἢ βοσκούλα,
 περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
 στὸ δαχτυλίδι βούλα,

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
 τῆς Παναγιᾶς καντήλι,
 κι ἄγιασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
 γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
 βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
 κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
 στὸ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
 «Ὡς πότε, παλικάρια!»
 Καὶ μύριοι Ἄιτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
 ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) 'Ο Διγενής

(Μεσσαρά της Κρήτης)

'Ο δυνατότερος από όλους τους Σαραντάπηχους* ήτονε ό Διγενής, που τον έλεγαν έτσι, γιατί έζησε δύο γενεές. Αυτός έριχνε τους μεγάλους βράχους μακριά για παιγνίδι σαν κότσια*, και φαίνονται πολλοί άπ' αυτούς ως τά σήμερα.

Κοντά στις Καμάρες είναι ή σέλα του Διγενή: και αυτή είναι ένα αύλακι στην κορφή του βουνού, που έγινε από τó βάρος του, που καβαλίκευε τó βουνό και καθόντανε. Και παρακάτω στη ράχη είναι ή πατιά του, ένα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί όντας έδιψούσε, έπατούσε εκεί τó ένα του πόδι και τ' άλλο στ' άντικρινό βουνό, κι έσκυβε κι έπινε νερό από τó ποτάμι όπóτρεχε κάτω από τά σκέλια του. Και μέ τά γένια του έφραζε τó ποτάμι και ξεχείλιζε και πλημμυρούσε τόν κάμπο τής Μεσσαράς.

'Όντας απέθανε ό Διγενής, τόν έθαψαν σ' ένα ψήλωμα κοντά στη Γέργερη. 'Αλλά τó σώμα του ήταν πολύ μακρύ και δέ χωρούσε να τó θάψουν στο άπλωμα εκεί άπάνω, γι' αυτό άναγκαστήκανε να τó κόψουνε έφτά κομμάτια, κι έτσι μπόρεσαν τó 'χωσαν.

β) Τά λιγγρία του Διγενή

(Κύπρος)

Είς τήν Κύπρον ύπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, και τά λέγουν λιγγρία του Διγενή. 'Ο Διγενής αυτός είχε πελώριο άνάστημα και χέρια δυνατά, για τούτο και σήμερα ακόμη, όταν θέλουν να ειπουν για κανένα πώς είναι άνδρειωμένος, τόν λέγουν Διγενή. 'Εκείνα τά λιθάρια λέν πώς ό Διγενής τά έριξε μιá φορά μέ τó μικρό του δάχτυλο από ένα μέρος εις ένα άλλο, που ήταν ώρες μακριά, καθώς τά παιδιά ρίχτουν ξύλα εις τó παιγνίδι, όπου λέγεται λιγγρί. Και όσα άλλα λιθάρια όμοια εύρίσκονται εις τήν Κύπρο τά ονομάζουν τó 'ιδιο, λιγγρία του Διγενή.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ό σ ε ι ς »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὀμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια.
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἔνωσες
στὰ μαρμαρένια ἄλώνια.

Εἶμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἐφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στὰ Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

« Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι »

Κωστής Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στήν ἀγκαλιά των καί λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φοβέουν τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῆ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπωρωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθετικὸν τὸ ὑγιές καὶ τανάπαλιν. Ἄλλας οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδή μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἄλλοίμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς Ἰξά', Ἰουλίῳ πρῶτῃ (=1 Ἰουλίῳ 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς Ἰξε', Ἰουνίου 1η' (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευῆ, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφου της, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰώνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηνὰς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἠπειρὸν, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ τῶν. Μὲ ἔκπληξιν τοῦ ὀ ξένου ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς τῶν τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφές τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀραβαντινοῦ: «Συλλογὴ Δημοτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἠπειροῦ», 1880

—Ἄσπρε σταυραῖτέ καὶ μπύρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
 —Εἶδα θάλασσεσ, καράβια ἀρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἕναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
 «Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἕνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἄ. Ταρσούλη: «Μιροραϊτικὰ Τραγοῦδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιὰ κείνη τὴ νύχτα στὴν παραλία. Εἶχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνεῖ ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῆ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ ἔτανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῆ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενεῖου, εἶχανε μαζευτῆ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἐρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγούδια.

Καθισμένοι στὴν ταρατσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλοῦσαν. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς ταρατσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοίταζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρά νὰ λέη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πὼς ἢ γριά, ἢ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπιτία ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφοξάδελφα, γαμπροί, κουινιάδοι. Ἀλλὰ τῶρα, πάει, πάει. Ζεκληρίστηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιὰ δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιὰ καλὰ δὲν ἐπῆγε κεῖνο τὸ σπιτί!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπὸν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάσταση—τὰ

βουνά γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστὲς καὶ κάθε τόσο ἀκούσαν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νὰ φωτίζονται συχνὰ ἀπὸ πυρκαϊῆς χωριῶν, ἐλαιῶνων!... Ἄ! ὁ πόλεμος εἶναι κακὸς κακός! Ἄλλὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νὰ γίνωνται, στάχτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἔλεος σὲ κανέναν αἰχμαλώτο!

Ἐνα πρῶτὸ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας, συγγενὴς τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπῆτι τοῦ καπετὰν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔρθει στὸ χωριὸ μ' ἓνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

Ἡ γριὰ τοῦ Γρίζα καθότανε μὲ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμέναι στὸν πόλεμο κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλὲς σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθύς τὰ χεῖλη των κλεινότανε πάλι καὶ ἐνοῦς των βυθιζότανε στὴ λύπη. Ἔτσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας μὲ βγαλμένο τὸ σκουῖφο του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλῆσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι χωρὶς λέξη νὰ ποῦνε. Ὁ καπετὰν Ἀντώννακας στεκότανε ὄρθιος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολὺ. Ἐβηξε, ξανάβηξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχηκε ἀπὸ ἰδρώτα. Ἐπιτέλους ὄρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριὰ πῶς κάτι θέλει νὰ τῆς πῆ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λέῃ γιὰ τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρει ἦτανε κάποιος ποὺ ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πολὺ, ἀπ' τὸ σόι των, ἀπὸ τὸ σόι τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώννακας, νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκιχα. Ἐκανε πῶς δὲν ἤξερε τάχα ἄλλη γλῶσσα.

Ἡ γριὰ εἶχε γίνῃ κίτρινη-κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετὰν Ἀντώννακα;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώννακας νὰ τῆς πῆ τί ἄλλο ἤθελε, μὰ ποῦ

ν' άκούση αύτή! Δέ δεχότανε ούτε λόγο. 'Ο 'Αντώνακας όμως, άντί νά φύγη, έπέμενε. 'Ο πολεμιστής ό άγριος, πού δέ λυπότανε κανένα, είχε γίνει εκεί καλός και γλυκός σαν άγια γυναίκα. Και τής έλεγε μέ γλυκά λόγια ότι δέν έφταιγε αυτός, αλλά ή μεγάλη όμοιότητα πού είχε ό αίχμάλωτος μέ τó παιδί πού χάθηκε, και ότι κι αύτουνοϋ ήτανε άνίψι και γι' αυτό έκανε έτσι, και φρόντιζε μην πάρη στήν ψυχή του αίμα συγγενικό.

Και μέ τά λόγια αύτά και άλλα τήν κατάφερε νά κατεβή νά τόν δή.

— Για κοίτα και σύ. Μάνα είσαι!... Κι άν είναι, νά τόν αφήσω νά φύγη. Ζέρω γώ πώς... Κι άς πάη όπου ό Θεός τόν φωτίση!... Θέλει Τουρκος νά μένη, θέλει Έβραϊός νά γενή!...

"Έτσι τής μίλησε.

Τό μέρος πού είχανε τούς αίχμαλώτους ήτανε δίπλα στό σπίτι της, σ' ένα χαμηλό σπιτάκι έρημο, του 'Αντώνακα. Και από μία πορτούλα, πού συγκοινωνούσε τó σπίτι του Γρίζα μέ του 'Αντώνακα, μπήκανε στή μάντρα του και πλησιάσανε κάτι καμαράκια, πού μέσα ήτανε οί αίχμάλωτοι.

Μόλις όμως πλησιάσανε, ή γριά δέ θέλησε νά μπή μέσα.

— Κάλλιο νά κοιτάξω από τó παράθυρο.

— "Όπως θέλεις! τής είπε ό 'Αντώνακας.

"Ητανε ένα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μέ κάγκελα.

"Η γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη και κοίταξε.

Οί αίχμάλωτοι ήτανε δεμένοι και καθισμένοι καταγής. Τά μάτια τής γριάς στυλωθήκανε σ' έναν αίχμάλωτο μέ μαύρα γενάκια, μελαχρινό και μέ σμιχτά φρύδια, πού τής θύμιζε τή μορφή του άντρός της, όταν ήτανε νέος. Αυτός έμενε μέ τά μάτια καρφωμένα στή γή. Φαινότανε νά σκέπτεται. Ζαφνικά όμως σήκωσε τó κεφάλι, και τά μάτια του πέσανε στό παράθυρο πού στεκότανε ή γριά. Τήν είδε καλά κι έκανε νά τιναχτή σά νά ήθελε νά φύγη, μέ τó σκοινί τόν κράτησε και τόν έριξε κει κοντά στή γή. Σήκωσε μόνο τά μάτια πάλι στό παράθυρο, όπου άντίκρισε τά σκοτεμένα μάτια τής γριάς και τή χλωμιασμένη μορφή της.

— "Ε; τής έκανε ό καπετάν 'Αντώνακας.

"Η γριά, χωρίς νά γυρίση τó κεφάλι από κει άπ' τή θέση της, του λέει:

— Τί λές, καπετάν 'Αντώνακα; ... Παιδι δικό μου, στο είπα, Τοῦρκος δέ γίνεται! ... Παιδι τοῦ Γρίζα! ... 'Εκείνο πάει, χάθηκε! ...

Καί αφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώνακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μέ μανία:

— Ἐγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἔμένα; ... Μιὰ καί ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καί δίκιο ἔκα- τὸ φορές, χίλιες ἔχω γώ! ...

Ἡ γριά κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στοῦ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καί ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφή ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

'Ακουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καί περπατησιές πολλές στοῦ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρου στοῦ κορμί της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλῆ, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρὸ, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

'Ἐνα μοιρολόι θλιβερὸ-θλιβερὸ ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγά-σιγά νὰ τὸ τραγουδῆ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἀντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιὰ ποῦ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. Ἐκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καί μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικὸ της, ποῦ δὲν ἦτανε δικὸς της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρὸ, ἔπειτα παιδι χαριτωμένο, καί ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι καί πολλὰ του λόγια, ποῦ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιά τοῦ πόνου πιὸ βαθιά! ...

'Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καί τὰ βράχια τὸν ξαναεῖπαν. Ἄλλος ἔπειτα, ἄλλος! ...

'Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιλάλησε τὴν ἐκδίκηση ποῦ γινότανε!

'Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριά τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στοῦ χῶμα.

Και την ιστορία αυτή όλοι την ξέρουνε στον τόπο, όλοι, αλλά φοβούνται να την πούνε, γιατί ή γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι και φωνάζει τή νύχτα πάνω στα κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων που τή διηγούνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στό βιβλίο του μέ τόν τίτλο «*Ηρώων και μαρτύρων αίμα*» ὁ *Ἵων Δραγοῦμης* περιγράφει περιστατικά που σχετίζονται μέ τή Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπό τό 1902 ὁ *Δραγοῦμης* εἶχε διοριστεί στό Τουρκικό Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, και τό 1904 σκοτώθηκε ὁ *Παῦλος Μελάς*. Στό πιό κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ *Παῦλος Μελάς* ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στή Μακεδονία και ἄρχισε τήν ἐθνική του δράση.

Φεύγοντας ἀπό τὰ σύνορα ἔγραφε στή γυναίκα του:

«*Ἀναλαμβάνω αὐτόν τόν ἀγῶνα μέ ὅλην μου τήν ψυχήν και μέ τήν ιδέα ὅτι εἶμαι ὑποχρεωμένος νά τόν ἀναλάβω*».

Ἄλλοτε ὅμως τόν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιά τή γυναίκα και τὰ παιδιά του. «*Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλά μήν ἀνησυχῆς, θά περάση γρήγορα και αὐτό...* Ὅλους τοὺς πόνους θά τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σέ και τὰ παιδιά μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τήν ὁποῖαν δέν μπορῶ νά περιγράψω». Και πάλι ἔγραφε: «*Ποῦ και ποῦ κανένα δάκρυ, και ἀμέσως μιὰ Μεγάλη Ἰδέα και ἔτσι στεγνώνει τό δάκρυ*».

Μιά μέρα κοντά στα σύνορα φόρεσε και τὰ ροῦχα και τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου και πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στα παλικάρια του, ὁ *Μίκης Ζέζας*¹. Τοὺς κάλεσε και τοὺς εἶπε λόγια ζεστά και φωτεινά γιά τοὺς Μακεδόνες που ὑποφέρουν τόσο ἀπό τοὺς Βουλγάρους και γιά τό τί πρέπει νά κάμουν νά τοὺς σώσουν ἀπό τὰ βάσανα: τοὺς ἐξήγησε και πῶς θέλει νά φέρωνται μαζί του και ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάστηκαν, πολλοὶ δάκρυσαν και ὅλοι φώναξαν «*ζήτω!*».

1. Μὲ αὐτό τό ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στή Μακεδονία ὁ *Παῦλος Μελάς*.

Ἄμεσως πρόσταξε τὸν ὄδηγὸ¹ νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῆ γραμμῆ κι ἐκεῖ περιμέναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιῆς θεοσκοπέινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες πού κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὄδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαντοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὀδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πὼς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζονται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὄλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιῆς, λαγκάδια καὶ δάση τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὄδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἀν τὴ δημοσιά πού πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἓνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιατρευτῆ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τὶς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολ-
λές ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος πού τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πὼς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἄντρου-λῆς γυρίζει καὶ λέει: « Ὁ καπετάνιος μας, βρὲ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τὶς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ ».

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἐνας βοσκὸς πού πῆραν γιὰ ὄδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδι ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα πού μάζεψαν μαζὶ δαδι σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ πονεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῆ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν νεόπαιους γιὰ νὰ τοὺς ὀδηγοῦν μέσα στοὺς ἀγνωστούς τόπους.

“Όλη τή νύχτα περπατοῦν στό βουνό, καί ἅμα κατά τὸ πρωὶ ἔφτασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ’ ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἦβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾶ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καί τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορὲς κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. “Άλλες φορὲς ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπώνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατά τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Υστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. “Υστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καί τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίζη, ἐκείνη ποὺ μ’ ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τὴ φεγγοβολὴ τῆς ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι’ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

“Ἐρχονται ἀπὸ τὰ χωριὰ ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορὲς τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μὰ χαμήλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καί σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴν ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴν ἀκολουθήσουν. Καί σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πὼς μόνο μὲ τὸν τρόμο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πὼς θανατώ- νουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἐβλεπε νὰ σκότωναν, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πὼς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκεί- νων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ’ ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

άλλων ανθρώπων κρίματα, αλλά και σωστή να ήταν ή τιμωρία και δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δήμιος. Καὶ ὁμως εἶπε: Γιὰ τὴν Πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, πού ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμενε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὀδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὄξυές κοντὰ στὸ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, πού εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχὴ, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατὰ. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακοιμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ πού ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχὴ, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρουν ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἄναψαν μεγάλη φωτιὰ, γιατί ἡ πυκνὴ καταχνιά ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' οὗτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριὸ, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῖ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναίκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπήντων: ὄχι, ὄχι!... Μὰ τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη ». Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπῆτι μαζί μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-

1. Δημουλιὸς Ζήσης, ὄπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἀσπονδὸς ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναίκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

στιανός στους χωριανούς και τους ονομάζει αδελφούς και τους λέγει για την Έκκλησία και τον Πατριάρχη, για την Πατρίδα και για τους Βουλγάρους δολοφόνους. "Όλοι συγκινήθηκαν και δάκρυσαν. "Υστερα έλλαξε απότομα και τόνο και όψη, και με πάθος φοβερίζει τους δυό δολοφόνους και τους δηλώνει ότι εκείνο τὸ βράδυ ήταν να διαταχθῆ και να εκτελεσθῆ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γὰρ νὰ τοὺς δώσῃ καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πῶς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἔλλ' ἂν μάθῃ ποτὲ πῶς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ πού ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πῶς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πῶς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε στοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογία τοῦ χωριοῦ καὶ γιαιτρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους πούμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταξε νὰ ξεπαστρεύουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνου.

"Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι πού ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

**Ἰων Δραγοῦμης*

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σειέται τὸ χορτάρι
 στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι.
 Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου· τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
 σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
 καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
 σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
 Πλατιά τοῦ ὄνειρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνει
 ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
 Ἰερὴ στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
 σὰν πιὸ κοντά!

« Πολιτεία καὶ Μοναξιά »

Κωστῆς Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτη
 ὄλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμο
 κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμαίει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτ
 ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῆ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλά μοῦ φέρνεις, ὄρη Λάμπη;

— Ζεστὴ κουλούρα, ὄρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
 κια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
 μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰ καὶ σοῦ κρατῶ
 τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἔστρωσα! Καὶ δῶσ' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελάει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
 μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
 πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
 παραπέρα ἔτρωγε ἡσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θε-
 ριμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατάσθηθα τὴν κορασιά. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο τῆς. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

— Ἐφαγες, Νάση;

— Κοντεύω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πῆδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντά τῆς. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἦσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτῆ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἢ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζευε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὅμως δὲν ξεμολογίontan τὸ σκοπὸ του. Χρόνια ἦταν περασμένα, ποὺ τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στὸ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκane κάποια παρηγοριὰ στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλου τὸ νοῦ του. Ὁλημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὄλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στὸ σπῆτι χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορὰ.

— Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρα μ' ἦβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιά κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος κτύπαιε τὰ στήθια του.

— Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος ἔδειξε πιὸ ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στὸ στρῶμα του.

Μὲ φαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὕπαρχε κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετᾶει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἐπίκριση καμιά! . . . Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του . . . Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη . . . Ἄνοιγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιὰ ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιὰ λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθετα σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἄρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Γ' εἴσαστε σεῖς; ρωτᾶει ὁ γέρος ἤσυχχα.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνεи ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἄρβανίτες:

— Ὅρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πήρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξη τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Όλες οί καπετάνισσες ἀπὸ τὸ Κακοσοῦλι,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 σκλαβώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
 κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανέ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσοῦλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 —Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμά μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιά καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 —Κόρη, γιὰ ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνουμαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαί»

Λημμοτικό

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἶμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ πῆς εἶμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑποναύ-
 κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας! σοῦ λείει ὁ ἄλλος·
 δὲν εἶναι παῖξε-γέλασε. Ἐχουμε τὰ κακά μας— δὲ λέω· πήραμε δρόμο
 στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἶμαστε καὶ γιὰ πέ-
 ταμα. Καὶ νὰ εἶμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
 λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
 ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ
 κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζηματίσης
 τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται,
 ὅσο κι ἂν τοῦ φαλιδίσης τὴ χαιτή, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ
 βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
 του νὰ σὲ πάη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ
 εἶμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριῆς καὶ θάλασ-
 σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῆς γραμμένο.
 Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντυλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
 παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἶμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

καὶ ἀβασίλευτος—ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαραυγὴ· ἔθνικὴ χαραυγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὄλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριᾶς σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμη τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῆ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμον.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἑρακλεία*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπεσε. Ἔχεις ἀρρώστια; πῆγαινε νὰ γιαιτρευτῆς. Ἔχεις πονόμαστο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενὴς ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλωᾶ ἐκεῖ βρῖσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἔθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας-Σοφίας, τὸ προσκυνητᾶρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε—ποδᾶρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητῆς. Καὶ ὁ καταχτητῆς, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλᾶρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιᾶς, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολύνουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαρο, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατριδα του.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτον μας

τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετιά τὰ δέχεται περιχάρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμμαλη τοιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποῦ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα της — ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. Παίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποῦ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιά. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο της· στήνει στοὺς πύργους της τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποῦ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες της τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλοῦτη μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοῦ τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερέσουν κι ἐκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χῶματα.

Ἡ Ἄγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἢ πολύτιμη, ποῦ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφερί' στὴ χρυσὴ σφεντόνα του· ἢ πλάκα ποῦ ἄκουσε τόσα Νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω της ὁ Φῶτιος, δὲν πάει νὰ κλειστῆ σκλάβα στὰ δολερὰ τεῖχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι: δὲν πάει. Ἄνοιξε ἢ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἢ Ἄγιατράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά της, ὅπως φεύγει ἢ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω της. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω της ἀγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονακριβοῦ παιδιοῦ της.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθετα χρίσμα σωματικὸ, χρίσμα ψυχικὸ, ἔθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἢ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἢ δική μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατείλη· ναί, ἐκεῖ θ' ἀνατείλη. Προβαίνει ὀλοένα ἢ Ἄγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιᾶση τὴ στεριά. Ἄργα ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιᾶση τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἑλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρη σ' ἄκρη, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυ-

ρώση τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνη σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμὰ θὰ ἠχολογήσουν τὴ χριστιανικὴ, τὴν ἐθνικὴ μας λειτουργία. Καὶ τότε πάλι ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίση Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ἱερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνη πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ φαρούδισσα ἡ Βενετία, καὶ ἡ Πόλις μας θὰ γίνῃ καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδᾶρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἶμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μωρ' εἶμαστε Ἕλληνες!...

Καὶ ὀρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραὴλ, ὑμνώντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑπوناύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὄχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἑλλητισμὸς ὀλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητη πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρζαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασα, μωρὲς παιδιά. Πενήντα χρόνους κλέφτης τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τῶρ' ἀποσταμένος θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ' ἡ καρδιά μου. Βρῦση τὸ αἶμα τό' χυσα, σταλαματιὰ δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο, νὰ 'ναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ 'ναι ἀνθούς γεμάτο, καὶ στρῶστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρει ἀπ' τὸ μνήμα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ! Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε. Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἄν κυπαρίσσι ὄμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ χωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρεία μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἐν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῆ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾶ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῆ, θὰ ρίξη τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθη ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλά στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νὰ ῥτανε ζαρκάδι
ψηλά στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει:
«Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ ποῦ ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκαδιά,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾶ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

Ἄκουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἔσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένου ἢ ψυχῆ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τὴ βοή τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγγεν' ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβηῶνται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α'.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν!»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλέοφρων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχῆςκίος καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμεῖ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραϊαν αὐλήν.

Ἡ Ἁγία Σοφία! Γλυκύτικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἔμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τῶρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσῆ ἡμισέληνος, ἢ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθημένη. Ἡ Ἁγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μιᾶς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αυτοκρατορίας.

Β'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρώτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεύτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, με τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραίας μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μεταλλίνος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων. . . Οὕτως εἰσέρχεσαι εἰς τὸν ναόν.

Ἐποῖον θάμβος, ὁποῖον μεγαλεῖον, ὁποῖα ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὀλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἐλαφρῶς ἐπακκουμβᾶ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναρίθμητοι τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραιοι κίονες, με κορμούς ὅλους μονολίθους, με τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοῦς ἰλιγιᾶ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεισαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικῆς δεξιᾶ. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἄμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὅμως, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ πού ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσῆν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῆς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ τρογγύλους πίνακας με τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμῆτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσᾶς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπέξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατουμένας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμένας χρυσᾶς στοάς. Ἐξέρχεται.

Γ'.

Μ' ἀρέσει ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιά, νὰ κάθηναι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλῆ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰ ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσίζων καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἀρέσει νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατεῖᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνήμα, πολυσχιδῆς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζῶνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἀρέσει, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμουῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μουρατίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα σπιτία των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης είσηλθεν εις τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εις τὴν ὄσφυν, καὶ ἀφοῦ ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εις τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποῖαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τούρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ ὄβ εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρός σας. Ὁ,τι σᾶς περάση κάμετέ το.

— Μὰ τὸ ἄπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τουρκικὸ καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τὸ ἄπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἄλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ πού γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκίτρινιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τούρκοι εὐκόλα! Τ' ἀκοῦς;

— Τώρα π' ἄρχισε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα ἔν' εὐκόλα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα πού κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῆ, τὸ πρόσωπόν του εἶχε συννεφωθῆ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῆτε μοναχοὶ σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τούρκοι πού ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῆ ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εὐρίσκοντο ἀπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῆ Ἑλλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικὸν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὤρμησεν ἔξω.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ ἴπα στὰ 77, ὄντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο; ... Σοῦ ἴπα πὼς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσης. Ἡ γιῶρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπὰς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφοὺς τοῦ παπᾶ καὶ θείου τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισεν ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἀνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστλώσουν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὁποῖοι εἶχον καθαιρεθῆ ἅμα οἱ Τούρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῆ καμπάνα. Ἄλλ' ἓνα δειλιὸν ἐνῶν ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαινεν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώνωσεν:

—Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικὸ;

—Ἐχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασαῖ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὤρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσε ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιαντισάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἠγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανοί, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἐτῶν. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγεγόνευαν, καὶ ἀφ' οὔτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἄλλὰ τότε οἱ Τούρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἐδίδαν πάντοτε ἀδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὐτὰ ἐξηγρίωναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἠδυνήθη νὰ ἰκανοποιηθῆ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὅλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἀρδεύσῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῶρθωσε νὰ καταβάλλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε:

— Ἐπέρασαν κεῖνα πού κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς πού μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' ἀφτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς:

— Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιὰ ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Ναί, Παναγία. Ἄλλὰ οἱ Τούρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιαντισαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

ἀγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χᾶλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζῶρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ 'ρθη. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὅμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Ὅσα ζητήση ἢ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὅμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθρήσκων τῆς δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντᾶρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὄπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιούσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησία εἶχεν ὑψωθῆ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἐφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελθεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανοὺς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἕξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκηδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακό του.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

28. ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
 Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
 κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
 σμίγει τὸ αἶμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἶμα.

Παῦλος Νιρβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοψάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μοντελλίου 11 Ἰουνίου 1786

... Καιρὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

Ἄδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίστην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντηκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμνηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὄψαριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὠραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταί μου. Ἄπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετεινετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκεύασα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινε εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἀφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιεστέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτὰ, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὁμως νὰ εὐρίσκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαιπῶρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθῆς, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῆς καὶ νὰ κατηγορηθῆς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῆς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἀφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείξας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφήν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὄχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὕρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχη ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστον εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φοράν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικὰς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίδως ὑπόχρεως. Ἐκτὴ εὐεργεσία... Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ καταριθμῶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἀδαμάντιος Κοραΐς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὁραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφίζόταν

στο πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχη δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπὰς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε :

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρη καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπὰς ξαναμπήκε στὸ Ἱερό γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ φαμίλιες-φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τὶς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τὶς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιὰ.

Πρῶτος-πρῶτος βγήκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο-Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιὰ του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἑπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιὰ καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριά ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιὰ τοῦ γερο-προεστοῦ ποὺ δὲν ἦτανε στὴν ἐκκλησιά, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἕνα ἦταν ἐθελοντὴς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο-προεστὸς, σὰ σερτάρη* κοπαδιοῦ, κι ἐρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντὰ του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε ὕχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφή τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῆ.

‘Ανάμεσα ἀπ’ τὴν ἐκκλησιά καὶ τὸ χωριὸ εἶναι ἕνα μεγάλο δεντρόφυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἕκαμαν ἕνα μεγάλο κύκλο νὰ μιλήσουν γιὰ τὸν πόλεμο.

“Ἐνα ψιλὸ ἀεράκι ποὺ τραβοῦσε ἀπ’ τὸ χωριὸ ἔφερε τὴ μοσχομουροδιὰ τῶν ἀρνιῶν ποὺ ψήνονταν στὶς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

– Τὰ μάθατε;

– Τί καινούρια;

– Ἄληθινὰ πῶς τοὺς τσάκισαν τ’ ἀδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

– “Ὅλο καὶ καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

– Τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες πόλεμο...

– Καημένο Σούλι, νὰ μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάξεις!... Ἐσὺ στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, ἐσὺ καὶ τώρα!

-- Πόσοι ἀρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα;

– Δυὸ. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καὶ πήρε τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ’ ὅλα τους τὰ δυνατὰ νὰ πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νὰ κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη - φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καὶ τὰ Πέντε Πηγιάδια.

– Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

– Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

– Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καὶ λείπουν τρεῖς λεβέντες!

– Σὰν τί ἀνθρώποι νὰ ’ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

– Ὁ ἕνας μιὰ πιθαμὴ ἄνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νὰ κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

– Χαρὰ στὶς μάνες ποὺ τοὺς ἕκαμαν!

Ὁ γερο-προεστός, ποὺ εἶχε σταθῆ κι ἀφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

– Ὅρε παιδιὰ! Ποιὸς σᾶς τὶς ἔφερε αὐτὲς τὶς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιὰ μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καὶ σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός!...

— Είμαι ἀλήθεια, μπάρμπα, αὐτὰ πού λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στήν Ἄρτα καί μέ τήν καταστροφή τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρίς διαβατήρια καί τράβηξαν γιά τὰ χωριά τους!

— Τοὺς εἶδες μέ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μέ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδα καί μίλησα μαζί τους καί μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιά μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τὴ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ ψὲς τὸ σουρούπωμα καί τράβηξαν νύχτα γιά τὰ χωριά τους...

— Ὁρέ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πιηγμένος ἀπὸ τὴ χαρά του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά, ὁ Ἄι-Γιώργης κατσικία, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιά νὰ ρίξουμε καί νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὀρέ παιδιὰ, καί νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καί νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἄμ τί ρωτᾶς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὁρέ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἄμ τώρα, γερο-μπάρμπα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* καί βελωνωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὁρεξη νά' χης νὰ τουφεκᾶς. Τουφέκια καί φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ πὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὀρέ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιά μιὰ φορά, καί τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἀρνὶ διαλεχτὸ δίνω γιά ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καί τοῦ λέει:

— Δίν'ς τ' ἀρνὶ;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιά νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ή γριά άρχισε νά κλαίη τó μακαρίτη της.

— Άφησε τὰ κλάματα, γριά, καί σύρε νά μου φέρης τó τουφέκι στό σπίτι, νά σοῦ δώσω τ' άρνί...

“Όλο τó χωριό ήταν τρελό άπ' τή χαρά του. Άπό τὰ λόγια, άπό τὰ φερσίματα, άπό τó περπάτημα, νόμιζε κανείς πώς όλος εκείνος ό κόσμος είχε φάει τó ζουρλόχορτο. Ός κι αυτά τὰ λιανοπαίδια, πού δέν μπορούσαν νά καταλάβουν καλά-καλά τί θά πή λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά :

— Έγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! Έγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τήν έστειλε ό Μεγαλοδύναμος τή χαρά τής λευτεριάς μας, έλεγε ό ένας.

— Τέτοιο καλό δέν μπορούσε νά ρθή άλλη μέρα παρά Πασχαλιά, άπαντοῦσε ό άλλος.

— Δοξασμένος νά ναι ό Κύριος!

Μέ τέτοιες κουβέντες ό κόσμος όλος μπήκε στό χωριό, καί κάθε φαμίλια πήγαινε στό σπίτι της. Οί αὐλές τῶν σπιτιῶν φεγγοβολούσαν άπό τίς ψησταριές τῶν άρνιῶν, πού στριφογύριζαν έπάνω στή θράκα.

“Όταν ό γερο-προεστός έφτασε στό σπίτι του, βρῆκε στήν αὐλόθυρα τή γριά μέ τó τουφέκι στά χέρια νά περιμένη. Μόλις τήν είδε, ρίχτηκε έπάνω της νά τῆς τó πάρη.

— Τ' άρνί πρώτα! τοῦ φωνάζει ή γριά.

— Μωρέ ένα άρνι μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ό προεστός. Έγώ τέτοια μέρα σφάζω όλο τó κοπάδι καί καίω καί τó σπίτι μου άκόμα!

Καί σά νά προσβλήθηκε άπό τήν άπάντηση τῆς γριάς, έκραξε ένα έγγόني του, πού είχε άνεβῆ στό σπίτι :

— Όρέ Κίτσο! Κίτσο όρέ!

— Όρισε, παππού! τοῦ άπολογήθηκε τó παιδί, παλικάρι ως δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νά πεταχτῆς, όρέ, στή στάνη καί νά ξεκόψης δεκαπέντε ως είκοσι άρνιά καλά. Γρήγορα! Άκόμα έδῶ είσαι!...

Τό παιδί λάκκισε* σάν έλάφι στή στάνη, αλλά ό γερο-προεστός, θέλοντας νά δείξη όλη τή χαρά τῆς καρδιάς του, φώναξε τó διαλαλητή τοῦ χωριού :

—'Οσοορέ Νάσο! Νάσο ορεέε!

—'Εφτασα, μπάρμπια, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνή ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὸ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, ὀρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πὼς ὅποιος δὲν ἔχει ἀρνί, νὰ ῥθῆ στὸ σπίτι μου νὰ πάρῃ!...

Ἡ γριά ὁμως, μ' ὅλα αὐτὰ πού γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυὸ τῆς χέρια καὶ δὲν τὸ ᾽δινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἀρνί.

— Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε· θέλω τ' ἀρνί πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἀρνί ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν, ὄχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσοσ μ' ἓνα κοπάδι ἀρνιά.

— Τὸ καλύτερο τῆς γριάς! φώναξε ὁ προεστός, καὶ στὴ στιγμὴ ὁ πιστικὸς, πού ἐρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἓνα λάγιο* ἀρνί, μὲ μιὰ βούλα ἄσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινό, πού ἦταν μιὰ ὀργιὰ βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά μὲ τὸ ἄνα χέρι ἄρπαξε τ' ἀρνί καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. Ὑστερ' ἀπὸ τὴ γριά πῆραν ἀπὸ ἓνα ἀρνί ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά:

— Γεμάτο εἶναι, ἀρή;

— Γεμάτο! ὅπως τὸ ἄχει ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

— Μωρέ, εἶν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρῃ φωτιά καὶ ντροπιαστῶ!

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει:

— Χριστὸς Ἀνέστη, ὀρ' ἀδέρφια. Χριστὸς Ἀνέστη! Καλῶς μᾶς ἦρθ' ἡ λευτεριά!

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριὸ, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος!

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
 πουλί - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
 — Ἄνοιχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
 κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρὰ μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, πού βαθιὰ σ' ὄνειρου βάθος ζοῦνε,
 καὶ τὰ κερὰ ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
 καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
 στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλί μὲ τὰ στερνὰ του φύλλα.

«*Ἡμερολόγιον Σκόκου*, 1915

Στέφανος Λίφτης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιές προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργή εἰκόνα, πού μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλεσμα τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχές πού ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τήνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μέγας ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πὼς ἡ Ἁγία Ἐλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνεύρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφυγῆ στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῆ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐδωσὴ τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομηθῆ ἐκκλησία στὴν χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ διηγηθῆ τὸ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγὸ πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, πού τοῦ τό' χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. "Ένα πρωί — καθώς μᾶς λείει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἐκπληξή τους ἕνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνη τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἦσυχά νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἶδους θαλασσινὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο πού λέν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερά τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ σημαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἕνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθῃ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρταρτα βυζαντινὰ καράβια, πού τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ πού ἐκτελοῦσαν τὶς αὐτοκρατορικές ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη πού τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Παριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῆ. Κανεὶς τους δὲν ἐγνώριζε τὸ μυστικόν. Μόνο ἕνας γέρος παπᾶς πού ἔμενε σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτὸν ἡ Ἁγία Ἐλένη εἶχε ἐξομολογηθῆ τὸ τάμα της.

"Ἐτσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῆ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιὰτὶ ἕνα μέρος τῆς ἐκκλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχὴ, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἑλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικόν, τύπου παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἁγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῆ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτήκαν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, πού μαθῆτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς πού ἐχτίσαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰῶνων, τὴν Ἁγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, με τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερὴ ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι με πίστη, με γνῶση ἀνώτερη, με ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστά μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἄγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, πού τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν με λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἔτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ παίρναι ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν πού ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβγαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστά λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολὺχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, με σκαλιστὲς φλέβες καὶ με παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν με τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικὸ, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφανεν, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος με ροῦχα βυσσινιὰ καὶ με πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃν ἐπιτηδειότητῃ καὶ σπουδῇ ἐλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀναίσθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόννευμα δὲν ἔδειχνεν νὰ ἔχη φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πὼς ἦτο γάλα πηγμένον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμη τῆς ὁμορφιάς του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἄρχοντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀναγκάστηκε, φεύγοντας τὴν τουρκικὴ καταδίωξη, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσει στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

Ὁ Ἄλῃ πασὰς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ τοῦ Μάνθο Οἰκονόμου: Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλὴ του ὅποια θέση θέλει. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ «μεγάλο θερίο» τῆς Ἠπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἄλῃ. Ὁ πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι' αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πιὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας:

— Ἄχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφέρι*; Δὲ θ' ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορὰς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ ἔδειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφὰς στὴν ψιλὴ γάζα τῆς πάχνης:

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ' τὸ ζυγό.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους:

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριᾶν ἀλάογα,
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέοτι*.*

Δὲν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πὼς μιὰ μέρα θ' ἄστραφτε σ' αὐτὰ τὰ βουνὰ ἢ λευτεριά. Μὰ πῶς; Σ' αὐτὴν τὴν ἐρώτηση ποῦ ἔταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἕνα πρωὶ τοῦ 1818.

Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ποῦ ἔχαν ἀνέβῃ στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζί μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπίτι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖο. Τὸ πρῶτο ποῦ σκέφτηκε

ήταν να μπάσουν στη Φιλική τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ ἴσταν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτὸς πὺ εἶχε μπάσει τὸν ἸΑναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ἰπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῆ καὶ γύριζε μυστικὰ τὴν Ἰλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἰπτάνησα, τὸν καιρὸ πὺ Ἰπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ἰ ἸΑναγνωσταρᾶς τοῦ ἴχε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἕνα γράμμα. Ἰ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ἰαφνιάστηκε ὁμως ἄμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἕναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ἰταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνη τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἕκοψε ἀνυπόμονα.

— Πές μου τα ὄλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια πὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὄλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἰ Ἰδέα μῆς πανελληνιας συνωμοσίας πὺ νὰ ἐνώνη πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὄπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μῆς συνωμοσίας πὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὄλουθε καὶ μ' ὄλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἕλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστά του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκισθῆ.

— Ἰγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἶμα μου, ὄ,τι ἕχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἰλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὄμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἕνα ἐκκλησάκι : Ἰ ἸΑι - Γιῶργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἕχει καμιά σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια πὺ τὸ ἴχισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὄσα παιδιά εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στοὺς ἱσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλές φορὲς νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῆ ἐπίσημες ἀνοιξιάτικες μέρες, ὄπως ἡ Λαμπρή, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἄρνι. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, πὺ εἶχε δεθῆ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς ὄικογένειάς του, τῆς ξενιτιάς του καὶ τῶν πύθων του γιὰ τὴν Ἰλλάδα, τράβηξε ὄ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώση μπροστά του τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικὸς τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἄλῃ - πασά. Εἶχε φιλέψει στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιά του, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτὼ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὀρκίζε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἄρχειο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτῆς τῶν ραγιαδῶν, νὰ δώση τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστὰ στὸ μεγαλεῖο τῆς ιδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τίς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τίς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τίς γωνιές, πού 'ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τίς μεγαλώνουν, τίς πληθαίνουν. Σὰ νὰ 'ναι μπροστὰ ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιαδῶν καὶ νὰ ὀρκίζονται μαζί του. Ἀνήσυχοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κράξουν σὲ συναγερμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτικὴ. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἑλαφρὸς, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορά, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάξῃ, νὰ συγυρίξῃ τ' ἄρματά του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἤσυχος πιά.

« Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ », τ. Β'

Σπύρος Μελάς

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ
ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'
 (22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἤμπορῶ μεθ' ὑπερφηανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερός καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερά ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμὸς, ἀλλὰ τὰ ἥρωϊκά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπεψε τὰ ὄπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἄφ' ἧς ὁμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διευτυμάνισθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὑλικοῦ παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἠθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὑλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνανσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἥρωϊκὸς στρατὸς μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμη, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμούς καὶ τὰς ἐστίαις μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, πού οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὀλοκλήρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ δίδαγμα πού κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὄντοτης εἶναι ἀξία οὐσιαστικῆ, διότι ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδῆποτε καὶ ὅποιαιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει ἀποδυθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ὅσαοιδῆποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, πού δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ: ἡ τελικὴ καὶ ὀριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἔνοπλοι δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀλοκλήρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, πού τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρῶτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἰκανὸς νὰ διεκδικῆ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαός, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δίκαιά μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιησεῶς των καὶ ὅτι νίκαί ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὄπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωικά μας στρατεύματα καὶ ὑπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἔγιναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τεῖχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὁποῖα συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωικά αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικά νὰ θερμαίνουσι τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδικὴ μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν μας.

«Νέον Κράτος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρός στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων πού ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρά ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριά λυγίζουν.

Ἐσύ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλή σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιὰ σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαῖα,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, πού τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμοσύνων
στροφές ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασμένη
στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

« Κ α σ τ α λ ῖ α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκέπης

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρα ἐνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἠπειρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τό 'παχνα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῆ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
—Γειά σας, προγόνι μου ἱερόι.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἠπείρου,
καὶ σὲ φωλιές αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' αὐλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθεη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

«Κασταλία Κρήνη»

Σωτήρης Σελίτης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιά συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεις φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιὰ σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἄπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιὰ μένει
πού τές δάφνες σᾶς μαδεῖ.

Μία, πού ὅταν ὡσάν λύκοι
 ξαναρχόστενε ζεστοί,
 κουρασμένοι ἀπὸ τῆ νίκη,
 ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
 ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
 καθενὸς χαμογελάει,
 πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
 ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
 μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
 εἰσὲ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὀπού φθονάει,
 παλικάρια, ἄς μὴν ἴρωθῆ,
 πῶς τὸ χέρι σας χτυπάει
 τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
 τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
 Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσό τους
 δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά!

Διονύσιος Σολωμός

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πῆγε στὴν Ἀμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινὴ καὶ Κυριακὴ !

Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλὴ μου μάνα κι ἀδερφή » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλῆς*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
Ἡ μάνα του ; Ἡ ἀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

Ἄς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἄς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ ἔδινε ὀλόκληρο τὸ βίό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ
παραδαρμένη, караβοτσακισμένη ζωὴ. Ὁχι δὲ καὶ πῶς τὴ μάδησε
τὴν ψυχὴ του ἢ φτώχεια, πού μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Ἐκείνη ἔπαινε τὸν κρυφὸ τρωγέα ὅμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ κλημῆς, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπὸ εἰδος πῶς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἐνῶθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ἔκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἄλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυμέλε κίολας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώση ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθαυτὸ οἱ δικοὶ του συχωρεμένοι ὄλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῆ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατάφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαῖνη πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείξηνη τὴ γύμνια του ! Ἐλα ὅμως πού δὲν τὸ ἔθελε καὶ νὰ πεθάνη στὰ ξένα ! Νὰ ζῆ σὴν στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σῆμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα — αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνη στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάη ὅμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῆ πῶς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἄργα. Ποιὸς θὰ μὲ πονέση πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βατόρι σὲ λιμάνι πού γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζί μὲ τὸ ἔχει του.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειάζομενα. Ὁ πρῶτος πού ἀναλάβη κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψη, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἄφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηραεῖ τις ὀλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ πού ἦ

πλάση λές και λούζεται κάθε ταχινή* και λαμπροφορείται θεοφώτεινη, δλοκάθαρη και παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμού δέ βλέπεις επάνω στ' άσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στην άκρογιαλιά· εκεί πού στα πρώτα του χρόνια ο γέρος μας έπαιξε μ' ανάλαφρη καρδιά και μ' άξένοιαστο νοῦ, εκεί ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος από του χρόνου τ' άκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη έξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμούνται οί χωριανοί και τὴ διαλέγουνε γιά τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα όμως, άνοιξη ακόμα, ο γέρος ο 'Ανέστης πλαινόταν ολομόναχος στη λησμονημένη εκείνη γωνιά του κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι άκατανόητα λόγια κάθε φορά πού άγνόαντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω και του θυμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιά πάνω στην άλλη μαζευότανε στον αναγαλλιασμένο του νοῦ οί παλιές οί ιστορίες, τὰ παλιά τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα και τὰ πράματα, πού κάθε κύμα έλεγες και τὰ τραγούδαγε με τὸ γλυκό του μουρμουρητό, εκεί πού πλαγιασμένος τώρα στον ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' άδυνατισμένα του μάτια, νὰ τίς δῆ ἄλλη μιὰ και νὰ τίς χύση μες στην ψυχή του τίς ἀνάλλαγες, τίς άγέραστες όμορφιές τῆς πατρίδας του.

Θά 'λεγες πὼς αναστήθηκε μαζί με τὸ νοῦ του και τ' άποσταμένο κορμί του. Κι ὡστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους από τὴ βαριά τὴν ξενιτιά και τώρα πάλι μ' άξαφνης καρδιᾶς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χειροτέρευε αντί νὰ καλυτερέψη ἢ σαν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σαν ἄρχισε τὸ σκοτάδι και πλάκωνε, κι αὐτὸς ακόμα λόγιαζε, με τὰ μάτια ὄνειριασμένα, τ' αντικρινὰ τὰ βουνα ἑνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα με τὴν αντιφεγγιά του βασιλεμένου του ἥλιου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πὼς ὅταν ξεπήδησε από τὸ καίκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν έξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ἑνὸς μερόνυχτου φωμί νὰ πάρη μαζί του.

— Κι ἂν μείνω και νηστικός μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θά με θρέψη τῆς πατρίδας τ' άγέρι ὡς τὸ ταχύ.

Κι άποκοιμήθηκε στην άκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, με τὸ νοῦ μαγεμένο από τίς μύριες εικόνες, πού τίς ανιστοροῦσε ὄλες εκείνες τίς ὥρες.

Δὲν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνωστικό κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν καλοτυχία τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τῆνε νανοῦρισε μὲ τὸ μουρμουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιά καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νῆσιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεῖεις γιὰ τὴν ξενιτιὰ καὶ μένω μοναχὴ μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχὴ μου !
Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυσά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾶς καὶ νὰ 'ναι αὐτὸ γεμάτο
σὰ νὰ 'ναι ἡ βρῦση ἀπὸ ψηλὰ κι αὐτὸ νὰ 'ναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
ἢ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἢ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια του τὴν περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἢ ξεγελάστρα ἢ ὁμορφιά μ' ἕνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρηνηθῆ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾶσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ 'σαι·
κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνη ὡστόσο,
καὶ πάλι θὰ 'μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρηνηθῆς, ποὺ τὴ λατρεῖς ὅλοι,
νὰ 'ναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἐκδ. Ε'.

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπτα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κύμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μελαγχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγη ἐκεῖ μακρὰν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιπολῆς* εἰς τὸ κύμα, καὶ νὰ στέκη ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος ψαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἄρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὀλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί ; Κανεῖς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια « λαδικὰ », ἢ καὶ δύο - τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιᾶς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμη καὶ νὰ φέγγη ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεῖς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο ; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπεὶδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυκτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὄθεν ὁ Μάνος, ἐπεὶδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἶπομεν, νῆος εἰκοσαετῆς, ἐκάλεσεν ἐπίκουρον καὶ τὸν

Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἑννέα ἡμερῶν κι ἔμελλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυκτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῶ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε ἡρέμα πρὸς δυσμὰς κι ἔμελλε νὰ κρυφθῆ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μετὰ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἐξεπιλατίσθηκαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὀλομέν. Ἦτο ἀφθαστον. Τέλος ἐγένετο ἀφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μετὰ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καίκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι;

— Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἶπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτῆν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἔβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμπιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοί, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγένετο ἀφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπτανειλημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μετὰ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μετὰ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὀμιλήσει μετὰ πολλὰς γράϊας σοφὰς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλαι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἑκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῆτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῆτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἔγγονος τῆς Φαφάνας ἠτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο-τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώνησεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γιαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῆ παρακάτω καὶ νὰ ὀμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἄμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λές πὼς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπέθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανου* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῆ πολλά πρωτινά, παλαικὰ πράματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα:

« Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πὼς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἑκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἐμορφιά της—ἐλαμπε ὁ ἥλιος, ἔλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο-Θερία—ἐλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὀμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάη

στο σεφέρι* και τῆς ἔταξε με ὄρκον ὅτι ἅμα νικήση τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, θά ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἔμειναν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κύμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῆ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα πού θά γεννηθῆ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικὸς της νὰ τὴν στεφανωθῆ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα πού ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία με ἀστραπτερό πρόσωπο, χωρὶς πόνον, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε με χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμήσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἕνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χιῶτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι με μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, με τίς μαγκοῦρες τους, ἕνα βοσκόπουλο με τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῆ τὸν Ἄγγελον ἀστραπόμορφον, με χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελουδία πού ἔψαλλαν: Δ Ὁ Ξ Α Ἐ Ν Ὑ Ψ Ι Σ Τ Ο Ι Σ Θ Ε Ω ! Ἔμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικὰ μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριὲς γοινοὲς με πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἕνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιάς κι ἔλαμπε με γλυκὸ οὐράνιο φῶς, πού παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέζευσαν ἀπ' τίς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιον κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἄνοιξαν τὰ πλούσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα : χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά ! τώρα θά ἔλθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω !

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριο, ἐγένετ' ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω ! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβο τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσατό* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει με ἄλα-

λαγμό τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει μὲ ἀκράτητην ὄρμη ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκραναν τὸ κῆμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθησαν στὸν ἄερα, κι ἡ προσευχή τῆς ἔπεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. Ἐνα λουλουδάκι ἄορατο, μοσχομουρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιὰ τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πῶς τὸ Ἄνθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιὰ τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιάς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροίσκιωτοι στὰ χρόνια μας*.

« Ἄ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἄλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά κατὰ τὰ μέσα τοῦ III' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) κατόρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὅπουθεν πεζὸς διήνησε τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετρούπολεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωριῶν εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλκιᾶς εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπιῶν Ρώσων, ἰδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὦν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινῆ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς πέριξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθῶν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθῆς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφήν τοῦ ἀγῶνος· ἅπας δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαῖνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἄναγκαῖον ἐθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἄλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἂνευ χρημάτων δὲν ἐκπλεύουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρά τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτήθεις παρά τῆς δημογεροντίας, ἠρνῆθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαιώματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὗρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποίησιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνοὺς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντὸς

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῆ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἄλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὐρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένης ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατείων φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἀλλ' ὅλος αἴσθημα καὶ ὅλος καρδιά γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὀλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἠδύνατο βάλσαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῆ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτήσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μομεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφὰς ἢ ὑποδήματα ἢ ὄπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἶπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μομεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱαματικὸν βάλσαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφὰς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανοὺς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κῆτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισθεῖσαι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῆ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
 ποὺ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἄλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξει ὁ Βαρβάκης κατ' ἔναντι τοιούτων καὶ τοσοῦτων συμφορῶν ; Πλὴν ἀλλ' ὁμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόνητων ἐφείσθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὄλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσε εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσε ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἄπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκη προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὧν, νομιζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκη διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφο τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρῶνονται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἄργει κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ Ἔθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρήλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσε ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἶδησις τῆς ἀποβιώσεώς του πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησε ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ Ἔθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Θρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἐκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Θρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραφνῆς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ αἰοιδίμου τούτου ἀνδρὸς δεῖκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἄπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῆ Ἰλύκειον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἄξιαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ αἰοιδίμου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰώνιαν εὐγνωμοσύνην, ὤρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὄδον Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοὶ εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέθαλπε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἔκδοσιν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίησε, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾠκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Ἰλύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν.»

Σημειώσεις: Ἡ Πατρίς ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκη: Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ; εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὄστα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῆ εἰς Βαρβάκειον Πρῶτον Σχολήν, προσηρτημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὅμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπουρόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἰδρυμα», τὸ ὅποιον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδοτήμα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς.
Ἡ Βαρβάκειος Πρῶτος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βίοι Παράλληλοι», τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
 μὲ τὸ πρῶτο τῆς πουλὶ
 λὲς καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στῆ φιλόπονη ζωῆ.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
 μὲ χαρούμενη καρδιά
 νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
 τρέξτε' ὅλοι στῆ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
 ἄς πετάξουνε, καθῶς
 ξαφνιασμένες νυκτερίδες
 ὅπου ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
 ἐν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
 πέστε ἀζήλευτα: « εἶναι τοῦτος
 ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸν,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἓναν ἴδρωτα συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, πού μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρος ὀργώνει
γιὰ θροφή τοῦ λογιμοῦ.

Δίχως ἀνεση καὶ σχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
τὸ ἀνθρώπου περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νά 'ναὶ οἱ μόνοι, πού τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχῆ.

Πρωτοδημοσιεύθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στοὺς περιοδικὰ «Κερκυραϊκὴ
'Ανθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαροῦράς

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ὦ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾶς ἐσὺ συχώρεση
γιὰ τὸ κακὸ πού σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ ἔχει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξη τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χὰδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στὸ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κλειστὰ Βλέφαρα »

Γεώργιος Λροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωὴ μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ ποῦ τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἐνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχὴ, ποῦ κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἢ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχτερὸ λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριά τὴν ψυχὴ, ποῦ, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξη στὸ νερό, « ὄχι! » δὲ θὰ ἔλεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφάκια ποῦ συντρόφευαν τὸ βασιλεμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμπε κρυσταλλόχινο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἓνας-ἓνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρῦο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἀτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στὸ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης.

ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσει κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ζύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοσιτία, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσοῦδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισιμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : —"Αφῆσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὄρεξή σου !

Τότε βαριεστισιμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αισθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπὸ καντηλάκι, ἐνιωθα νὰ ζῆ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγη καὶ νὰ χωνεύη μέσα στ' ἀναισθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στὸ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνα ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιὰ στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθὺς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ζυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἢ τὰ 'κλεισα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέψη ἦταν πὼς ζύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλά, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἀβρὸ φεγγαβόλημα ὡς καὶ τὸ σωτρόπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβερὸς ἀπλοκαμοὺς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριᾶ κάποιον μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσοῦρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψη τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνούσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἄπλωνε τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει και σκεπάζει με άφρους και γλώσσες την άμμουδιά. Τ' άερίνα ποτάμια έτρεχαν γοργά και φούσκωναν και κυλούσαν πάντα σκοτεινά ή πράσινα, χρυσορόδινα ή γλαυκά, και σκόρπιζαν άντιφεγγίσματα ολούθε. Η θάλασσα άκίνητη άντανακλούσε τά τόσα χρώματα και φαίνονταν όλα ξαφνισμένα μέσα στην τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ήμουν έγώ. Δέν ήξερα τί να κάμω και τί να συλλογιστώ. "Έφτασε, είπα, του κόσμου ή συντέλεια. Τέτοια όμως συντέλεια μπορούσε να εύχαριστήση τόν καθένα. Η Γή βούλεται να πεθάνη μέσα στα ροδοκύματα !

"Έξαφνα άνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' από τó μενεξεδένιο σύννεφο, είδα να προβαίνει ίσκιος πελώριος. Η χοντρή κορμοστασιά, τó πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Άγιονόρος. Τά δυό του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι έβλεπαν περήφανα τόν Κόσμο, πριν τόν κλοτοήσουν στην καταστροφή. Νά τος, είπα, ó θεός ταλτος άγγελος, ó χαλαστής και σωτήρας ! Τόν έβλεπα κι είχα σύγκρυσó στην ψυχή. Άπό στιγμή σε στιγμή πρόσμενα να πέση τó φριχτό χτύπημα. Πάει τώρα ή Γή με τούς καρπούς, πάει κι ή θάλασσα με τά ξύλα της ! Ούτε τραγούδια πλιό, ούτε ταξίδια.

'Αλλά δέν άκουσα τó χτύπημα. Ο ίσκιος πρόβαινε στα νερά με άλλα πύρινα. Κι όσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μίκραινε ή κορμοστασιά του.

Και έξαφνα ó θεότρομος όγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε άντίκρυσó μου. Διαμαντοστολίστη κορόνα φορούσε στο κεφάλι και τά πλούσια μαλλιά γαλάζια χήτη* άπλωναν στις πλάτες ως κάτω στα κύματα.

Τó πλατύ μέτωπο, τ' άμυγδαλωτά μάτια, τά χείλη της τά κοραλλένια έχυναν γύρω κάποια λάμψη άθανασίας και κάποια περηφάνια βασιλική. Άπό τά κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι έσφιγγε τó κορμί όλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός και πρόβαλλε στο άριστερό τήν ασπίδα κι έπαιζε στο δεξι τή μακεδονική σάρισσα.

Δέν είχα συνέλθει από τήν άπορία και φωνή γλυκιά, ήρεμη και μαλακή άκουσα να μου λήη :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζή ó βασιλιάς Άλέξανδρος;

'Ο βασιλιάς Άλέξανδρος ! ψιθύρισα με περισσότερη άπορία. Πώς είναι δυνατό να ζή ó βασιλιάς Άλέξανδρος ; Δέν ήξερα τί ρώτημα ήταν εκείνο και τί να τής άποκριθώ, όταν ή φωνή ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρίς νὰ σκεφτῶ. Τώρα βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

'Οιμέ ! κακὸ ποὺ τὸ 'παθα ! 'Η χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγήκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ 'Αλέξανδρου ἡ ἀδερφή, ποὺ ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. 'Η Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριά καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κείνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώση τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἀκριτῆ μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἕνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε 'Ωκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—'Οχι, Κυρά, φέματα ! . . . τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

'Εκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει ἀπάντησα εὐθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

'Ακουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδόφυλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγούδι πολεμικὸ, λὲς καὶ γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τὶς χῶρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ' ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγὰ-σιγὰ οἱ ἀκτίνες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζί της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα ούτε Στέμμα ούτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα έμεναν σταχτιά και κάτωχρα· και μέσα στην ψυχή μου θαμπή και ξέθωρη ή πορφύρα τής πατρίδας μου.

Με τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα.

«Λόγια τῆς Πλώρης»

Ἀνδρέας Κοζαβίτσα

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα πού ὀδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθώντας νὰ σώσει ὅλα μαζί τὰ ζῶα τῆς, πού καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στὸ δεξι πτερό καὶ χτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ τῆς. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιοθεῖμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὼς τὰ πρόβατά τῆς δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσωμε στὸ χωριὸ τῆς, νὰ τὴν περιποιοθεῖμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἓνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πού ταξιδεῖει μαζί μας ἀπορεῖ μὲ τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὼς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνώρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλοσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ πρότερημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὄρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζωνται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῆ σπῆτι τοῦ σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάη ἓνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνήθιζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολώχ*. Ὅταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδόνιους, ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄρους τῆς εἰρήνης πού τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη

συνήθεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἴδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κἀν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μουλάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήσῃ.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνοιμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἐνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ζάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φοινιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπίτι τοὺς καὶ «ὥσπερ ἀλιτήριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῆ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκεينوῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μισαμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρὰ νὰ πλυθῆ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγωγῆσε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: « Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη ».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ζέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικὸ, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμέροτητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλιάς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanias, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευε κι ἔθαψε τὸν ἔχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκῶντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῆ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὅχι μόνον δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε

μόνος του ώς τις πύλες τῆς Ἱερουσαλήμ καί τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν «ἐκεχειρία», γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἴσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἄμα γινόταν σεισμός σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βοήθουσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμό πού τὴν κατὰστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιὸς χρήματα, ποιὸς τροφές, ποιὸς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς «ἰκεσίας». Ὅταν ὁ νικημένος πρόφταινε νὰ πέση στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἰκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδασξε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, πού ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζί μ' ὅλα τ' ἀθῶα παιδιά της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἔγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νὰ γηροκομοῦνται ἔκτὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρά λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔβαιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση πού ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ πού ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαιοσ, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στο αίμα του Έλληνας υπάρχει πολλή ευαισθησία. 'Η ανθρωπιά είναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμὸς προχωρήσει τόσο στὸν ἄλλο κόσμο, πού νὰ τὸν κάνει ν' ἀπαρνηθῆ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, ὁ Έλληνας δὲν θὰ τὸν χάσει ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς πού διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχὴ.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς πονεμένης χωρικῆς . . .

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 Χρῖστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, πού ἦτανε, παρ' ἄλλους
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.

Τί ὠραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἔφοροῦσε,
γιουρντάνια* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπι* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

*Ἐτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμο
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπτος,
 στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
 δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
 νὰ ἔχα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
 στὸ τουνεζι* φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἓνα
 γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθημωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φυγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σὰν τὸν Ἀι-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

ᾠ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογιοῦ μας,
 τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ ἔναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς . . .

« Σ υ ν τ ρ ῖ μ α τ α », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατεία τοῦ 1921)

Συνοδεία χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἐνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποῦ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἓνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντᾶροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτῆ χειμαρρωδῶς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγή τὰς ἀπαντήσεις, τῶν εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσο ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς πού λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο . . .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τῆ εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνήσυχον ὁμονευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικήν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, πού εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος— διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις τῶν.

— Καλῶς ὤρισες, γιουζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, πού ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, πού τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κομισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὄχι καὶ τόσο καλά.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο καὶ ἐγώ. Θὰ διψᾶτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλάξ τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυμην ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχате λίγο νερό . . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο Ένας από τους άξιωματικούς του Δευτέρου Γραφείου τον έθιξε τότε έλαφρά εις τον ώμον και του είπε :

— Γιούζμπαση έφέντη, μή στενοχωρείσαι ! . . . ‘Η τύχη του πολέμου δέν σου ήτο ευνοική ! Κάνει όμως καθένας ό,τι μπορεί για την πατρίδα του. Είσαι μεταξύ συναδέλφων. Θα τρώγουμε μαζί όσον καιρόν μείνης έδω.

‘Ο αιχμάλωτος λοχαγός απέκάλυψε τó ώχρον πρόσωπόν του. Τά μάτια του ήταν βουρκωμένα. ‘Εν τώ μεταξύ ένας στρατιώτης του έφερε τó τσαί, τó όποιον ήδη είχε παραγγείλει ó στρατονόμος δι’ αυτόν. ‘Εκείνος έπήρε τó κύπελλον, τó απέθεσε κατά γής και είπε προς τους άξιωματικούς με χαμηλήν κομμένην φωνήν, εις όχι άπταιστον άλλ’ άρκετά ευγλωττον γαλλικήν :

— Σας ευχαριστώ, κύριοι. Πρέπει να σας έξηγήσω ότι έντρέπομαι τόν έαυτόν μου . . . όχι τόσον δια τήν αιχμαλωσίαν μου, όσον διότι με διαφεύδετε ένώπιον τών στρατιωτών μου που συνέληφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τους είπα, όπως κάνουν και όλοι οι συνάδελφοί μου, ότι οι ‘Ελληνες σφάζουν τους αιχμαλώτους των, άφου τους βασανίσουν. Δέν τó πολυπίστευα ό ίδιος, αλλά τί να κάμω; ‘Αν δέν τους έλέγαμε αυτά, θα μάς έφευγαν . . . θ’ αυτομολούσαν άρκετοί . . . Αυτή είναι ή άλήθεια. Και τώρα έννοείτε ότι με τόν τρόπον σας, με τήν περιποίησίν σας, μου έκάματε τó μεγαλύτερο κακό χωρίς να τó ξέρετε . . . Μě καθαιρείτε από τόν βαθμόν μου και τήν έπιβολήν μου εις τήν εκτίμησιν τών άνδρών μου. Γι’ αυτούς είμαι τώρα έγώ ό έχθρός. ‘Αποδεικνύομαι ψεύστης. Και ήμουν ταγματαρχέων . . .

Οι άκούοντες δέν είχαν τί να του άπαντήσουν, δια να τόν παρηγορήσουν. ‘Εκείνος έπιε τó τσαί του σιωπηλός, απέθεσε πάλιν τó κενόν κύπελλον κατά γής, έσηκώθη και ήρώτησε :

— Μοϋ έπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Να βγώ μία στιγμή να πώ δυό λόγια στους άνδρες μου, που περιμένουν έδω άπ’ έξω.

Οι άξιωματικοί συνήνεσαν.

‘Ο αιχμάλωτος έβγήκεν. ‘Ο διερμηνέας, ό όποιος ήτοίμαζε τα « φύλλα άνακρίσεως αιχμαλώτων », έξηγει βαθμηδόν χαμηλοφώνως προς τους έντός τής σκηνης όσα έλεγεν ό Τουρκος λοχαγός προς τους αιχμαλώτους :

—"Άκουσε, μπὰς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκέρηδες. Ὁ Ἄλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγώ και οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες και ψωμί σᾶς δίνουν και κανεῖς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἀλώνια . . . Τώρα σκεφθῆτε και τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς . . . Τώρα σκεφθῆτε για ἐμέ και για τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίση ὁ Ἄλλάχ . . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τή χρυσή κλωστή ξεπλέκει
και κεντάει έδω το ρόδο, το αγιόκλημα παρέκει,
και τις άντηλιές ύφαινει με ύπομονή και τάξη,
με το ξεφτι μιās άχτίνας και με ρόδινο μετάξι.

Το χειμώνα πιά δέ βάζει ούτε βελονιά στα κλώνια·
σπάζουν και λυγοϋν στα φύλλα τα χρυσά του τα βελόνια,
και ξεφτοϋν κι οί άντηλιές,
και οί μαγικές του άχτίνες, τυλιγμένες στα κλωνάρια,
γίνονται χρυσά κουβάρια
στις πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραϊτίης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Άπρίλης και πασκαλόγιορτα και μιá άνοιξη γλυκιá και φιλό-
ροχη, πού δέ θυμοϋμαι παρόμοια.

Είχαμε τα πρόβατα προσωρινά στην Άρακαντέλλα, μιá δμορφη
κι ψηλή ράχη άντίκρυ στο χωριό μου, και περιμέναμε να περάσουν
á κοπάδια του Ντίνου Ραμούση, να τα σμιζόμε και να τραβήξωμε
ιά τα ξεκαλοκαιριά της Ροδόβολης.

Είχα πάει ένωρίς στον άρμεγώνα και περίμενα τα γαλάρια να
άρμέξωμε και να πάρω το γάλα για το σπίτι, γιατί το ήθελε η
ύνα μου, άλλο για βούτυρο και άλλο για ξινόγαλο.

Τα γαλάρια βοσκοϋσαν άκόμα κάτω από τα Λύβια, ως την
Ίαναγιά, κι οί πιστικοί δέ φαίνονταν, αν και κόντευε η ώρα του
ρμεγμοϋ.

Κάτω, μακριά, στο βάθος τής κοιλάδας, κυλοϋσε τον κατήφορο
γαλανά νερά του ό ποταμός του τόπου μας, ό Καλαμάς, κι έδι-
ζωή σ' όλη εκείνη την πλούσια εικόνα από κάμπους και βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκιές ποῦ στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἕνας πιστικός ποῦ ἔβγαине ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς μὲ χτύπησε ἀστραπή.

— Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι ποῦ σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο, ποῦ νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὀλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιὰτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ μαῦρος χειμῶνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο ποῦ μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

Ἐριξα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, ποῦ βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπη σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἕνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ 'ν' καλά.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— 'Αχαούχαααα ! ξεφώνησε ό πιστικός, θέλοντας νά μέ παρηγορήση. Για ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτο' ; Τό μοναστήρ' νά 'ν' καλά κι άπέ καλοέρ' ! Τό κοπάδ' σου νά 'ν' καλά ! . . . 'Εσείς νά 'στε καλά, οί νοικοκυραίοι, και κριάρια και τραγιά και βιό όσο θέλ'ς !

'Αλλ' ό,τι κι άν μόλεγε ό πιστικός, δέν μπορούσε νά μου πραινύνη ή νά μου μικρύνη τόν πόνο μου και τήν έντύπωσή μου άπό τό χαμό του σημαδιακού* κριαριού μου, πού στόλιζε τά κοπάδια μου σαν τ' άστρο τ' ουρανού.

Σέ λίγο άρχισαν νά φαίνονται ένας-ένας οί πιστικοί, κι άλλοι έμειναν μέ τά στέρφα και μέ τ' άρνοζύγουρα*, κι άλλοι σύμμασαν τά γαλάρια και τά καντάριασαν* για τόν άρμεγώνα. 'Ενώ πριν μέ τό Σιοϋτο-Κάλεσιο έρχονταν τά γαλάρια, τό πολυ σ' ένα τέταρτο τής ώρας άπό τά Λύβια στον άρμεγώνα, εκείνη τήν ήμέρα έκαναν μιá ώρα άκέρια. Αυτό θά πη τί άξίζει νά 'χης συρτάρι* στο κοπάδι σου, και μάλιστα σαν τόν καημένο τό Σιοϋτο-Κάλεσιο ! 'Ηταν ζωγραφισμένη ή λύπη στο πρόσωπο τών πιστικών και τό κοπάδι φαινόταν σαν όρφανό, όταν ήρθαν κι αυτοί κι αυτό στον άρμεγώνα. Μου φαινόταν ότι όλο εκείνο τό κοπάδι πού άνέβηκε εκεί επάνω μου ζητούσε τό Σιοϋτο - Κάλεσιο. Μου φαινόταν πώς άκουα νά μου λέγη :

—Νά βρής τό Σιοϋτο μας !

Δέν μπορούσα' πλιά νά βαστάξω και ξέσπασα στα κλάματα, και μου ξανάειπε ό άρχιπιστικός :

—Τί είν' αυτά άπό σένα ; Ντροπή νά κάν'ς έτο' ! Δέ χορταίν' τό μάτ' σου άπό τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ότ' είναι τόσοι άνθρώποι πού δέν έχουν οϋτ' ένα ζωντανό !

Τά λογικά τά λόγια του άρχιπιστικού μου άρχισαν νά δουλεύουν μέσα μου σα δραστήριο γιατρικό.

Δέν είχε τελειώσει ακόμα τ' άρμεγμα, όταν είδα νά 'ρχεται ένα σύννεφο πέρα άπό τη Βαλαώρα* καταπάνω μας, σα φοβερός δράκοντας, και μās έκρυσε τόν ήλιο. Μια δυνατή άστραπή ψηλά στο ραχοκέφαλο τής Βαλαώρας έδωκε τό σύνθημα τής μάχης πού άρχισε άνάμεσα ουρανού και γής. 'Αρχισαν νά πέφτουν άνάρια - άνάρια χοντρές σταλαματιές, κι άν τύχαινε νά πέση καμιά άπάνω μας, αίσθανόμασταν βαρύ τό χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη άστραπή ή βροχή άρχισε δυνατή ψηλά στη Βαλαώρα, μιάμιση ώρα και πλιότερο περίπου μακριά άπό μās ως εκεί.

Ὅταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

— Βάρτε τὰ πρόβατα στήν πλαγιά καί μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί δὲ θὰ περάση δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ πού ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι, μιὰ φωνὴ — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ ἔβγαине ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαινε ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

— Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα ! οὔτε θὰ τοὺς πάη ὁ νοῦς πῶς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καί δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε ! Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμάς πού μᾶς χωρίζει ! Χαχαχασαά !

Κι ἡ φωνὴ ἔπαψε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ-καλὰ τὸν οὐρανό. Ξαφνίστηκαν καί οἱ ἄλλοι πού ἄδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπίτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπηρέτες καί τοὺς κοίταζα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὀμιλία τὴ μεγαλόφωνη καί τὴν παράξενη πού κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, πού ἦταν πολὺπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχά :

— Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα πού τὸ' χω ἀκούσει με τ'αὐτιά μου πολλὲς φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσης λόγια κι ὀμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιά φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἢ καί χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καί τὴ στέλνουν ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἡμασταν τυχεροί . . . Τὸ κριάρ' μας βρέθηκε ! Εἶναι στὸ κοπάδ' πού βόσκει στὴ Βαλαώρα ! Τί τὸ θέλ'ς ; Εἶν' ἅγιο βιὸ τὸ βιὸ σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καί τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιό μας ;

— Τί νὰ κάνωμε, μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καί νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι πού βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καί νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καί δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καί ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλή τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ με δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε με τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καί πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας ἅμα μᾶς ὀμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καί μᾶς ρώτησαν τί θέλωμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τούς είπα. Τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο γλήγορα, ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τούς τὸ 'κοφα :

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τὴ φωνή σας πού λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θηνὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τούς πάη ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεύουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ἄς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμὰς πού μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχααά ». Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὀμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γλήγορα, τούς είπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας ! Ἄλλιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἓνας τους στοὶ κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμεινώμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες ! τούς είπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος πού τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη πού χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἀρνὶ ποδοκόπι, πού τὸ ἴσφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τὸ ἴφακαν.

« Δι ε γ ἡ μ α τ α τ ῆ ς Σ τ ἄ ν η ς »

Χρίστος Χριστοβασιλῆς

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἀπὸ τὴ Σπάρτη ἴσαμε τὸ Μιστρά ζετυλίγεται ἓνας δρόμος καθαυτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπαιτική σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πιο κοντά : Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσοῦρανα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τούς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

ὀργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρα», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς ἐυφροσύνης.

Ἄπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ δρασκελίσῃς τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς θγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἐνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο: καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νοσταλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἄπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλῆστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταῦγετου, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστράς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἠπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπον ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστράς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαρακωμα: εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἔθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἕθνους. Ὁ Μιστράς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιάν ἀναγέννηση τοῦ Ἕθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση του Ταύγετου, κι όλο φρεσκάδα, πίστη και πεποίθηση στ' άκατάλυτα πεπρωμένα της φυλής δίνει μιὰ νέα περιλαμπρη μορφή στην άδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Είναι θαυμάσιο νὰ συλλογιέται κανείς πόση ζωντανή ουσία, τί βαθύτατη έσωτερική καλλιέργεια, πόση ανάταση και πόση δόξα θυμίζουν οι σωροί τών έρειπίων, οι έκκλησιές και τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια και τὰ ιδιωτικά μέγαρα του Μιστρά. Οι Κατακουζηνοί κι οι Παλαιολόγοι, πού, ύστερ' από τή νίκη της Πελαγονίας και την αίχμαλωσία του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τόν τόπο τούτο, είναι τύποι κατ' έξοχήν αντιπροσωπευτικοί και της άδιάκοπης προσπάθειας της φυλής νὰ καλλύνη τις μέρες της με την επίζητηση τών πνευματικών ήδονών, με την καλλιέργεια της λογοτεχνίας, της έπιστήμης, της τέχνης.

Ο Μιστράς δημιούργησε την Ύστεροβυζαντινή και τή Μεταβυζαντινή παράδοση. Διατήρησε την περηφάνια και την αξιοπρέπεια του Έθνους. Έφερε την εξάισια άνταύγεια της παλιάς βυζαντινής χλιδής στις άπλησίαστες παρυφές του Ταύγετου και με τὰ κάστρα του, με τις έκκλησιές του, διακοσμημένες από μιὰ ζωντανή και παλλόμενη τέχνη, με τ' άριστοκρατικά μέγάρά του, έδωσε την ψευδαισθηση πώς ή καρδιά της συντριμμένης αυτοκρατορίας είχε κλειστή ανάμεσα στους πολύτιμους θησαυρούς τών κτισμάτων του. Όταν βρίσκεται κανείς μέσα στην άπέραντη ρημαγμένη αίθουσα του παλατιού τών Παλαιολόγων, όταν στέκεται άντίκρυ στους Άγγέλους της Περιβλέπτου, όταν αισθάνεται την ψυχή του ν' αναλύεται σε κατανυκτική προσευχή στην Παντάνασσα, όταν κατηφορίζη προς τή Μητρόπολη με την άμάραντη αίγλη της, στερεώνεται στην πεποίθηση πώς δέ βρίσκεται ανάμεσα σ' έναν περασμένο κόσμο που τέλειωσε κεί δά πέρα τις θλιβερώτερες μέρες του ξεπεσμού του, μα σ' έναν κόσμο δυνατό, περήφανο για τόν έαυτό του, πλημμυρισμένον από γόνιμους σπόρους, που ένας ξαφνικός χαλασμός τόν μαρμάρωσε για πάντα μέσα στην άκινήσια και την ιερή σιωπή.

Άνεξάντλητες είναι οι περιπέτειες του μοναδικού τούτου τόπου. Σήμερα, ό καυτερός ήλιος του καλοκαιριού, ό Ταύγετος κι ή άτελείτητη σιωπή παραστέκουν στο πλήθος τών άναμνήσεων που συνταράζουν τόν προσκυνητή. Κάτω από τις καμάρες της Παντάνασσας και μέσα στην αύλη του Άι-Δημήτρη οι μέρες περνοούν με τόν ρυθμό

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστά κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὀνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψη μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τὶς βαθιῆς θλιβερῆς πληγῆς. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοση κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μισοτῶ. Μά, ὅσο καὶ νὰ θέλη, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενὰ ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάρκτηση τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βᾶθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νὰ ἄχῃς τούτῃ ἢ ἐκεῖνη τὴ γνώμη γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περίβλεπτο δὲν μπορεῖς νὰ ἄχῃς δεύτερη γνώμη !

«Μορφῆς τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς»

I. M. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπῆς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιό τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργούς καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνοῦσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πῖδ ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πῖδ μακρινῆς ἐποχῆς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιό βαράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμων τῶν

θαλασσοπόρων. Οί άρχαιοί έλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας έπιλάθου τών οικαδε . . . ». Είται άλήθεια σπανιότατο νά στρίψη κανείς τό άκρωτήριο αυτό με άκρα μπουνάτσα*. Κι όταν ακόμα ό άνεμος δέν είναι όρμητικός, τά νερά έχουν μία μυστηριώδη άναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν όλο τό χρόνο άγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν άνήλεα τις παρυφές τών βράχων μ' ένα κολασμένο βουητό και κάνουν και τά μεγάλα ακόμα σημερινά πλοία νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανείς ότι στο άξενο αυτό άκρωτήριο κατοικεί τό ίδιο εκείνο γιγαντιαίο και τρομερό πνεύμα, πού οι Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τής έποχής τών 'Ανακαλύψεων τό τοποθετούσαν στο άκρωτήριο τής Καλής 'Ελπίδος και πού του είχαι δώσει τό όνομα 'Αδαμάστωρ, -- τό κακό εκείνο πνεύμα πού, μόλις έβλεπε ένα καράβι, άνατάραζε τά νερά, για νά τό καταποντίση . . .

"Όταν περάσαμε μείς, ό Μαλέας, σχετικά με τή φήμη του, ήταν ήσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τά βραχώδη του παράλια με τά κοκκινωπά και γκρίζα τους χρώματα και με τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, όπου δέ φύτρωνε ή παραμικρότερη βλάστηση. "Εξαφνα στην παρυφή ενός από τους βράχους μία μικρή και λευκή όπτασία συγκράτησε τή ματιά μας και μάς συγκίνησε : ήταν ή έκκλησούλα τής 'Αγίας Ειρήνης, όπου άλλοτε οι Βενετοί είχαι ένα παρατηρητήριο για νά κατοπτρεύουν τά καράβια πού περνούσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στο βράχο, τό έρημητήριο όπου ζούσε ως τά τελευταία χρόνια ένας γέρος έρημίτης, γνωστός σ' όλους τους ναυτικούς πού παραπλέανε τό Μαλέα. Τά μεγάλα πλοία δέν παρέλείπαν ποτέ νά τον χαιρετήσουν με τή σειρήνα τους, και τά μικρά καίκια πλησιάζαν, κάθε φορά πού τό επέτρεπε ό καιρός, για νά του δώσουνε τροφιμα, πού ό έρημίτης τ' άνέβαζε ως τό βράχο του μ' ένα μικρό πανέρι δεμένο σ' ένα μακρύ σχοινί. 'Ο έρημίτης αυτός ήταν γνωστός σ' όλο τον κόσμο, γιατί όλοι οι ξένοι λυρικοί ταξιδιώτες πού είχαι περάσει από τό Μαλέα, έγραφαι για τή γραφική του ύπαρξη πάνω στο έρημο αυτό άκρωτήριο. Τώρα ό έρημίτης έχει πεθάνει, κι ή έλλειψη του κάνει πιό έρημο και πιό άγρια τά τρικυμισμένα αυτά βράχια.

Στρίβοντας τό Μαλέα, παίρνουμε τό δρόμο του γυρισμού. 'Ο ήλιος έχει βασιλέψει, και τό μακρύ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω άπ' τά γαλήνια νερά και τις άχνές βουνοσειρές τής Λακωνίας. Πιό-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστρίμυθος, ταραΐζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας. . .

Ἄπο παιδὶ ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μόνεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτεῖες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔκωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἄπο τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζούσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ "Ἁγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπεράσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πιστεύα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῆ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰν ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνὴ σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσει καὶ νὰ χαθῆ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμῆθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς
καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας . . .

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω απ' τὸ φεγγάρι μέσα στὴ σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ἡ ποτισμένη απ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατάστρωμα, τὴν ἀτένιζα σὰ μιὰ ὀπτασία, — τόσο ἀνάερη κι ἀπίθανη, πού δὲ θὰ ξαφνιαζόμουν, ἂν σβηνόταν ξαφνικά ἀπὸ τὰ μάτια μου . . .

Ἐκτὸς τὴν πλευρὰ τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιάς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μέيناμε. Παίρνοντας ὁμως κανεὶς τὸ δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν ἀργεῖ ν' ἀντικρίση σὲ μιὰ καμπὴ τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, πού ἀνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς τιν. Αὐτὰ τὰ τείχη, ἂν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατήρουν ὡστόσο ἀκόμα μιὰν ἀγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω απ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἐσοχὲς καὶ προεξοχὲς τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νὰ δίνουν στὴ Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στὴ θανατερὴ σιγὴ πού τὴν τριγυρίζει.

Ὅταν περάση κανεὶς τὴ βαθιὰ χαμηλὴ καμάρια τῆς εἰσόδου, πού ἔχει χαραγμένο στὴ μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στὴ Μονεμβασιά σὰ σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τριακόσιες μὲν ψυχές, χτισμένος κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στὴ Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὀλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ ἀνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στὴν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπιτία εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μὲν μόλις χωροῦν νὰ περάσουν δυὸ ἄνθρωποι.

Ἐτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ ἔντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν πού ἐξακολουθοῦν νὰ ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλῆς Μονεμβασιάς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυουβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαψίλεια*», καὶ πού σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοικοὺς τῆς, ὅλους σχεδὸν παπουτσηῖδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια τῆς, πού δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μομεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρασμοῦ καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ τῆς.

Πάνω στὸ κάστρο πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μομεμβασιάς. Τὰ τείχη κι οἱ ἐπάλληξοι πού κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μομεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχασι, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

Ἄλλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πιγιμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο τῆς πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἢ ἀκνησιὰ πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστια σκιά τῆς,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῆ ὁ ξεπεσμοῦς, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μομεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῆ πάνω στὸ φανταστικὸ τῆς βράχο,—ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

«Τὰ ξίδια στὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Οὐράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασιὰ σεληνοφώτιστος νύξ. Ἄραιοι λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἄρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἄλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἔλαιου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία ἀυτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἄρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα· καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνουφάντων ἀτμιδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοδαφνῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἄφινόμεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἕκτασιν τῆς Ἄλτεως, ἀναπηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαυκῆς καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύσ* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμῆρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἄλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζητῆ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημοῦντων τοὺς νικητὰς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταγιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρειπίων τούτων.

Ἄλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἄλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαειδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἄλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασίων, διηνεκῆς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἔρεια* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους των κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι των λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχήν νησίδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοί. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελῆ αὐτῶν ὑπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησίδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαφιλῆ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὀλίγων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τειχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρῶνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυρᾶς.

Καὶ ὁμοίος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ περίξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χύματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς λάλα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαφίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρῶν ἐκ τοῦ διηνησιμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀπτικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ἀοιδῶν ἀτελείτητος. Ἄνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαίδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαίμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ὀρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελείτητος ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

προς έριστικήν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὔρισκεν ὅτι πᾶσα φωνή τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στονάρισμα*, μία διαρκῆς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνία εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' Ἴππου ἢ ἡμίονου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῆ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ἦτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταππεσαρισμένων κασσονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικὰ ὄχηματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιάι, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμῆ τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίη τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεῖ ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῆ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις τῆς, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριο.

«Ὀδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920,

**Εμμ. Στυλ. Αὐκούδης*

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ἦταν ἀλώνια καὶ μέσα στ' ἀλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλένιο ἔλκητρο τοῦ ἀλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καρδουτίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ ἄσπρναν πάνω στὰ στάχυα. Αὐτὴ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὄλη τῇ διαδρομῇ. Μιά μορφή ἀρχαϊκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, πού ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινό της μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερὰ καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνει. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανό, καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου πού σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλοῦσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα πού σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια πού σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρῦς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφίᾳς της εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῆ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, πού ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ πού ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρένιες μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, πού ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσοῦρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοθτικό. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ αἰτοφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση πού κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, πού στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἄπειρες στοές καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του — « τὰ χίλια σπίτια τῆς βασίλισσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασίλισσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας πού σέριεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξάισιο. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων πού τὰ γέμισαν. Στὶς τρίπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδιές ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κOURνιασμένες μαζί μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἤχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἰπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορία νὰ πατᾶ τόσο καταθλιπτικά τὸ στῆθος ἐνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοθτικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησιάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόνι* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾶ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρδιὰ μπεντενία του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἢ μοῖρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἄθῳα ἀρνιά τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοθτικὲς ἐκκλησίαι, ἀφημένες στὴ μοῖρα τους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. Ἄλλα πάλι—κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα ποὺ οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιὰ—διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἁγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσία, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδὸ τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοὶ, ναρκωμένοι ἀπὸ

τῆ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζιανοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρίνια κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ ἔπρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἓνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἓνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρῆ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—Ἀλλάχ.

Ἔνας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει φαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Α π ' τ ῆ ν ' Ἐ λ λ ἄ δ α », 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμούς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχῆ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἔθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἓνα-ἓνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγνωτεύσουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρῶνιν, μὰ εὐκολα

θά μπορέσουμε νά ξεδιαλύνουμε τις μορφές τοῦ Χώρου καί τοῦ Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἡ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἡ Ἄστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησι κι ἕνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἄλυσίδας πού δένει τὴν Ἄνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωινοῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, πού κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα... Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νά οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνεῖου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νά ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* πού πηγαίνουν στὴν ἐστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζί τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζί καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νά καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπεῖες.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὑδρίες καὶ ληκύθους* — ἐξαισίας τέχνης λεπτοουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβρὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, πού κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστῆμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεύουν κομψοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμὲς τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού ὀδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλη-
 σάκια, πού θωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρη-
 μικήν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ-μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς
 Ρωμιοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο,
 πού προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐ-
 κεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικά τέρατα
 καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης,
 ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὶς μορφές τοῦ κακοῦ καὶ τὶς ἀφορμές
 τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού
 κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πο-
 λυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ
 τὰ νησιὰ μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὄρμους καὶ τὰ ἐπίκαιρα ἀγκυροβόλια.
 Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν
 Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προ-
 στατεύουν τὶς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες
 κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ
 ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ
 τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται
 τὰ νησιὰ.

Νά καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου,
 ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦ-
 τες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριεῖς
 πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν
 παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός*
 τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης
 μ' ἑλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω
 χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσοι τῶν νη-
 σιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὶς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκλη-
 ροί, κερδαλέοι καὶ ὕβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀπο-
 κοιτιά, καυχῆθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι*
 τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὤμοι καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ
 βλάβασφομοὶ αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν
 ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορ-
 κίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν ἄσυλο στὴ Μάλτα, ἕνα-ἕνα τὰ νησιὰ πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αἰῶνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβᾶει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀρροκεραῦνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχιάλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένοι, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένοι συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεῦει τὶς ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτό του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρὰ σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῆ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἢ στεριὰ θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοθᾶτε με νὰ σηκωθῶ, βοθᾶτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἄργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμνίονα.
Θωρεῖτε κείνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
 Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νὰ μὲ χτυπᾶ ἡ θάλασσα, νὰ ἔχω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμῖωνα νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος. Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουμε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαραῖς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, «πολλὰ παραπονιαροὶ», νοσταλοῦν τὰ ἤρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ τοῦ Καπουδάν-πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουτί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

Ἔξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολαίει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαίει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ τοῦ φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἀγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς πού σέ κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. Ἄν τὸ θεῖο μποροῦσε νὰ ἔχη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα τῶν ἀγίων πού στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρὲς. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλῶσσα τῆς Ἀγάπης, φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἐκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δέν έχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἄρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδημάτα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγούδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς: τραγούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τραγούδι τῆς ἀνδρείας. Πλαισιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρειωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρειωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἴππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφη, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις . . .

Δὲ θὰ περιμένης πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πάει νὰ βασιλέψη. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσας. Βαριές σκοῦνες*, κομπὰ τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξια. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικές πολιτεῖες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκείες οἱ ἀπαλές γραμμές τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιὰ ποὺ ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνγνωρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἀνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι!). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πραγματεία — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ιδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, ποὺ ἐνώνουν τὴν Ἀνατολή μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάση γιὰ νέα ζεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἐ κ λ ο γ ῆ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποῦ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποῦ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἠῦρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλός, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἡ δύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεταί ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῶρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἑνὸς ὀλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τὴν ἀβρὰν χάριν, ὥστε μόνῃ αὐτῇ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρύλον τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεῖος ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύναμιν ἤμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἠπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποῖαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῆ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραϊαν πρῶϊαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποῖαν εὐρίσκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ἄλλα εἶναι ἀκόμη ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχη μαντεῦει κανεῖς ὅτι ζῆ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὄλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἠπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπᾶσα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξη ὅτι εἶναι ἰκανὴ καὶ εἰς κομψότητος, ἀφοῦ ἦτο ἰκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεὶς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικόν καὶ ἀλβανικὸν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατῶρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσὸν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτῦς τοῦ ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευρὰν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυσῖναι σκύβουν ἕως τὸ κῦμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη τῶν πνίγονται εἰς τὸν ἄφρόν.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποῖαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφύζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἕλληνας ἀρχηγός, δὲν ἠμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεὶς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλάρχιος ὁμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ καραβοτσακισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω τῶν, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνικὴ, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτὰ, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν τῶν μετὰ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὁμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μετὰ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρῦνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εις τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπίτια, τὰ ὁποῖα νομίζει κανεῖς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, πού ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα πού στεφανώνουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετιάν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ-βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους πού φέρουν πρὸς τὴν Σπιανάδα, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεῖς ὅτι εἶναι οἱ ἵπποταὶ πού ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὀλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὁποῖον κατέχει μίαν αἴθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἴονιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ ἐπιδείξη ἡ Κέρκυρα.

Ἐνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τείχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δεῖξη ὀλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδα των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὅλαι αἱ ἔποχαί ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριον, τὸ ὁποῖον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, πού τὸ ἀπέσπα ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τείχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσις του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου

Γεωργίου και τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπιγκτὴς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τῶρα εἰρηνικωτάτη Γεωργικὴ Σχολή.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτη Βενετικὴ Δημοκρατία ὑψωσεν ἕνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων, ἐφανισθεὶς καθ' ὑπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τῶρα περισσότερον τὸν Ἅγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑψοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναύσκος ὀλόκληρος, Ἰωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ Ἁγγλοῦ διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ Ἴόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἑκουσίων ἐξοριστῶν τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσον προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρύτανης τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου Ἀτιέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἔμεινε ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ Ἰονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὄλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἀγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς Ἑλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδίκον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὄλδι οἱ αἰῶνες καὶ ὄλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκὰτέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλευρῶς, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, πού τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῶ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ του στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐτὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντῆχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένως ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιόπολεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθεῖσης τὸν χριστιανισμὸν καὶ καταδιωχθεῖσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Εμμανουήλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἶδω τὸ μωσαϊκόν, γὰρ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὠραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἕνα «Χριστὸν πάσχοντα», γὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐνοτοπίους. Ὁλον ὁμῶς τὸ μυστήριον, πού ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μέγαν μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, πού μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμὸν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἐνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχιλλεῖον. Ἄσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἤμπορουσε νὰ ἐκληφθῆ ὡς ἕνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπήν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἐνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιά ἢ κορυφή τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὄροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστέλλουν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἐσπερινοῦ.

Ἄριστὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμοὺς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἢ πόλις μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μίαν ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαιρας καὶ αἱ μυρωμένα πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρως φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὡς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μίαν βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλιέται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς τῆς καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθυτάτα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μίαν θεῖαν ἐμπνευσις, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχὰς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασίλισσαν, μὲ τὴν ἐντολήν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν τῆς ;

Ὁ θρῦλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἕνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἐλισάβετ* ἀνερχιχῆ εἰς τὸ Γαστούρι, ἕνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἕνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἐμπνευσιν,

πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾶ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἀφθαστον ἀπὸ τὰς κακίας των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενον ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ « Ἀχιλλεῖον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορά πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἐλληνικὴ Δημιουργία », τεῦχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδι
 στὴ γῆ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
 προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδή,
 καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψῆλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
 σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάτεψα τὴν ἐσοχὴ της,
 τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
 μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πινοή της.

Καί με νεραϊδοπήρε ἡ χάρη ἡ θρυλική
 τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χώματά της·
 προτοῦ νὰ με φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
 με πρωτοχάιδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρός μου ὅμως ποτὲ
 δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
 στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τότε ποθητέ,
 τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοί»

Κωστής Παλαμᾶς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὅρες- ὦρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ
 καὶ ζῶ δίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου με μα-
 ραζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλο-
 βαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα...
 Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ με πολλὰ «σ»,
 τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύ-
 ματὰ της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ
 ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη
 εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτὴ σου στὸ ἀνοιγμά του,
 ἀκοῦς τὶς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα
 στοὺς γύρους του, νὰ 'ρχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιλᾷ ἡ ψυχὴ τῆς
 θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρα-
 νοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γύρω ὀλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα
 πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού ἀ-
 σφυχτιοῦσε κάτω ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθη-
 γητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο-λίγο τὸν ἀέρα με μιὰν ἀεραντλία.
 Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτω τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βου-
 ῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ λου-

φάξη και νά χιμάη κι ό ήλιος παίζει μ' όλα τὰ χρώματα. 'Ο άγέρας αύτοϋ κάτω, κι αύτός άκόμα, έχει τή γεύση του και τή μυρωδιά του.

"Εχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινά ήλιοβασιλέματα, πού ή θύμησή τους μου ρίχνει άστραφιές, ρόδινο και χρυσό φώς μέσα στην ψυχή. 'Ο ήλιος σέρνει πάνω στα νερά άτλαζένιες ρόμπες με τριανταφυλλιές ούρές. Φεύγει περπατώντας πά' στα κύματα με χρυσά πασούμια.

'Ο ούρανός βρέχει κυκλάμινα. Τά βουνά γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σαν τὰ βάζα τών μουσειών πού 'ναι άπό πρωτινό γυαλί. Τά φύκια σειοϋνται σε πυκνές τουφες πάνω στις κορφές τών βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στο ρηχό πιάτο τής θάλασσας, σα νά 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνω στις πέτρες τής άκρογιαλιās. Βγαίνουνε ένα - ένα, γεμάτα ύποψία. Μοιάζουν με μετάλλινες ταμπακερίτσες πού τους έβαλες ποδαράκια. Τό φώς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους και τὰ βρεγμένα ματάκια τους είναι ρουμπτινιές χάντρες. Σταματάνε στις σκιμές τών βράχων, όπου ή θαλασσινή πρασινάδα και τó βρύο είναι πιό παχιά, κι άρχίζουνε νά τρώνε. Τρώνε βιαστικά-βιαστικά με τὰ δυό τους πιρουνάκια, ά με τό' να, ά με τ' άλλο. Χτυπās μιὰ τὰ παλαμάκια, κι όπου φύγη φύγη, όλα μαζωμένα στις τρύπες τους.

Τά βουνά του νησιού στέκουνε ντυμένα τήν όμορφιά τους και θαμάζουνε τόν ίσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ως κάτω μες στη θάλασσα. Σα νά 'ναι τὰ θεμέλια τους. "Ενας μαραγκός βράει με τή ματσόλα* μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ένα γυριστό μαδερι*. 'Ο άχός πέφτει σα βιτσιά στα νερά. 'Ο ταρσανός μοσκοβολά πριονισμένε κυπαρίσσι και βρασμένο κατράμι.

"Ενα δίχτυ είναι ριγμένο στα ρηχά κι οί φελλοί του στέκουνται άράδα άράδα πάνω στο νερό σαν άποσιωπητικά. Δυό μεγάλα καράβια είναι φουνταρισμένα έξω άπό τó λιμάνι. Τό 'να είναι μολυβί με κόκκινη καρένα. Τ' άλλο είναι καρυδί. Τά κατάρτια τους σηκώνονται πιό ψηλά κι άπ' τις βουνοκορφές τής 'Ανατολής πού 'να γαλάζιες στόν όρίζοντα. Πάνου στην πλώρη μιās άνεμότρατας 'ενα' ναύτης τραγουδά τραβώντας μ' έναν πράσινο κάδο νερό άπ' τή θάλασσα.

Β'.

Ὁ ἥλιος ὀλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα τάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλή ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογοσμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἠλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσὰ πασουμάκια.

«Ὡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια χουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν αἰ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ' αἰῶνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησίτσας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρης τοῦ χαλνᾶ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύτου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοί της καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἢ γριά εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, πού ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριά. Ἄπο ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ της.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ αἰετὸς καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι πού ἐφύτρωσε κατὸ πιν, τὸν ἔδιωξε μιὰ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἀρματολός, καὶ πάει κι αὐτός.

Τὸ πετροχελίδονον ὅμως πού φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόντης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθετα κόρη
 κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι*.
 Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά της ὅλα,
 κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
 τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
 κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
 τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
 καὶ βάφεται ἢ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἢ λουρίδα
 ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
 τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
 χιλιόχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὀρμάνια*,
 κεντάει στὲς λαγκαδιὲς μὲ πράσινο μετάξι.
 Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
 καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὄμορφο κεντίδι
 φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγούδια,
 βελάσματα βραχνὰ καὶ ἤχους ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
 μὲ καλαμιὲς χρυσές. Ἐνας ψαρὰς στὴν ἄκρη
 πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἑτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νῆμα
 όλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
 ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καὶ με δασιὰ πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
 τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τὸν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
 πὼς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πὼς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στὴν ἀκροποταμιᾶν ἀλάφι ζωγραφίζει
 ποὺ σκύφτει τὰ νερά νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καὶ ξάφνου σαΐτια στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνο τὴν πληγή του,
 πάσχει ν' ἀπαλλαχτῆ, δὲν δύνεταί τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
 βοήθεια λὲς ζητάει.

Ὀλόγυρα ἀπὸ τὸν κάμπο
 πλῆθος μικρὰ χωριά κεντάει, χωράφια ἀλλοῦθε
 με ὀλόχρυσά σπαρτά, με θημωνιές, με ἀλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ με κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
 ποὺ μπαίνουν με πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικό σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με ὑφήν, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεράιδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
 ὀλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιᾶν καὶ νιότη
 καὶ πλοῦτον, καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκὰ της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἄνάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κουτσάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μές στό βουνό τὸ πέρα
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβήγεται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιὰ καὶ μὲ τὸ κρῦο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
 μές στὴ μαυρίλα τὴν πυκνή. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
 καὶ μές στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογᾷ πῶς ἀγαπάει ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
 Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογᾷ, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου-κάπου ἀπλώνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἓνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
 Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τὸ καπρί, τὸ ἀρκούδι, τὸ πλατόνι.
 Ἄλλος πυξάρι πελεκᾷ καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 Ἄλλος γαλαροκούδουνα περνᾷ στὰ κόθρα μέσα.
 Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλάει καὶ κλώθει τ' ἄρνοπόκι.
 Ἄλλος καυκόπουλο κεντάει, ἄλλος καρδάραν δένει.
 Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβᾷ ὀλίγη θράκια
 καὶ φένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 Ἄλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἄρνι» μαθαίνει.
 Ἄλλος τὸν ὄμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογᾷ καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἕνας ἀπ' ὄλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὄλους λογισμένους,
 πού γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὄλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωὴ, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρου,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κροστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὅταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπηλη κι ἀπλῶνη τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα
 γιομόζη ἀπὸ μοσχοβολιά μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
 πυκνὸ-πυκνὸ κι ὀλόμαυρο μελισσολόι πετιέται
 μέσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μέσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἄνθη της βοσκολογᾷ καὶ παίρνει τὸν ἀχνὸ τους
 καὶ διαλαλαίει μ' ἕνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλιασμὸ του.

Ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπιτία
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζη ὁ τρύγος.

Ἄναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λές κι ἀπὸ κάθε βᾶτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλῶνεται ἡ φυτειά κι οἱ ράγες μεστωμένες
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
 Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκείνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιά καὶ στὸν βαθὺ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὄλο τρυγáει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέσει ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψῃ ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψῃ
νά τα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζά καὶ δροσερεύει ὁ κάμπος.
Ἵλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερὰ κι ἀπάνου βγῆκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιά κι ἀπαρατάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτáει θαμπὸ λυχνάρι.
Ἵστερα εἰς κάθε μιὰ φυτεῖά, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιές μὲς στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
Ἵλούρα ὀλόυρ' ἀπ' τὲς φωτιές σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὄλους ἕνας
τοὺς συνοδεύει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾷ του.
Ἵσπου τ' ἄστέρια τ' οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπᾷν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβῆνονται οἱ φωτιές ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὡσπου νὰ σκάσῃ ὁ αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰμποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

« Ἵ Τραγουδιστῆς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης », 1893 *Κώστας Κουστάλλης*

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

Ἵπὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὀδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν Ὀλύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξῃ τὴν καταχιά του καὶ τὴ βαρυθυμιά του

πάνου σὲ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τῆ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἐρημιὰ της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων,
Δωδώνης μεδέων δυσχείμερου, ἀμφὶ δὲ Σελλοὶ
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστὴ καὶ νὰ τὴν ζώνουν ὀλόγουρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ἴναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριὰ συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἐλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἐλλοὶ ἢ Σελλοὶ. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πῶς ἀπὸ κείνη τὴν περικλειστὴ χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους πού ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνὰ, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο πού γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιές τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια πού ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικὸς, βαρύθυμος, ἐξουσιαστὴς τῆς συννεφιάς, τοῦ κεραυνοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μῦθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, πού κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσει τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσει τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρωποὶ ἀρχαιότατοι, πού δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τῆ σκληρῆ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπαδες τοῦ Δία, οί ὑποφῆτες, κι οί γυναῖκες, οί ἱέρειες πού ὑπηρετήσαν ἀργότερα στοῦ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ πού τὶς εἶπαν «πέλειες» ἢ «πελειάδες» (κι ὁ λόγος τοῦτος «ἀγριοπερίστερα» θέλει νὰ πῆ), οί γυναῖκες οί γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώσουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιά τῆ μεγάλης, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερῶτατης ἐκείνης «φηγοῦ» ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο πού ἔκανε τὸ στεριωμένο στὴ ρίζα τῆς χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἢ μάστιγα πού εἶχαν προσφέρει στοῦ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἔπαιρναν οἱ πιστοὶ τὶς μυστικὲς ἀποκρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρόνια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώπινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα πού ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια μας, δὲν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πὼς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὶς ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασιανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρωτᾶει γιὰ τὴ δουλειὰ πού ἔχει στοῦ νοῦ του νὰ κάμῃ, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στοῦ σπιτί του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοῖκι. Ἀπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πὼς ἀπὸ τὶς Θῆβες* τὶς ἑκατόμπτυλες ξεκίνησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἕνα ἀπάγγιασε* στὴ λιβυκὴ ἐρημιά, τὸ δεύτερο στὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέβηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στοῦ ψηλὸ «ἡμερόδεντρο» καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἰδρῦσουν «χρηστήριο» καὶ νὰ τιμήσουν τὸ Δία. Ἀμμωνας Δίας στὴ Λιβύη. Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξη θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ πού καρπίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στοῦ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη, ἢ γυναῖκα, ἢ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἔγινεν ἕνα ἡ Διώνη μὲ τὴν Ἀφροδίτῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφῆτες ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ «πελειάδες».

Μοῦ ἀρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στῆ μοναξιά τὴν περικλειστή, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὀμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μουρμούρισμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεύει τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγούδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στῆ φύση νὰ μιλή καὶ νὰ χρησιμοδοτῆ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικὰ τῆς ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τῇ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιά του, τὰ κατὰμαυρα φρύδια ! Κι ὀλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάξῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάζῃ ἀπὸ σύγκρουστρο μου καὶ ν' ἀπορῆ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τῇ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμή σ' ἓναν κόσμον καινούριο ! Νὰ ἔναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τῇ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης !

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951,

Ι. Μ. Παρωιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στὸ Ὄρος. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιᾶς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὄρους γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριο τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπτόμετες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ωραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμον.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἔτσι ὁ ξένος ἐγίνε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφετῆς, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελῶνης, ὁ καφετζῆς — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελεῖωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὄρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σὲ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιῆς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριά ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορείτη ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πῶς πάτησες βυζαντινὸ ἔδωφο καὶ μπήκες στὸ παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβουνα τοῦ Ἄθω. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἐλλάδα θὰ πῆ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἔξοχὴν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικό, ποὺ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ Ὕρος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὁποῖοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκὴ, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν Ὕρω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ Ὕρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἑλληνική.

Ὅταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπει νὰ χάνονται ἑξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκῖνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρνές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖες, ἀχνούς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ Ὕρω. Ὁ τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρί θὰ γεράσει καὶ θὰ βαρεθῆ νὰ ζῆ, εἶναι σπάνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία του ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλει εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας !

« Ἄγιον Ὕρος »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

Ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ Ὕρω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος Ὕρος τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. Ἀκηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμαράγδο. Μακριά, ἴσκιοι γαλανοί, — ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε για τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πιγυμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτές κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄερα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦμε.

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὀξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὄδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυρούς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολταῦτα πού πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς πού τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῆ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πὼς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὀκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρὺς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους του κυματισμούς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφή ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησία τοῦ κελιοῦ, πού ὑψώνει τὸ ἑλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπῆτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιά δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δέν έννοεΐ. "Οπως συνήθως, ό διαβάτης σκέπτεται μέ τά μάτια του. Βλέπει στά κελιά χαρωπά χρώματα, τó κόκκινο τής στέγης, τó γαλάζιο ή τó άσπρο του θόλου, λαμπρές κηλίδες πού ξεκουράζουν άπ' τήν όμοιομορφία τής άτέλειωτης πρασινάδας.

Τά δάση του "Ορους είναι καταπράσινα άπό τέτοια μοναστηράκια και οί « κελιῶτες » ξεχωρίζουν άπό τούς μοναστηριῶτες μέ τήν άγρια γενειάδα τους, τó χοντρό τους ράσο και τó τραχύ άγροτικό τους ύφος. Σέ όλο μας τó δρόμο τά κελιά πού άσπρίζουν και κοκκινίζουν, είναι τά μόνα ξαφνίσματα τών ματιών μας. "Αλλο έπεισόδιο δέν πρέπει νά περιμένη ό ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νά έμφανίση μπροστά μας τó κεχριμπάρι του κανέννας κότσυφας πού χάνεται στή ρεματιά, και συχνά σαλεύουν στόν άέρα μέ τά γοργά φτερά τους άσπρες, κίτρινες και μαύρες πεταλοϋδες.

Σέ μιá καμπή του δρόμου είδαμε έξαφνα τήν τραγική τύχη τής αύτοκρατορικής Ρωσίας. "Ενας Ρώσος άσκητής, μέ τις παντοϋφλες του, τó μεγάλο του ραβδί, τó σκοινί του για ζώνη στό σταχτι τριμμένο ράσο του, στάθηκε και μäs χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. "Ηταν μεγαλοπρεπής σαν πατριάρχης.

'Η Ρωσία του Τσάρου έπεσε, τά πλούσια μοναστήρια της έπειπασαν, κι αύτός πήγαινε σέ μακρινή σκήτη νά δουλέψη για νά φάγη. "Οταν ό σύντροφός μου του έδωσε ένα δίδραχμο, εκείνος, μ' όλη του τήν πατριαρχική μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νά του φιλήση τó χέρι. 'Ο σύντροφός μου τόν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νά μήν ιδούμε τόσο ξεπεσμένη τή Ρωσία τών μεγάλων μοναστηριῶν !

'Η πορεία είναι στό τέλος της. Μέσ' άπό τις καστανιές λάμπει ή θάλασσα. 'Ακοϋμε τó ήρεμο φύσημά της. Στην άμμουδιά ένός μακάριου μυχοϋ ζωγραφίζεται τó τεράστιο πέταλο τών άφρών της, και στην άκρη τής θάλασσας μεγάλο πυκνό δάσος άπό θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριά — τó μοναστήρι του Βατοπεδίου.

« "Α γ ι ο ν " Ο ρ ο σ »

Ζαχαρίας Παπαγιωάννου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴ Μακεδονία, γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἑλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, ποὺ εἶναι
τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη
βασιλίσσά τῆς, κι ἡ Ἔδεσσα μάννα τῆς, βρυσομάννα,
κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμιοῦ ἡ λαχτάρα.
Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται
στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα
ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καὶ Βιστρίτσα*
δὲ στέκουν, ὄλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν,
καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου,
γιατὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἔθνῶν καταποτῆρες
κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν,
πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιές καινούριες φάρες*,
καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἄργα διαβαίνουν,
ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,
σὰ νὰ ζητᾶν ὄλοι νὰ βροῦν κάπου σὰ χρώματά τῆς
τὸ γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο,
ποὺ κάποτε στυλώνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια
στο Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφὴ του ἀπάνου
καὶ πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,
καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει
σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασίᾳ χτυπώντας.
Κι ἀπάνου ἀπ' ὄλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα
καὶ διαβατάρᾳ ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε,
κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα,
κι ἡ δόξα του ἐγινε τσουκιάς*, ἐγινε ψαρπούλι
κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστῆς Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμὸ. Εἶναι τὸ τραγοῦδι μου, τὸ τραγοῦδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πιηγιὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἐβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾶ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρῦτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὀρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἐρινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροὲς τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιαιτρεία καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν Ὀρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρευόντάς τὴν τὴν καῖγαν μετὰ τὰ δειπνα γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοὶ. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὄνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνὰ τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὀρεστιάδα. Ἄλλου πλατύνω κι ἄλλου στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνωνται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δὲν ξεόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἀγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλὴ, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ, πού ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετὰδῶκε ἦθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα τούτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακόηχες καὶ τραχιές.

Οἱ ἰτιές, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἰσκιερῆς πυκνώνουν τὶς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερὸς χιμῆξη ἢ ἡ νοτιὰ φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυναμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένοι φτάνει κέφι καὶ χαρὰ, κρατώντας τὸ ἀσκή, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ἰτιές τὶς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σείστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἀργὸ-ἀργὸ νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶσ' νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῆ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾶ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μουστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾶς καὶ παίζεις. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἀχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστρηλατεί και τούς σπρώχνει. Οί τρυγηήτρες γίνονται Μαινάδες και πηδώντας τρελά φωνάζουν ρυθμικά : "Αχ, ἴχ, ἔχ ! Στους τοίχους βλέπεις τούς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. "Αχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολουθήμα τοῦ φαγητοῦ και τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μᾶζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίζιμό του στοὺς ληνοὺς, τὸ μᾶζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσούπρων στὶς τῆνες.

"Ὀλ' αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, πού τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — πού ὄλο χύνονται νὰ φουσκῶνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τὴ Μακρογέφυρα — ξωτικό τὸ παμπάλαιο πολυτόξο γιοφύρι — πού μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὄρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια και τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, πού τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεται διχάλα ἐδῶ και σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκά μου βουνίσια νερά, τὰ κατάπηχτα και τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ και τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχων ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » και ὁ « ὕδροδότης », πού ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζως και δυνατός. Μὲ γεννᾶ ἡ Ροδόπη και τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἄρδιος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης και μὲ θεριεύουν οἱ ἕξι δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας και τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

«Νέα Ἑστία», τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παλαχοιστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα πού τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμη ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾶς πού χαμογελά, πού σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἄργα γρήγορα θὰ σοῦ σκάψη τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξη πετσὶ καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, πού ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· πού ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων* τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, πού εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήσουν τὸ ναργιλέ, κουνούσαν τὸ κεφάλι καὶ στεναζόντας ἔλεγαν :

—Ἡ θάλασσα δὲν ἔχει πιά ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησι ὀλάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιός νὰ χτίση μεγαλύτερο καράβι· ποιός νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, πού ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τους καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τους, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριο. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τὶς ψυχές καὶ τὶς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στερολιθάρα*.

Ἄλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἔσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἄπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτί ἀπὸ λουμί μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρι*, ἓνα φύλλο χαρτί γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου πού τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούβερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἄι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ’ ἀκολούθησα

κολυμπώντας ως την έμπατη του λιμανιού, που το πήρε το ρέμα μακριά. Ἀργότερα ξγίνα πρώτος στο κουπί, στο κολύμπι πρώτος· τὰ λέπια μου ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους ! ἔλεγαν οἱ γεροναῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινας.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στο Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῆ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα που εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγρὲς μὲ τὰ τραγούδια τους :

Ἵμορφος πού 'ναι ὁ γεμιτζής, ὅταν βραχῆ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχα του καὶ στο τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πὼς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, που παρακινούσε τοὺς ἄντρες στὴ θαλασσινὴ ζωὴ. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζής* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στο τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκαρος σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί ! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα ! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἀκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, βουβὴ καὶ πάσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνῃ μὲ ἀφροὺς τ' ἀκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾶ καὶ νὰ ἠχάη, λὲς καὶ ζητούσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιά τῆς Γῆς γιὰ νὰ σβῆσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νιώσω τὸν ἀφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνῃ ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν που γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερὸ πουλάκι ἐπάνω του. Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὄλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, που ἄφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλοῦτη, χαρές. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν

ἔχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπέρι* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγνὸς πλάκωνε τὶς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβὴ ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλιᾶς· ὅταν ἐβλεπα τὰ ὄρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τὶς γυναῖκες μαυροφόρες· ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπε ὁ πατέρας μὲ τὴ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσησε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖος μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπεσα στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λέει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ἔχης φαῖ καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σέ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πέρα μὲ τὸν Καλιγέρη, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπωνιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλεψή του. Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔσερνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στὴν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειὰ ὅση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τὶς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλειὰ, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖος μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ζύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πὼς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἐβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἐβλεπα.

—Ψέ! . . . ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι! . . .

« Λ ό γ ι α τ ῆ ε Π λ ώ ρ η ε »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος εἶναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἄρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τούινα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
* *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό . . . Παλαμίδα! Τὸ λές καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾶς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα . . . Σχίζεις τὴν κοιλιὰ της, πετᾶς τὰ ἐντόσθια, τὴν ἀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα . . . βουλιάζεις, μαζί μὲ τὸ πιρουνι σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἄφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἄναριθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ ! εἶναι ψάρι βαρὺ. Καὶ μυρίζει ἄσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἄλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατί εἶναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιὰ ἄς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἄφρόψαρο πού μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἐνας στρατός, πού ταξιδεύει χοροπηδώντας καί . . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα πού διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαμίδα. Πλέει και καταβροχθίζει ό,τι βρῆ στο δρόμο της. Τρώει ταξι-
 δεύοντας. Φυσικά, όσο βρίσκει φαί, δέν τσιμπάει στ' άγκίστρι. Κι οί
 ψαράδες σκάζουν! Νά τις βλέπης νά πηδούν μπροστά σου και νά
 μήν τσιμπούν! Δέν θά πιάσουν τά κρύα; λείει ό ψαράς. Θά σκορπίση
 ό γαῦρος, θά χαθῆ τó « φιλό » και τότε τά λέμε. Ποῦ θά μοῦ πᾶς ;
 Θά χτυπήσης και στη συρτή τῆ δικῆ μου.

Αὐτά, έννοεῖται, τά λένε οί έρασιτέχνες. Γιατί οί συστηματικοί
 ψαράδες μεταχειρίζονται άλλα συστήματα. Μέθοδο έπιθετική. Μό-
 λης άντικρίσουν τó κοπάδι, τó ζώνουν με τά δίχτυα. Φυσικά οί παλα-
 μίδες έχουν μάτια, και τις περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν
 έγκαιρως μακριά κι άντε κυνήγα τες ! "Όταν όμως τις μπλοκάρουν
 μέσα σέ μέρος στενό, δέν τούς ξεφεύγει οὔτε μιá.

Ώραῖο, θεαματικό πολύ, εῖναι αὐτό τó κυνήγι. Τó καίκι, με τῆ
 μηχανῆ και με τά δίχτυα, όργώνει τῆ θάλασσα περήφανα. Ντούπ,
 ντούπ, ντούπ! . . . "Ένας ψαράς εῖναι άνεβασμένος στο κατάρτι. "Όρθιος
 έκεί ψηλά, έπισκοπεῖ τó πέλαγος, ένῶ ἡ πλώρη σχίζει τά νερά! . . .
 Ντούπ, ντούπ, ντούπ ! Τó μάτι πέρα, τó μάτι γύρω, παντοῦ. Και
 νά οί παλαμίδες ! Παίζουν επάνω στον άφρό ! Οί μαῦρες ράχες τους
 φαίνονται και χάνονται. Παίζουν και κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τά
 μικρόψαρα. 'Από ψηλά οί γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τις ακολου-
 θοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοί για τó ψητό . . . Κλώθουν,
 σβουρίζουν στον άέρα και σέρνονται πέρα, σαν ένα μάτσο άσπρα
 χαρτιά που τά σήκωσε και τά πήρε ό άνεμος. 'Αλίμονο στα φτωχά
 μικρόψαρα! "Αν γλιτώσουν από τó στόμα τῆς παλαμίδας, θά πέσουν
 στη μύτη τοῦ γλάρου. 'Από τῆ Σκύλλα στη Χάρυβδη.

Ώστόσο τó καίκι προχωρεῖ στο κοπάδι και τó ζώνει με τά δι-
 χτυα. Και τότε νά δῆς τί γίνεται στ' άνέβασμα ! Τó δίχτυ πάει νά
 σπάση από τó βάρος, κι ἡ πλώρη σέ λιγάκι γεμίζει από άστραφτερά
 ψάρια που χτυπᾶνε στο κατάστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τά πλευρά και κοκκινίζουνε τά σπάραχνα. Λένε πώς ἡ
 παλαμίδα έχει τó πιό κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. 'Ισως, αλλά
 έσεις νά μη βασιζέστε απόλυτα σ' αὐτῆν τῆν κοκκινάδα και νά μήν τῆ
 θεωρήτε άψευδές σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατί υπάρχει
 και κόκκινη . . . βαφή και τó σπάραχνο βάφεται πολύ εύκολα. Λένε
 επίσης ότι ἡ παλαμίδα άντέχει στο δυναμίτη. Πλέει έχοντας κλειστά
 τ' αὐτιά, και τά άέρια τῆς έκρήξεως δέν τῆν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει όμως τὸ μάτι τοῦ διχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράη κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακό της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου ! . . . Πιο πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιός τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιό τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἕνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιὰτὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο γιὰ νὰ ἔναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιὰτὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῆ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνεις γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα ποῦ σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχη. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρι-γρι. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ ποῦ ζώνει ὀρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιοὺς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιοὺς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῆ.

Ἄλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιὰτὶ συρτῆ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῆ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἕνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ. Στὴν καθαντὸ ἐποχὴ του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιός πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωί-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτερὸ γλάρου καὶ πᾶς γιὰλὸ-γιαλὸ.

— Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῆ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νά'ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστά καὶ ἀλμυρά. Κε ὅσο γιὰ τὸ φτερὸ τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιάσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεὶ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποῖος ἔχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατί ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἀκόμα.

—Πρῶι μὲ θέλετε ; λέει στοὺς ψαράδες. Ἐδῶ εἶμαι ! Βράδῳ μὲ ζητᾶτε ; Ἀπίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἕνα - δυὸ μέτρα πῶ βαθιά. Καί . . . κατεβήτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλαεὶ κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἀκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἀτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάση μόνον ὁ τεχνίτης. Ἀκόμα περισσότερους θὰ πιάση βέβαια ἢ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδὴ τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἀνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἄγνωστη διεύθυνση μαζί μὲ τὶς παλαμιδες καὶ τὰ σαβρίδια. Ὁ τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. Ἄλλοι λένε τὴ Μαύρη θάλασσα. Ἄλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορά, τὴν ἀνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ καραβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἕνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεῖα ἄγνωστη καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνάει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλά, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποῦ πιάνουμε ; Ἀπὸ ποῦ πέφτουν ; Ἀπὸ τὸν οὐρανό ; Ὁχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐναντία ρεύματα, ἀναζήτησι τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μέγαλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μᾶς. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρι - γρί, καὶ περισσεύει κι ἕνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορά ὅμως ἢ τράτα πετυχαίνει ὀλόκληρη . . . διλοχία ἢ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτὸ, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχθῆ. Εἶναι ἢ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῆ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογáει ἢ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρω μαζεύεται περιέργως, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ

τό . . . φαινόμενο. Καί τότε . . . βρέχει ψάρια. Είναι οί κολλιοί πού πε-
τᾶνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στή γαλαρία . . .

*
* *

Ο ΤΣΙΡΟΣ. 'Ο 'Ιανός, ό άρχαίος θεός πού έδωκε τó όνομά του
στο μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. Άλλες δύο μορφές έχει καί τó
σκουμπρί. Άνάλογα μέ τήν έποχή, είναι τετράπαχο ή άδύνατο.
Κι άνάλογα μέ τήν έποχή, πουλιέται ως σκουμπρι ή ως τσίρος. Τó
όνομά του δηλαδή είναι άνάλογο μέ τó πάχος του. Άς άρχίσουμε
όμως τήν ιστορία του άπό τήν άρχή, γιά νά γίνουμε περισσότερο κα-
ταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει άπό χρυσοπρά-
σινους ίριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, πού κατεβαίνουν άπό τή Μαύ-
ρη θάλασσα στή Μέσόγειο γιά νά παραθερίσουν. Όσα πιαστούν
τήν έποχή εκείνη, είναι όλόπαχα. Είναι αυτά πού τρώμε φρέσκα ή
παστά ή καπνιστά. Κατόπιν άδυνατίζουν — μέ τή γέννα. Άδύνατα
σέ σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τó δρόμο
του γυρισμού γιά τά μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. Όσα πιά-
νονται στήν περίοδο αυτή, είναι γιά πέταμα. Καί πραγματικά στήν
άρχή οί ψαράδες τά πετούσαν. Έπειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν
έπρεπε νά πηγαίνη τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν καί τά
χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρι ζωντανό, επάνω στήν άκμή του
καί στή λάμψη του, δέν μπορεί νά μή μελαγχολήση στο θέαμα, στο
άντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαυ-
μάση καί τó πρακτικό μυαλό των ψαράδων πού καταφέρανε νά αξιο-
ποιήσουν τó ξερακιανό σκουμπρι ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα
όμως άπό όλη αυτή τήν ιστορία άναπηδά καί ένα άλλο νόημα, πιó
βαθύ : "Ότι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο γιά τούς ξεπεσμένους. Ότι
όταν κανείς φθάση στο « μή περαιτέρω », άρχίζει νά παίρνη επάνω
του άπό άλλη μεριά. Τó ξεπεσμένο σκουμπρι γίνεται τσίρος, ό άπο-
τυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, καί ό σαχλός λογογράφος
κριτικός περιωπήσ ή . . . μορφωτικός σύμβουλος.

Τó σκουμπρι είναι ένα άπό τά γονιότερα ψάρια. Γεννάει πεν-
τακόσιες χιλιάδες αυγά. Άφθονία καί εύλογία. Τρώνε τά ψάρια, τρώνε
οί άνθρωποι, καί πάλι περισσεύει πράγμα. Μή φαντασθήτε δέ ότι,

ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς ὅσο θέλεις. Ὑπὸ ἕναν ὄρον : Νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι ὅταν μπαγιατέψη.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθησις τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῆ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιὸ λόγον νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῆ τοῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάη κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάη τ' αὐγὰ . . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μιστὴ αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἀθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἀθώα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγὰ. Αὐτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγὰ ὄλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ἐ δ ὦ Β υ θ ὀ ς »

Θέμος Ποταμιάνος

22. ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
 ποὺ ὠραιότερη ἢ φύση ξυπνάει,
 καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει,
 πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
 ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι
 παιδιὰ κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
 ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι.
 Ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
 ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
 ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιὰ.

(Ἀ π ὄ σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμὸς

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστεῖος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανὴ του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνήμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μὲ ὀλίγα τὴν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτὴ τὴ συμφορὰ του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήση,
 νὰ δειπνᾷ μόν' τὸ βράδου
 μὲ νερὸ καὶ παξιμάδι.

« Ἀ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βιζαζιάς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὄθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; ἓνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο ; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μὲ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ . . . Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γένεται διακαέστερος ὁ ἴσθος του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἤμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὄθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπῆτι τοῦ γειτόνου. « Ποιὸς νὰ 'ναί ἐκεῖνος ὁ ξένος ; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται ; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ ; Καὶ τί νὰ θέλῃ ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρετριά του ἤμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περιέργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴν κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μὲ τ' αὐτιά τενωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δείνα καὶ ὁ δείνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουνε· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέφουνε· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φτηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουνε ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει . . . Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περιέργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται και ξετάζει τίνος μαγερειό καπνίζει και τίνος όχι· παρατηρεί τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιά του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει και τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· και κρίνει και προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπὴς τοῦτος περίεργος γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του και ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἔλεεινὸς και ἀξιοκαταφρόνητος.

«Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος»

Ἄνδρας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἄνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρισκε δουλειά, και δουλειὰ πού νὰ εὐχαριστῆ τὴν δραστηριότητά του και τὴν κλίσι του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς και πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἡ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῆ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἑγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυφτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθύς νὰ δουλεύῃ· και δὲν ἄργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὲς βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν κι ἐπιτηδεϊότητα τοῦ ἔργου του· και, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλοῦτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μεταξὺ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνῶσες ἔπειτα και ἡ ἱκανότητα πού ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλοῦτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ κακὴν παρρησίαν μεταξὺ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του και βάλῃ τὴν φιλοπониᾶ του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένους εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελεῖ φτωχικά δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὕπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὄλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγίαν καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῆ ἄξιος προγυμναστής τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκουμε ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἄντιτα* ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοπονία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγίτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἴδού ὁ ἄνθρωπος »

Ἀνθίας Λυσικρίτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχη μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὲς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζῆ μεγάλος μὲ τὴ φαντασίαν του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ἰδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἔννοεῖ, ξεθαρρεύει ἀγάλι-ἀγάλι καὶ ἀπλῶνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γνώρισι.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τόνε φέρνει στὴ φλυαρία, εὐκόλως ἤμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς

σωστότητας κρίσεως αλάνθαστου, ενός πνεύματος όπου από λίγο έννοει πολύ... από τότε δεν αμφιβάλλει πλέον ότι τον φθάνει ν' απαντήθηκε κάπου με τον 'Αραγκό* δια να μπορή να έξηγητ' τες περιδοείες τών κομητών· να έχαιρετήθηκε με τον Βίσμαρκ*, δια να αποφθέγγεται στα πολιτικά· να επισκέφθηκε το Παρίσι, δια να έξευγενίσθηκε· να είδε τη Σμύρνη, δια να γνωρίζη την 'Ασία· ότι έχει γνωσες ανώτερες από τους άλλους· ότι ακόλουθως είναι άνθρωπος με βάρους· και έτσι, εκεί κοντά σφός και αλάνθαστος να νομίζη ότι μπορεί να μιλή από καθέδρας για κάθε πράγμα.

Είς την διεξαγωγήν όμως τής δοκησιοσφίας του, απαντ' κάθε τόσο χάσματα, είς τ' όποια και αυτή του ή οίηση πρέπει να σταματήση. Φιλονικώντας τότε με άλλους, και αντιπαθώντας να όμολογήση άμάθειαν, ριφοκινδυνεύει να πηδήση τ' χάσμα δια πηδήματος, είς τ' όποιον ένδέχεται και να πέση μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεις βέβαια θα γνωρίζετε με πόσην έπιτυχίαν ό Δνείπερ καταπολεμεί αυτά, τ' όποια πρεσβεύετε...

—'Α, τόν Δνείπερ έγω τόν εδιάβασα απ' αρχής μέχρι τέλους· αλλά τ' άπιχειρήματά του είναι σαθρά.

—'Εχετε ύπομονήν, Κύριε Χ., αλλά ό Δνείπερ δεν είναι συγγραφέυς. Είνα ποταμός είς την Ρωσίαν!

Και ίδου ό δοκησίσοφος είς την ξυλόγατα*!...

«'Ι δ ο υ ό ζ ν θ ρ ω π ο ς »

'Ανδρέας Λασκαριότος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Είνα διαρκώς άρρωστος. 'Εδω και τριάντα χρόνια. 'Από τί ; Δυστυχώς... από τίποτε. 'Αν ήταν πραγματικώς, θα είχε θεραπευθή: Τώρα όμως τόν παραδέρουν όλες οι άρρώστιες, όσες άκούει ή διαβάζει. Τίς περνάει όμως στο πόδι. Δεν εύκαιρεί να πέση στο κρεβάτι. Είνα πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδή άδιακόπως δια γιάτρούς, φάρμακα, αναλύσεις, ήλεκτρισμούς, μασσάζ, ίατρικά συμβούλια, μεταλλικά νερά, κινίνα, συναπισμούς, βεντουΐζες, τιμόλ, μεντόλ!...

'Ολη του ή ζωή συγκεντρώνεται είς ένα άπελπιστικόν άγώνα: πώς να γλιτώση από τ' δόντια του Χάρου. Και ό άχρείος αυτός Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστείζεταί σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὑπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλώσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μῖδς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτεῦει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἀθῶον συννεφάκι. Συμβουλευεταί τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρη ἄραγε : μπαστούι ἢ ὀμπρέλα ; Τίς προάλλες - διαβολικῆ συνεργεῖα ἀστείω φίλων - εἶχε πάθει ἀποπληξίαν - ὄχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι! - τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμοὺς ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶσ' του κίνινο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τέ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τῆ γλίτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὄργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχη, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπῆτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπῆτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄ κολλήση κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ . . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισὸ θλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χρονογραφήματα »

Κωνσταντῖνος Σκόκος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους έχουν τὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, πού ἔχει εἰς τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιLANAΓΝΩΣΤΑΙ φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιLANAΓΝΩΣΤΗΣ δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἔμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῆ κανεῖς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εἰς κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία πού ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιά φορά· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενά, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἄλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρει τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ἐμμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εἰς ποίους ὤκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεῖς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εἰς τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῆ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν θεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἔνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εἰς τὴν πάτριον γῆν. Ἄλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμενε ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῆ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελιασμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἕνα λείπει τὸ ἐξώφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ του φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσέτα λαϊκοῦ οἰνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τὶς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδου τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῆ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνηθες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἔβαλα, ξέρεις, ἠλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζομαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἐπιπλὸν εἰς τὴν κουζίναν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιοι ἀγαπᾶ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἕναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ α »

Παῦλος Νιοβάνας

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφήρησε ἕνα ἔξοχον ποιητὴν, ἕνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἕνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μαβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὄλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώναξε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

—'Εβίβα, Μαβίλη ! 'Εβίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσῃ,
κατώρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « 'Επερίμενα
ὄλας τὰς τιμάς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἠξέυρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἀλλοῦ τὴν εἶδα διαφορετικὴν. 'Αλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωσεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενούσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῆ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωας ! Ἐλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθρο-
χίτων. 'Αλλ' αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῆ. Καὶ ἐνῶ ἔζοῦσε
τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζων ὅτι δὲν θὰ τοῦ
ἐδίδοτο πλέον ἢ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα,—ἦτο καὶ προχωρημένης
ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἔξαφνα ὁ ἀπρόο-
πτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. 'Ανελπί-
στως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπη-
μένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν.
Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

'Αλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς,
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὁραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,
γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἔζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαί τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιερῶν
ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὄλονεν ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἑπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὄλονεν γίνονται
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του,—ἀληθινὸς φιλόσοφος— καὶ εἰ-
λικρινής, εὐσυνείδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — άλλ' άριστουργήματα. "Ενας άπό τούς μεγαλυτέ-
ρους ποιητάς τής 'Επτανησιακής Σχολής, άπό τούς καλυτέρους μαθητάς
του Σολωμοῦ. 'Η δέ μετριοφροσύνη του έφθανε μέχρις έλαττώματος.
Τόν έγνώρισα έδῶ, όταν ηλθεν ως βουλευτής Κερκύρας εις τήν Διπλήν
Βουλήν, — τότε πού έκαμε και τήν θαυμασίαν εκείνην άγόρευσιν περι
του γλωσσικού ζητήματος, τήν όποίαν με τήν αύτήν προσοχήν
και εύλάβειαν ηκουσαν και δημοτικισται και καθαρευουσιάνοι. Κά-
ποτε — δέν θα τὸ λησμονήσω — εύρέθημεν μαζί εις μίαν φιλολογι-
κήν έσπερίδα, όπου μία κυρία καλλιτέχνις άπήγγειλεν εν άπό τὰ
ώραιότερα ποιήματά του, τήν « Λ ή θ η ν ». Κατά τὸ διάστημα τής
άπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος άπό τήν έντροπήν του, σαν μαθή-
τρια, ζαρωμένος, εκάθητο όπισω άπό τούς ὀρθίους άκροατάς, διά νά
μή τόν βλέπουν. Καί έπειτα ειπε σιγά πρὸς τήν καλλιτέχνιδα :
— 'Απαγγείλατε τόσον έμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, πού κα-
τήνησε τώρα νά μοῦ άρέστη κι έμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καί τί διαφορά άπό μερικούς άλλους πού
άπαγγέλλουν οί ἴδιοι άτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες,
γαυριῶντες και δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ως φόρον
ελάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ ! . . .

Περιοδ. « Δι ά π λ α σ ι ε ς τ ῶ ν π α ἰ δ ῶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στα τραγούδια του τρόμου, του ὀνείρου και του θανάτου,
όπου τὸ στοιχείο τής φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονική και
τὰ όποια, ειτε λαὸς τὰ έκαμε ειτε άτομο, ὀνομάζομε με τὸ διεθνή ὄρο
μ π α λ ά ν τ α ἢ με τήν έλληνική λέξη « παραλογή » — εξαιρετική
θέση έχει τὸ έλληνικό « Τραγούδι του νεκροῦ αδελφοῦ », ὁ « Βουρκό-
λακας ».

Πρώτος στην Εύρώπη τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* με τὸν τίτλο
« Νυκτερινή περπατησιά » στα 1825, μέσα στη φωτιά του ρομαντι-
σμοῦ. Δέν μπορούσε νά βρεθῆ εύνοϊκότερη ὠρα γιά τέτοιο άκράτητο
τόλμημα τής φαντασίας. Ὁ ρομαντισμός θεωροῦσε ως τὸ τραγικό-
τερο και ὠραιότερο έργο του εἴδους αυτού τήν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτότερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔβγαινε ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικά, τὰ δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ «σεισμός γιὰ τὶς φαντασίες», μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλητρο τῆς ἀνωουμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἵππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἄλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίαις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικὰς του τόλμας.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμός — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρέψουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἐκλαιγε καὶ δερνόταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιὸς τῆς, ὁ Κωσταντῆς, τῆς ὀρκίστηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιά πίσω στὸ σπίτι τῆς γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξὺ ὁ Κωσταντῆς πέθανε. Τὸν ὄρκο ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξίσια τεχνικὴ τῶν ὀγδόντα δυὸ του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστούργημα μέσα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερο ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφὰς των — καὶ τὴ γνώμη τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περιφήμη «Λεονώρα» τοῦ

Μπύργκερ εἶναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τῆ βρῆ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἕλληνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἷμο. Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγωμε τὸ σοβινισμό* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πῶς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἠχηρῶν του δεκαπεντασυντάξων καὶ ἡ ἰλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὶς ἠθικὰς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἐπεισαν καὶ ἄλλους πῶς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῆ τὰ πολὺ κατώτερα. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πῶς τὰ κατώτερα ἐπήγασαν ἀπὸ τὸ ὠραῖο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πῶς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικόν, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πῶς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπῆραν ποτε ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτε δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους: «Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἢ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμήσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ Ἰ' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἕλληνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικὰ καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθύν ἄλ-

λων έργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πῶς μεταξύ τῶν ἑλληνικῶν ἔργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στους Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στους Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκη στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενον κύκλο—καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους—τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πῶς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ καὶ πῶς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἴμου τὸ ἐμίμηθησαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῆ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολύτιμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνατρέχει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγὲς καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πῶς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἑλληνικὸ. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὲς καὶ ὀλοφάνερες.

Τὶ γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεύει τὸν ξενιτεμὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πῶς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετῆ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἑννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνὴ της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὄση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῆ μᾶλλον ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἢ μάνα δὲν παίξει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάνα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτὴν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῆ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὄχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποία ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποὺ εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίξει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῆ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσῃ τὸ γυρισμὸ, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῆ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῆ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των— νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἴδουν— τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνήμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῆ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀνταισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μύθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόμο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρῶτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὀλόκληρο τὸ

ἔργο : Οἱ ὀκτώ ἀδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πῶς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἐνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πῶς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχει ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἠθικὴ εὐγένεια, πρᾶγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολαταῦτα, ἡ δευτέρα παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνόητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου – κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφου Σισμάνωφ – εἶναι ὁμοιόγραφο.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπᾷ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγὲς πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πουθενὰ τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ πού σκίζει τὴ θύελλα.

Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

«Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαιμένου»

Ζαχαρίας Παπατωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
 τὴν κόρη τὴ μονάκριβη, τὴν πολυαγάπημένη,
 τὴν εἶχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δὲ σοῦ τὴν εἶδε !
 Στὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζε, στ' ἄφεγγα τὴ χτενίζει,
 στ' ἄστρι καὶ στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τὴ Βαβυλώνα,
 νὰ πάρουνε τὴν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὄχτῶ ἀδερφοὶ δὲ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάνα μου, κι ἄς τὴ δώσωμε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στὴν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
 Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ποιός πάει νὰ μοῦ τὴ φέρη ; »
 « Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τὴ φέρω ».

Καὶ σὰν τὴν ἐπαντρέψανε τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπῆκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἔπεσε τὸ θανατικὸ κι οἱ ἐννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογιόταν
 στοῦ Κωσταντῖνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τὴν ἐξόριζες τὴν Ἀρετὴ στὰ ξένα ! 25
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἁγίους μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γὴ χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τὴ φέρης ».
 Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχτηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγνεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τὴ φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει την κι ἐχτενίζονται ὄξω στὸ φεγγαράκι.
 Ἐπὶ μακριὰ τῆ χαιρετᾷ κι ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35
 « Ἄιντε, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στή μάνα μας νὰ πᾶμε ».
 « Ἀλίμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτη ἡ ὥρα ;
 Ἄν ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρὰ, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ῥθω,
 κι ἂν εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ῥθω ».
 « Ἐλα, Ἀρετή, στὸ σπίτι μας, κι ἄς εἶσαι ὅπως κι ἂν εἶσαι » 40
 Κοντολυγίζει τ' ἄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα πού διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
 δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
 μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγαν ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :
 « Ποιὸς εἶδε κόρη νῶμορφη νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! » 45
 « Ἄκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Πουλάκια εἶναι κι ἄς κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ἄς λένε ».
 Καὶ παρεκεῖ πού πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Δὲν εἶναι κρίμα κι ἄδικο, παράξενο, μεγάλο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50
 « Ἄκουσες, Κωσταντῖνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
 πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »
 « Ἀπρίλης εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν ».
 « Φοβοῦμαί σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».
 « Ἐχτὲς βραδὺς ἐπήγαμε πέρα στὸν Ἄι-Γιάννη 55
 κι ἐθύμισέ μας ὁ παπαὺς μὲ περισσὸ λιβάνι ».
 Καὶ παρεμπρὸς πού πήγανε, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Γιὰ ἰδὲς θάμα κι ἀντίθαμα πού γίνεται στὸν κόσμο,
 τέτοια πανῶρια λυγερὴ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! ».
 Τ' ἄκουσε πάλι ἡ Ἀρετὴ κι ἐράγισε ἡ καρδιά της. 60
 « Ἄκουσες, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Ἄφησ', Ἀρέτω, τὰ πουλιά, κι ὅ,τι κι ἂ θέλ' ἄς λέγουν ».
 « Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὄμορφο μουστάκι ; »
 « Ἐχω καιρὸ π' ἀρρώστησα καὶ πέσαν τὰ μαλλιά μου » 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ προφτάνουν.

- Βαριά χτυπᾷ τ' ἀλόγου του κι ἀπ' ἔμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.
- Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα, 70
 βλέπει τὸν μπάλσαμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαιλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
- Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 « Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάρωντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».
- « Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιά μου μάνα ».
 « Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποῦ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ; » 80
 « Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἀγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ») *Δημοτικὸ*

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνησις κατεπέμφθη παρὰ Ἐρμogeneous ἐνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν. Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοήθειας χιλιάδων ἕξ, ὡς οφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν* ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντικαταστάντες δὲ Ρωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἐδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς. Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρησάμενοι Ρωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες νομίσαντες αὐτούς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στραφέντες δὲ Ρωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόντες καὶ τινὰς ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἕξ αὐτῶν καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφευγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ παταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ρωμαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ρωμαίων σὺν τοῖς κτήτορσιν ἐξεληθῶν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρχους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατηλάτης ἔχων Ρωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν· καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια* Περσικά· ἐν οἷς παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρόν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκείσε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκείσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος. Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυλάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἔνδοθεν Πέρσαι, ὄρκοις πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωροθέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκείμενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἐξάρχαι Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἤλθον πλησίον Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπα-
ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
κατορύσσοντες, κλίμακάς τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἠδυ-
νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκείσε φοσσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἕσωθεν ὑψηλό-
τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
τῶν δὲ Ρωμαίων ἕσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
μένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστελλίῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211. . . Τῇ δ' ὀγδῶντῳ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
Κωάδης, ἀκηκῶς τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
διον παρεθεις* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθείς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
ἄρρωσθήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὡν
ἐνιαυτῶν πβ' καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρόης, ἐδήλωσε
τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν
ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ
Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογοῦμενοι. Οὐ τολ-
μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
γράφας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
ἐπιτραπῆναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
ποιῆσαι. Καὶ γράφας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
δι' Ἐρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μήνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
μαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὔτε γὰρ ἐπιστάμεθ' ἡμᾶς βασιλέα Περσῶν.

«Χρονογραφία»

Ἰωάννης Μαλάλας

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτω τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμαμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρίου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἐδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἑξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτω πόθῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἑλαιῶν καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσηλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτω τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἔαρι ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπέδεδεξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτὸν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν: Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτὸν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ αὐτος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωποιαῖα ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἁγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἐδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

«Χρονογραφία»

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησιν καὶ ἀρτία τεχνικῇ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαίου λυρισμοῦ, ποῦ γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίξῃ τὸ ρίγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκάθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλη ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεύεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προόμιον («Τῆ ὑπερμάχου...») ἤμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἢ «Ὀἴκωι») τοῦ Ὑμνοῦ ἤμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχογραφία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσφωδιαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνοδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηχήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιότέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν), μὲ τὴν ἐσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηγήσεων (χαρὰ-ἀρά, ἀσπὴρ-γαστήρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος-δυσανάβατον-βάθος-δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιότέλευτα (ἐκλάμψει-ἐκλείψει, λογισμοῖς-ὀφθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρήχησις τῆς ἐπιδόου: «Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
 ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, 5
 ἵνα κράζω Σοι : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή α'

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
 εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
 καὶ σὺν τῇ ἀσωμάτῳ φωνῇ
 σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
 ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5
 Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
 χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρά ἐκλείψει·
 χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
 χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὐας ἡ λύτρωσις·
 χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς: 10
 χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
 χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
 χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
 χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαινῶν τὸν ἥλιον·
 χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως: 5
 χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
 χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
 χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
 χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
 χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
 χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
 χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
 χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
 χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ φῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαῖρε, τὸ πῶς μηδένα διδάξασα·
 χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
 χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

10

(G. Soyter: Byzantinische Dichtung, Ἀθήναι 1938, σ. 33-34)

Ἄγνωστος

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὗτοι εὔρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφανέρωσαν καὶ περισύναξαν αὐτὴν ὥσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἑρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσόστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπη σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἠκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἔκστιλβα ἐκείνα οἰκονόμα, εἰς ἐκείνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἄλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενῆς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοᾶτα* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὥσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοίαριον, ὅταν τὸ εὔρη ἢ ἀνεμοζάλῃ καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἠύρασιν οἱ Ἄραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χῶραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὥσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πουλὶν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικὰ μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθὺς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουσιν τὴν σπάθην τῶν Ρωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλοῦτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὀρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγένισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισεν ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἄρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ἣ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὗρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ ἐταπεινώσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἠλαζονεύετο ἐπὶ τοσούτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπόν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσάτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἡμπορῇ νὰ ἔχη ἐκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδησεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπήν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἡγάπα νὰ ἀποκλειεταῖ ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὡσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαφαν αὐτὰς αἰ πάχναι καὶ δροσίαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτεῦ ἡμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὗρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἂν εἰς ἕξ αὐτῶν εἶπειν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ιβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως τρεῖς καὶ ἐν-

κτοπάτησε και κατέβη εις την άλλην μεριάαν και έγκρυμάτωσεν* εις τόπον σύνδενδρον και κρυπτόν. Και οι Βούλγαροι ήσαν πλησίον, άλλ' ούκ ειχασιν ειδησίν τινα περι τούτων. Ο δέ άλλος εύρε και αυτός τόπους λίαν δυσκόλους και δυσβάτους· όμως μετά σκοποῦ* πολυλού διέβη αυτούς και άπηγεν από του έσωθεν μέρους, έυθα ήν ή φύλαξις· και προς ώραν τής αύγής έδωκαν τά όργανα και τά παιγνίδια του πολέμου.

Και έφοβήθησαν οι Βούλγαροι φόβον μέγαν εις τó άνέλπιστον κακόν· επήδησαν γοῦν οι Ρωμαίοι οι επάνω αυτών και εκύκλωσαν αυτούς, και άλλους μὲν έσφαξαν, άλλους δέ έπιασαν· και ουδέ εις εγλύτωσεν από τας χείρας αυτών. Και ούτως έχάλασαν τó δέμα· και ό βασιλεύς ών έτοιμος μετά του εισήλθεν και άπηγεν μετά προθυμίας κατά του μεγάλου εκείνου φοσσάτου και ούτως άπερχόμενος καθ' όδον υπήντησε τους καθαλλαρίους, όπου ήρχοντο δια βίγλαν*, και έπίασεν άπαντας· και μετ' όλίγον páλιν υπήντησεν άλλους εκατόν, βίγλας και αυτούς όντας και έπίασε και αυτούς. Οι Βούλγαροι οῦν θαρροῦντες ότι έχουσι βίγλας, ήσαν άμέριμνοι, και εκαθέζοντο δίχα φόβον τινά.

Και ό βασιλεύς páλιν ενυκτοπάτησε και προς ώραν τής αύγής έδωκεν επάνω εις αυτούς άφνω* και από του έτέρου μέρους ό εγκρυματωμένος στρατηγός όμοίως· και εύρέθησαν οι Βούλγαροι άναρμάτωτοι και βεβαρημένοι του ύπνου και ώρμησαν να φύγουν· και έγένετο ή συντριβή και ή ανάγκη* αυτών και ό φόβος πολλά μέγας· και ούκ έγίνωσκαν ποῦ υπάγωσιν, και έπιπταν εις τους ποταμούς και επνίγοντο· και κατέσφαξεν εις τόν άλλον· και οι Ρωμαίοι κατέκοπτον και έφόνευον αυτούς άνηλεώς. Και έπεσον από τής Ρωμαϊκής σπάθης την ήμέραν εκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· και οι ποταμοί άντι ύδατος έρρεον αίμα, και ό αρχηγός αυτών έφυγε, και επήρασιν οι Ρωμαίοι τας τέντας* και τά χρήματα και τά άρματα και τας άπροσκευάς των Βουλγάρων, και έγένετο χαρά μεγάλη και εύχαριστία εις Θεόν.

8. Άλλά páλιν ό βασιλεύς Βουλγάρων ουδέν ήθέλησε να σιγάση ουδέ να καταπῆ και να ύπομένη όπερ έπαθε κακόν, άλλά μετ' όλίγας ήμέρας επερισύναξε τó έναπολειφθέν φοσσάτον· άπέστειλε δέ και έπροσκαλέσατο φοσσάτα και από άλλας γενεάς, και ήλθε κατά πρόσωπον του βασιλέως να εκδικηθῆ· και εις τόν χαλασμόν και κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὠμοίαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῆ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾶ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὀλοσίδηροι ὄντες καρβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὀλοσίδηροι κονταρᾶτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φουσᾶτα καὶ πολὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαινεν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισιμὸς ἐσκέπαζε τὸν ἄερα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔδιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὀπόσον χρῆζοντο* οἱ Ῥωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ῥωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχειρίους.

«Χρονικὸν Σύντομον»

Γεώργιος Ἀματωλὸς

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ «Ἐκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τὸν τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ Ἰσου πολῦτιμον εἶναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα όμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον τοῦ ἐπιγραφόμενου «Π ρ ὁ ς τ ὸ ν Ἰ δ ι ο ν υ ἰ ὸ ν Ῥ ὤ μ α ν ὸ ν». Ὁ ἔστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν πειρὰν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικὸν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἄκουσον τοίνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκεῖ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῶν ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὁλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξυμένω¹ λόγῳ καὶ οἶον εἰκῆ² ῥέοντι, πεζῶ καὶ ἀπλοϊκῶ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δῆλωσιν, μηδὲν θαυμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἵαπερ οἶομαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρῶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρονήσιν εὐμαρῶς σοὶ δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αυτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιωματικῶς ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὅποτε ἔγραφον ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῆ μετὰ τὴν αἰγλήν τοῦ θρόνου. Ὅπως εἶναι γνωστὸν, κατὰ τὸ 805 ἀσύστακτα στήθη «Σκλαβήνων», τοὺς ὁποῖους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. καθημαξυμένος: τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθημαξεύει: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῆ: εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιγραφία: καλλιπέπαια. 4. τὸ διηρμένον (ὑφος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὑφος (ρ. διαίρω). 5. διογκῶ: ἐξογκάω.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἴσως καὶ ὑπὸ 'Αράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βεδίσσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακρὰν. Μόνος ὁμοῦ ἄοπλος λαὸς τῆς πόλεως ὠργάνωσε τὴν ἡρωϊκὴν ἐξοδὸν καὶ κατώρθωσε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὡς δούλοι καὶ καλλιεργεῖται τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασιν² ἐνοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὀρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς³ Σαρακηνούς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γίνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλεύονται εἰς συμβιβάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηρικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῦς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηρικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶτην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὀρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γινῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημείον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλίνῃ τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικοί: Ἀφρικανοί ("Αραβες). 4. παρατηρητήν. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμουλον: λατίν. flammulum, νεοελλην. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθόν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκῆτος, ἔκλινε τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἦνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξήλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιούχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλάβοντας καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομήν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῆ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὠράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθέσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτούς εἰς τὸν σεβάσιμον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῶ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διή-
νυσεν ἀγῶνα, δεδωκὼς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρο-
πόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παρα-
δόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν
Προφήτην, «γυνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρε-
σβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ
τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάθωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν
ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου. . .

(Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν)

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

(Ἔκδοσις Moravcsik, 1949 σ. 228-230)

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοίως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς Δευτέρας
συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἄρχομένους δημάρχους
καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«Ἵμεῖς μὲν, εὐγενέσπατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι
καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς
καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς
πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρο-
τέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς
μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ
πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατὸν ὡς ὄφισ τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων
ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ
μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποίησατε, κατὰ τῶν
ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην
καὶ περίφημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν
τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφει-
λέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον
δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί, ἐὰν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῶ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθήμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἦν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγγέλη τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμητῶν, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρα ὀλίγη ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμητοὺς πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν ἀνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἔσμεν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι ρωμαλεοὶ τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρήξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ἄ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὅ, ὧ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγαλόψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κυνήγιον, ἵνα γνωσῶσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἦν εἶχομεν ἔλασεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνηται βλέπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὖρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἤχμαλώτευσε. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐφήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὦ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὕρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπίη ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνω Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμῆλων. Λοιπὸν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦσαν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθμοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλότων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλοῦτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανεστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποίουν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθμοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χ ρ ο ν ι κ ὸ ν »

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

(Ἀπόσπασμα)

Τὸ «Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταληκτοὺς δεκαπεντασυλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν Ἄλωση.

- Θρήνος, κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
Τίς τὸ ἔπεν ; τίς τὸ μῆνυσε ; πότῃ ἄθεν τὸ μαντάτο; 5
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
—«Ἔρκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
Ἐγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
-
- Μὴ τὸ ἔπομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87
ἤλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
Εἶπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
ἤλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
σελήνην ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
Μὴ σοῦ φανῆ παράξενο τοῦτον ἀπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
ὄν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,
ἔκτισε τὴν ἀγίαν Σοφία, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100

ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἐλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς ἀγίας Σοφιάς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν
 Ἄρα ἐβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένους,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκπιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

(Ἔκδοσις Ε. Κριαρᾶ, 1956)

Ἄγνωστου

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκρίται ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὄργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκρίται διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαῆλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκρίτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως τοὺς ἀνήγαγεν εἰς περιωπῆν ἔθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὅλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμυρῆς, Βάρδας, Κωσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφυρίου, τὸ μικρὸν Βλαχόπουλο κ.ά.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὀλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλύτεραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τόν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰογίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἄκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ἄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾠσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνούς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἤρωος νεαροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταῖοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἶπειν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφούνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακραιῶν καὶ ἀληκτος πάλῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾠσμάτων, τὰ ὁποῖα προϋπήρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μὲ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς τῆς, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἠράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἠρωικά κατορθώματά του, τὰ ὁποῖα τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἔθνικόν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατορῶν Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἔθνικου ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοὶ μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενεὶ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχουμεν ἕξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθῆν εἰς τὴν νῆσον Ἄνδρον εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογιαν γλῶσσαν.

I. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Η ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακολούσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικῶ μύθου περὶ Ὀδυσσεύος καὶ τῶν μνηστῆρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποιικιωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὸν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

Ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἐράη,
κι ἐμένα ὁ νοῦς μου τό 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
5 παντρεαρραβωνιάζουν τὴν κι ἐμένα μ' ἄστοχοῦνε.
Περνώ καὶ πάω στοὺς μαύρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
ποιός εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καθαλικέψω,
ν' ἀστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; ».

- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
κι ἕνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
« Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πάω ὅθε κι ἂν εἶναι.
15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιὰ μουλάρια,
ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

- ὄπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι ὄπου μ' ἀκριβοπότιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντίλια,
 καὶ σφίξε τὴ μεσοῦλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σὲ φάη ἡ βουὴ καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σὲ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιαὶ μοδιῶ* χωράφι ».

- Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ καβαλικεύει.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 30 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη ».
 Σὰ χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του πού κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 « Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίτσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐφές ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;
 40—'Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὄκνος ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 Στὴ στράτα νόπου πῆγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
 Σὰ χριστιανὸς πού τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὐρῆκε τὴ μανούλα του πού πότιζε τὸν κῆπο.
 « Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιᾶς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 πού σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
 ἐφές ἐπῆραν τὰ προικιὰ καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στὸ γάμο ;
 —'Αν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει.
Ἐκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντὰ στὸ σπίτι του νὰ φτάση,
ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
« Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάζεις,
τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν' καλά, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νὰ κάψ' τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
—Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
—Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσης,
μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—Ἄν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης ».
Χρυσὸ ποτήρι νᾶρπαξε νὰ βγῆ νὰ τὸν κεράση.
« Δεξιὰ μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρα, κόρη ».
Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ' ἀργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιὰ καὶ πῆρε χίλια μίλια,
μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
Ἄποῦ εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

Ἄ Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. Ἐκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁπίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

- Ἄ Διγενῆς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει !
Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σειέτ' ὁ ἀπάνω κόσμος.
κι ὁ κάτω κόσμος ἄνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾶ πῶς θὰ τότε σκεπάσῃ,
- 5 πῶς θὰ σκεπάσῃ τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρειωμένο !
Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπήδα,
χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.

- Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνῆς κι ὁ Μαυραϊλῆς, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἢ γῆ κι ὁ κόσμος.
 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἠύρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —« Σὰν τί νὰ σ' ἠῦρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνης ; ».
 —Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπίθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
 15 Βουνὰ καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνὰ καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τῶρὰ εἶδα ἕναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πρὸς χεῖ τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμε σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυὸ, νὰ παίρῃ τὴν ψυχὴ του ».

Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενῆς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

Ἄ Ο Διγενῆς φονεύει τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, πού ἐπιβουλεύονται
 τὴν ζωὴ τῆς γυναίκας του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, πού ἰθὴλῆσαν νὰ

τὴν ἀπαγάγου. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάττει καὶ τοῦ προτείνου νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνησθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
- 3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστὰς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξεληθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« Ἄρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω »
- 3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἔλθειν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἄκουεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
- 3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμῆσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάξεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
- 3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριον*,
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντα συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὄρμην ἀνδρειοτάτην.
- 3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριον,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμεινεν στὸ χέρι.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γερωντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθὶ του,
- 3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριον,
κόκαλον δὲ ἀπόμεινεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτὴν·
ὅμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μέγαν,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρώην ἐκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὄρμην, ἀρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὡσάν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὐρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίναμος νὰ μὲ πλανέση ἐζήτει·
νὰ κρούη καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
Τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτη οὕτως·
- 3170 « Οὗτοι εἶναι πού θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώση,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνατο ποσῶς νὰ μοῦ σιμῶση
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅπότεν ἐγὼ ἔριψον τὴν ἰδικὴν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὡσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλήν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπη.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε ». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καβαλάρην τῆς ἔπεισεν ἔμπροσθέν μου.
- 3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορευῆθι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου».
Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανώς ἐπεγυρίσθη·
- 3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στὴν γῆν ὡσὰν τὸ ἄλας
- 3205 Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιοῦτοις,
ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· «Νεώτερε, καλέ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποίησον ἀγάπην,
μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλήν μου,
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἀπελάτων,
ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας».
- 3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τοὺς ὄλους,
τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
«Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
- 3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορευέου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πιστεύουσιν, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
- 3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
ἐπείπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
ὕμῖν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθήσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρητα*·
καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
- 3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
ποῦ δὲν οἶδασιν τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπειρῶν.
 Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
 καὶ τοὺς ἐκέισε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.
 Εἶχε καὶ παῖδας εὐεῖδεις, ἡγαπημένους δύο.
 Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30
 Βέλθανδρος δὲ ὁ δεύτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,
 παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,
 εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρείος,
 ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραίος·
 ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρῦον, 35
 καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ἦσαν καὶ οἱ δύο.
 Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας ! —
 ὑπὸ πατρὸς ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονῶτον,
 καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσει,
 μακρὰ πού νὰ ξενιτευθῆ, ὅπου τὸν πάρ' ἡ τύχη, 40
 ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῶ βασιλεῖ του.

 Ἐπέζησε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.
 Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,
 καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125
 καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·
 καὶ μουσικὴν καθήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·
 καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :
 « Ὅρη καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵
 κάμην νῦν συνθρηνήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . ». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,
 σύρριζον τὴν καρδίαν τῆς ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155
 καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα,
 ἦρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :
 « Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης: τοσότης.—2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἁρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσική: μουσικὸν ὄργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλιάς.

νεκρὸν καὶ πῶς σέ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σέ βλέπω !
 Ἐντὶ στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σέ σκεπάξειν,
 κείσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἐκ τῶν ὄλων συγγενῶν ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἢ δυστυχῆς, ἢ ἔλεεινὴ καὶ κακομοιρασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἢ ξένη ;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἢ ἀθλία ;
 Ἐδε ὁποῖ ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχάριτάς σου, 1175
 παραξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Ἐκδοσις Ε. Κριαρᾶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιον κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσοφόρη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλη ὅπου γνῶρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποῦ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μετῶν ποῦ εἶχαν τοποθετηθῆ γύρω στὸν πύργον τοῦ κάστρου.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρηγός : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

Ὁ Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειας ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐπίπλους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «Ἀργυρὸν» ἢ «Ἀργυρόκαστρον».

Ὅκἀποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
 ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδι,
 εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
 τοῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
 Βραδὺν ἦτο ὅταν ἤλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδι,
 καὶ εὐθύς ἐκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
 ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρινασι τὸ κάστρον,
 καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρον·
 ἤθελες ἴδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδης πάλε,
 τὸ κάστρον ἐσουνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
 Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλακίς ἐντρανίζης*,
 ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρον,
 καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
 ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
 ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλακίς ἐντρανίσης,
 ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρον ὅτι λάμπουν
 ὡς ἔν' τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
 καὶ ἤθελες ἴδει ἔριδαν τοῦ κάστρον καὶ τοῦ ἡλίου,
 νὰ ἐνι ὡς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάρην.
 Ἔδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
 ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυς τοῦ κάστρον,
 λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρᾶς μου :
 « Βλέπετε τὸ Ἀργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το ! ».
 Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΛΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν Ἀργυρὸν ἢ Ἀργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ὠραιότατον καὶ νὰ λάμπη ὡς ἄργυρος. Ἐπίσης εἶχε γύρω στίς πλευρὰς του ἀνάγλυφα τῶν δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ' αὐταὶ ἡ Φρόνησις, ἡ Ἀνδρεία, ἡ Ἀλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὅποῖες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοῦς δώδεκα τούτους μηνῶς λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἠῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτία καὶ ἐκείνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἔνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἔλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτίν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβδος* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθέξεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθρούς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρός του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῆ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῆ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
« Διώχων πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἄρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαρὰν μου ».
Τὸν Μάϊον ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοιπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμαν,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνι ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζῃ
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτίν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλό, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμῃς τὰ καλά, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(*Ἐκδοσις J. A. Lambert).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

Α

- Ἀγοράκριτος, ὁ — Ἑλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.
 ἀγρίμι, τὸ — ἡ ἀγρία αἰς, ὁ αἰγαγρος, κάθε ἀγριον ζῷον.
 ἀδιαφύρετος — αὐτὸς ὁ ὅποιος δὲν ἔχει προσδεῦσει, ἀνωφελής.
 Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ — Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληκος λόρδου Γκίλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).
 ἀκαμασιά, ἡ — ἡ ὀκνηρία.
 ἀκαμάτης, ὁ — ὀκνηρός.
 ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.
 ἀλιβάνιστος, ὁ — ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.
 ἀλιμπουρο, τὸ — ὁ ἰστός τοῦ πλοίου.
 ἄλφιτον, τὸ — τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.
 ἀμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).
 Ἀμίδες, οἱ — κάτοικοι τῆ πόλεως Ἀμιδα, εὕρισκαμένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.
 ἀμφιλύκη — τὸ λυκόφως.
 Ἀμφιτέριτη — Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τριτάνου.
 ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχή.
 ἀνασπῶ — σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.
 ἀντίτα — ἀντί.
 ἀντλητήριον, τὸ — ὁ πρὸς ἀντλησιν καθίσκος.
 ἀντρανίζω — σκοτίζω, ἐνοχλῶ.
 ἀπαγγιάζω — καταφεύγω εἰς ὑπὴνημον μέρος.
 ἀπάρτι — κατὰ μέρος.
 Ἀπέρογης — σύγχρονος γλύπτης.
 Ἀραγκὸ Δομίνκος — Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).
 ἀργάτης, ὁ — βαροῦλκον τοῦ πλοίου.
 ἀρμενα, τὰ — οἱ ἰστοὶ καὶ τὰ ἰστία τοῦ πλοίου.
 ἀροσζήγουρα, τὰ — τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.
 ἀρύομαι — ἀντλῶ, λαμβάνω.
 ἄσκαμα, τὸ — δερμάτιον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλμὸν πρὸς εὐκόλον κίνησιν τῆς κώπης.
 ἀσπαιρω — σπαράζω.
 ἀστόματος — κοπτερός, ἀγόρταστος.
 ἄτσαλος — ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδρο-
 χυμῆς εἰς τὴν καπνιστῆρα

- ἄφλαστον, τὸ — ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων τῆς.
 ἄφνω — αἴφνης.
 Ἀχερουσία, ἡ — λίμνη τῆς Ἠπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἄδου.

B

- Βαλιούρα, ἡ — ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Βύρτανίας.
 βαλιάς, ὁ — ὁ βοσκὸς ἵππων.
 βάνδα, ἡ — γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
 Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ — ὁ ποταμὸς Ἀξίος.
 βασιλιάς — ὁ σουλτάνος.
 Βενιαμὴν ἐκ Τουδέλας — Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
 βελονοτῶς — βελονοτὰ ἔπλα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, ποῦ ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκκρας) ἔφερε μακρὰν βελόνην.
 βερέμης — γκρινιάρης, καχεκτικός.
 βετεράνος — ὁ παλαιμάχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
 Βίας — εἰς τῶν ἑπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πριήνης (625-540 π.Χ.).
 βίγλα, ἡ — ἡ φρουρά, ἡ σκοπιά.
 Βίσμαρκ Ὁθων — ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικός (1817-1898).
 Βιστρίτσα, ἡ — ὁ ποταμὸς Ἀλιάκιων.
 βιτσιά, ἡ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
 βίτσιμα, τὸ — τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.
 βούκανο, τὸ — τὸ πολεμικὸν κέρας.
 βρωμα, τὸ — φαγητόν.
 βύας — τὸ πτηνὸν μπουῖφος.

Γ

- Γαβαλᾶς Λέων — Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν III' αἰῶνα.
 γαντζοῦδι — ἡ πόρπη, καρφίτσα γενικῶς: κοσμήματα με πόρπας.
 Γέλων — τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
 γεμιτζής, ὁ — ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκική).
 γιαιεύω — πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω· πλησίον τῆς ἀκτῆς.
 γιουφτανί — περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
 γκοῶς — ὀπισθογεμὸς τυφεκίον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν

γλάκω, τὸ
γομάριον, τὸ
γοίβας, ὁ

- τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγών δρόμου.
- τὸ φορτίον.
- ὁ ἵππος μὲ φαῖον χρῶμα.

Δ

Δάνδολος
δαψίλεια, ἡ
δρουγγάριος
Δυσδαμμόνα

- Δόγης Βενετός.
- ἡ ἀφθονία.
- ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
- ἡρώϊς ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Οθέλλου.

Ε

ἐγκριματῶ
ἐδά
ἐδειρα
ἐθνικοί
Ἑκατόλογα
Ἐλισάβετ, ἡ

ἔλυτρον
ἐνθύμησις

- ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
- (κρητικόν) τῶρα.
- (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως.
- εἰδωλόατραι.
- δημῶδες Ροδικὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
- αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἔκτισε τὸ Ἀχίλλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
- περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
- ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονολογικὰ σημεῖα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῦκοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχείρως — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παράφυλλα βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, « εἰς ἐνθύμησιν » τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημεῖα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰῶνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ « Κτίσεως Κόσμου », ἧτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἧτοι 5508 + 1453 = 6961).
- ὑπάρχων, πραγματικὸς.
- ὁ πεισματῶδης πόλεμος.
- παρατηρῶ ἐπιμόνας.
- ἐπιπολαίως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
- θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτὸν.

ἐνοούσιος
ἔνστατος πόλεμος
ἐντρανίζω
ἐπιπολής
ἐρείκη

ξοιζαν τὰ πουλάρια
εὐωχία

- ἀπέβαλον.
- πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Z

ζ(ο)φόρος

- τὸ μεταξύ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
τιμῆμα, κοσμούμενον με γλυπτὰς παραστάσεις ζώων
κυρίως.

H

Ἡγεμονίαι, οἱ

- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

(-)

Θεοτόκης Ἐμμανουὴλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικός καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
- τὸ νὰ εἶναι κανεὶς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς πα-
ραστάσεις.

Θῆβες ἑκατόμυτες

- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νεῖλου, κέν-
τρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἄμμωνος.

θυμωδή, ἡ
θὼς

- ὁ θυμός.
- τσακάλι.

I

Ἰάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σαίξ-
πηρ « Ὀθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
καταχθονίου συκοφάντου.

Ἰαπωνία ἄκρα, ἡ
Ἰβηρες, οἱ
Ἰβήρων μονή, ἡ

- ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.
- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.
- μία τῶν μεγαλυτέρων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν
καλαγάτισμα, τὸ
Κάλλβος Ἀνδορέας
καλπουζανιά, ἡ
κανίσκι, τὸ
κανταριάζω
κασίδι, τὸ
καστέλλιον, τὸ
κατεργάσης

- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.
- τὸ κλείσιμον τῶν ραχάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.
- διαπρεπῆς ποιητὴς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).
- ἡ πονηρὰ πράξις.
- τὸ δῶρον.
- περιορίζω.
- τὸ κράνος.
- τὸ φρούριον.
- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(= πλοῖον).

κάτεργον, τὸ
κατοῦνα, ἡ

- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιοφόρου.
- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, νοικοισμός. Ὀμώνυμος
κωμόπολις τῆς Ἀχαρνανίας.

- καυονεύω — κατωλίζω, κατασκηνόω.
 κεντηράριον, τὸ — μονὰς βάρους σημερινάσα ποσὸν 100 λετρῶν χρυσοῦ.
 κεσάτι, τὸ — ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
 Κιβόρα — τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ
 ὅποιον ἀνήκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέ-
 ρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
 κινώδαλον, τὸ — ἄγριον ἢ επικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς
 καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὄνειδισμὸς ἢ ὕβρις
 ἀνθρώπων.
 κολωναῖο, τὸ — ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἑνὸς ταλήρου.
 κομπιάσρω — κρατῶ τὸ κομπάσσο (= γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς)
 καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
 κότσι, τὸ — τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὀστάριον.
 κοσμητής, ὁ — πολιτικὸν ἀξίωμα.
 κουβέστα, ἡ — τὸ κατάστρωμα τοῦ πλοίου.
 κονβικουλάριος, ὁ — ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος
 ἀξιωματοῦχος.
 κουρσεύω — λεηλατῶ, ληστεύω.
 κοῦσος, τὸ — ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
 κουρτεσιά, ἡ — ἡ φιλοτιμία.

Λ

- λάγιο ἀρνί — μὲ μαῦρον τρίχωμα.
 λαγνεῖα — ἐπιδιώξεις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
 λακκίζω — τρέχω γρήγορα, φεύγω.
 Λάσκαρης Θεόδωρος Α' — ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
 (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὸς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας
 τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
 λεβέτι — μέγας λέβης, καζάνι.
 Λεγκράν Αἰμίλιος — Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράψας πολυπλη-
 θεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ
 φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ
 νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
 λήκυθος — ἀρχαῖον ἀγγεῖον.
 λιοκόρο, τὸ — μυθολογικὸν ζῷον, ὕψι με ἓνα κέρατον.
 λογάρι, τὸ — ὁ θησαυρὸς.
 λύγος — λυγαριά.

Μ

- μαγνάδι — λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.

μανοῦ

<i>μαρμαονγή</i>	— λάμψις, ἀκτινοβολία.
<i>Μαρτινόπολις</i>	— πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
<i>ματσόλα</i>	— ξύλινο σφυρί.
<i>μελάχιδες</i>	— ναυτικοὶ ποῦ ἐστρατολογουῦντο ἀναγκαστικὰ διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρικοῦ στόλου.
<i>μετροῦζι</i>	— ὄχρωμα, πρόχρωμα.
<i>Μισίρι</i>	— Αἴγυπτος.
<i>μισοκάνια</i>	— εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
<i>Μοάβ</i>	— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μὲ βραχέωδη ὄρη.
<i>μόδι, τὸ</i>	— μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλᾶ).
<i>Μολῶχ</i>	— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
<i>μονόργιο, τὸ</i>	— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπάζουν τὰ κύματα.
<i>μουσοῦδι</i>	— ρύγχος ζώου.
<i>μούστομα</i>	— ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη.
<i>μπαλλάντα</i>	— εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος μὲ λυρικά καὶ δραματικὰ στοιχεῖα.
<i>μπάρκο τρικουόβερο</i>	— μέγα ἱστιφόρον μὲ σταυρωτάς κεραίας καὶ μὲ τρία καταστρώματα.
<i>μπιονάτσα, ἡ</i>	— ἡ γαλήνη.
<i>Μπύργκεο</i>	— περίφημος Γερμανὸς ποιητῆς (1747-1794). Ἐγραψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

<i>ναπολεόνιοι, τὸ</i>	— τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφραγκιον.
<i>νεανίσκος, ὁ</i>	— Σφύζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις οὗτου ἐπανέλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
<i>νευρέα, ἡ</i>	— τὸ κύρτωμα.
<i>νεληπόταμο, τὸ</i>	— τὸ μεγάλο ποτάμι.
<i>νέριτι, τὸ</i>	— ἡ λύπη, ὁ πόνος.
<i>νεραλίζομαι</i>	— ζαλιζομαι.
<i>Νύμφιος ποταμὸς</i>	— παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

- ξόμπλι, τὸ — ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα.
 ξυλόγατα — φάκα, μυάγρα.

Ο

- Ὁθέλλος — ἦρος τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.
 οἶση — ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
 ὄρμιά — λεπτὸν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
 ὀρμίνι, τὸ — δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι).

Π

- πάκτα, ἡ — ἡ εἰρήνη.
 παλαμᾶρι, τὸ — χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
 παραλῆς, ὁ — ὁ ἔχων πολλοὺς παραδες, πλούσιος.
 Παραλογή — ἡ προσταγή.
 παραταγή, ἡ — περιβάλλω διὰ τάφρου.
 παραφοσσεύω — ὑποστάς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του.
 παρεθεις τὰ δεξιὰ μέρη — εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.
 πεζόβολο, τὸ — πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.
 πεντάφαρδος — περιστρέφω, στριφογυρνᾶ.
 περιδινῶ — εἶδος ἰέρακος.
 πετρίτης, ὁ — παχύς, εὐφορος.
 πίων — ποικίλματα, στολίδια.
 πλουμιά, τὰ — ὁ κόπος διὰ τὴν ὀδοπορίαν.
 ποδοκόπι, τὸ — ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
 πολισμάνος — σοφὸς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγραφέας πλήθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
 Πολίτης Νικόλαος — ὁ μέγας πλοῦτος.
 πολυολβία, ἡ — τὸ ποτὸν.
 πόμα, τὸ — τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.
 πόμολα, τὰ — πόσον μεγάλη.
 ποταπή — τὰ μέρη ὅπου καταστράλλουσιν αἱ ὑποστάθμαι (μυῖργες) τοῦ ἐλαίου.
 ποτόκια, τὰ — ὁ ὀδηγός, συνοδός, ποδῶδρος, «πρόβodos τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποῦ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μὴν Μάρτιος.
 πρόβodos, ὁ

- προσηλακίζω — επιγυρία με πηλόν, προσβάλλω.
 προμνήσια, τὰ — τὰ σχοινία διὰ τῶν ὀπείων δένεται ἢ ἀγκυρα εἶτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
 πυροφανίζω — ἀνάπτω πυροφάνι, φανόν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλείειαν.

Ρ

- ρέγχω. — ροχαλίζω.
 ροικός — κατάξηρος, ζαρωμένος.
 ρίσος, ὁ — ὁ λύγξ (ζῷον ἀρπακτικόν).
 Ροβινσών, ὁ — ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἄγγλου συγγραφέως Δαυήλ Ντεφόε, τὸ ὅποιον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
 ρουσιά — ὕδρορροή.
 ρούπια, ἡ — νομισματικὴ μονὰς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
 ροῖφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφυγύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

- Σάβας Κωνσταντῖνος — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτατος Ἕλλην ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικῆς λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλισμοῦ γιγάντειοι καὶ ρωμαεῖοι κάτοικοι τῆς Ἰδης.
 Σγυροὺς Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204.
 Σεβάζ Θαλασσινός — ὁ ἥρωας μιᾶς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμάς (Χίλια καὶ μία νύκτες).
 σερτάρι — ζῷον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποιμνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
 σεφέρι — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατείαν, πόλεμος.
 σηματοδιακός — αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξάιρετος, σπάνιος.
 σιλονέτα — περίγραμμα.
 Σιοῦτο-Κάλεσιος — ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ με χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν.
 Σκηνοπηγία — μεγάλη Ἰσραηλιτικὴ εορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἔρημον.

σκιωσάς, ὁ	— τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔργεται ἀπὸ πολλήν χαρὰν.
σκήπτει (τὰ καλά).	— εὐχαριστήσου τὰ καλά, διασκέδασέ τα.
Σκόπας ὁ Πάριος	— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
σκοπός, ὁ	— ἡ προσοχή.
σκούνια, ἡ	— διστάλιον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
σκουτάριν, τὸ	— ἡ ἀσπίς.
σκουτάριος, ὁ	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
σοβινισμός	— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἔθνικισμός.
σοβῶ	— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φρονῶν, προτρέπω.
σοουτοάκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὠμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπή ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Σλατοβρέκι, τὸ	— ὅρος τῆς Μακεδονίας.
στανροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωση, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεραίας τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἱστιῶν τοῦ πλοίου.
στερολίθαρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ στίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονάρισμα	— λυπητερόν ἄσμα.
συντυχία	— σύμπτωσις.
συστάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.

Τ

ταρσανάς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
ταχυνή	— κούρη, πρῶν.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντια, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Τροίας.
τολύπη	— σύνολον ἀνθέων ἢ ἐρίου.
Τομμαζέο ἢ Θωμιαζαῖος	— 1802-1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεὺς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημόδι ἑλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Τουδέλας Βενιαμίν	— βλέπε Βενιαμίν.
τοννεζι	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τρακτάτον, τὸ	— τὸ τέγνασμα.

τάφος, ὁ	— ἡ τάφος.
τρεχαντήρι	— μικρὸν ταχύπλοον ἰστιοφόρον μὲ ὀξεῖαν πρόρμην.
τρόμπα, ἡ	— ἡ ἀντλία.
τρομπέτια, τὰ	— ἡ σάλπιγξ.
τρουκάνι, τὸ	— εἶδος κουδουνιοῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν..
Τσάμης	— ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
τσουκαῖς, ὁ	— πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Γ

ὑπολαῖς	— μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδα.
---------	-----------------------------------

Φ

φάρα, ἡ	— ἡ πατριά.
φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ	— ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικούς καὶ πρὸς πόλεμον.
Φαρμακωμένη, ἡ	— ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνει λαϊκὸν ᾄσμα.
φέρομελη	— χρυσοποικιλτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
φεστόν	— εἶδος κεντήματος.
φηγός	— δρυς.
φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ	— ἡ σημαία.
Φόσκολος Οὐγος	— ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).
φουσσάτο ἢ φουσαῦτον, τὸ	— τὸ στράτευμα.
φούστα, ἡ	— εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἰστιοφόρου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
Φωριέλ	— Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾄσμάτων (1824).

Χ

χάλαρο, τὸ	— τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
χαμπέρι, τὸ	— ἡ εἶδησις, ἡ πληροφορία.
χαράκι, τὸ	— ὁ ὄγκωδης λίθος.
χαρμί	— διακοσμητικὸν μαχαιρίδιον, κρεμώμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουσταελλοφόρου.

χειροσκουτάριον, τὸ	— άσπίς.
χήτη	— χείτη.
χουγιάζω	— κραυγάζω.
χρηζώ	— άξίζω.
χρυσόβουλλον	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσῆ βούλλα (σφραγίς).
χωσιά	— ἔνδρα.

Ψ

ψίκι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Έγεννήθη εις τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζῆσε κατὰ τὸν Ι' μετὰ Ἐχριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαίρεται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικὰ γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἑνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀπέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μέγαν Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβαν καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἰατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μετὰ τὸ ψευδώνυμον Γιά ν ν ο ς Ἐ π α χ τ ῖ τ η ς. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Έγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος καὶ μετὰ ἰδιάζον ὕφος καὶ τεχνοπρίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἰατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοἰδρυθὲν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτώτομον ἔργον

τουα Βίοι Παράλληλοι », εις τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εις τὴν ἔθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μανθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μύχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρακσυβούλου Ζωιοπούλου. Ἐγενήθη εις τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εις Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγενήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἠσχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἠγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνεμίχθη εις διαφόρους κινήσεις τοῦ ἐπεδίωικαν προοδευτικούς σκοπούς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εις τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εις τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὕφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγενήθη εις Μήθυμον (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἠσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὅμηρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1905 εις Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 εἶναι καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εις τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη εις Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγενήθη εις τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740-775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εις τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εις Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1852 εις τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικά καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικός τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίωσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικὰς περιγραφὰς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαιὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπηρέτησεν ὡς ἱατρὸς εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίωσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζῶν τῶ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρισίους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειπε χάριν τῆς φιλολογίας, διακριθεὶς ὡς εἰς τῶν μεγαλύτερων φιλολόγων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σφραγίστας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὀλίγηρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μετὰ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγενήθη εἰς Σύρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίωσεν πλείεστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζῶν ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγενήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἤσχολήθη περισσότερο μετὰ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἐδημοσίευσε διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μὲ τελειότητα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μὲ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικὸς ποιητής, ἔχει τὴν αἴσθησιν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγάζει τὴν ἔμπνευσιν.

ΜΑΛΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῆ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὄχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανῆ κερκυραϊκῆν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχνοτροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικὸς καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐμβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν. Εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρωτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Συκαμιὰν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διεϊσδυσιν εἰς τὸ ἔσω-τερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑΓΓΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετῆρας του.

ΜΩΡΑΓΓΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἡμερησίδας καὶ περιοδικὰ. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορητήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγενήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητὴς, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὕφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγενήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἤσχολήθη μετὰ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαιτέρου χαρακτήρος τοῦ τοπίου ἐκάστης χώρας, τὴν ὁποίαν ἐπεσεκίφη.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγενήθη¹ τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῦ διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Διωρίσθη μεταξὺ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῆ ἐθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεών του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί μετὰ τὸν Σολωμὸν ὁ μεγαλύτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ παλυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὕφους καὶ τὴν ποιητικὴν διαθέσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σχιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσε εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. Ἐδημοσίευσε τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφρονεῖτο κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ὀδησόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἕλλην ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἐκκλησιὰς τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσυχολήθη μετὰ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. ἔχει γράψει ἀριετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγραψε πολλὰς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῆ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὕφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. ἔχει διεθνῆ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψουμου. Έγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμήθη μετὰ τὸ Ἐθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποιήσις του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματα τοῦ προτιμᾶ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μετὰ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσε καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποιήσιν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχνοτροπιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὀδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδᾶ ὄνομα « Σ α τ α ν ᾶ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποιήσιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμεινε εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἔνωρὶς ὅμως ἐπέδωθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν τρωστοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιησεῶς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγενήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὑπαίθριον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὄφρος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1857 εἰς Σπενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμιλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρέτησεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστός καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφάς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματά του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἠπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἠσχολήθη μετὰ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις της.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Α. Βρανούση-Β. Σφυρόερα

	Σελίς
1. Στους ἁγίους τόπους, Κώστα Ουράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων. (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
14. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. Ἄνθος τοῦ γιαιοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρακλιτσα	126
20. Ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
21. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	155
25. Τὸ πετροχελιδόνον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. Ὁ Ἔβρος ἱστορεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου	184
29. Ὁ Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	196
30. Ὁ περιέργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	197
31. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννήτου	223
36. Βέβησαν καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὀνειρεμένη Προσευχή (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	5
2. Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στὶς Θερμοπόλες (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	28
5. Γενικά σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
6. Ἡ ναῦς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενής, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
11. Ὁ Διγενὴς κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἐταιρείας, Σπ. Μελά	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορᾶ	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίη	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαχιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπνοος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλλάλα	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
31. Ἀνακάλλημα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια καὶ τὸ ἔπος Βασιλείου Διγενῆς Ἀκριάτας	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ	Σελίς
1. Διπλό ἄραμα, Ν. Πετιμεζῆ-Λαύρα	13
2. Ἐσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσοῦντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσοῦντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιέω (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	46
6. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἶμα, Ἴωνος Δραγοῦμη	72
9. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	77
10. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοσικὸν	80
13. Ὁ ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καραβίτσα	80
14. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἄρ. Βαλαωρίτου	83
15. Ἡ Ἁγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κονδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἄδαμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰγμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Γίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ κἀμήλος τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυρβήλη	168
23. Ὁ σάκος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
27. Ἡρῶς ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου	203
28. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμη, Ἀγνώστου	242

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

Σελίς

1. Ὀνειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στοις ἁγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	9
3. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	13
4. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπτη	13
5. Διπλὸ δράμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	19
6. Ἐσπερινός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	20
7. Λαμπριάτικος ψάλλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	27
8. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	28
2. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	29
3. Ἡ ναῦς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικά (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
5. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	41
6. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρίστου Τσουντα	42
7. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	46
8. Κεραμεικός (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	47
10. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	51
11. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου	54
12. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
13. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενής, β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
15. Ὁ Διγενής κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	65
16. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν	67
18. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
19. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωνος Δραγούμη	72
20. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	77
21. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. Ὁ Γερσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

	Σελίς
23. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοστικόν	80
24. Ὁ Ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	80
25. Ὁ Δῆμος καί τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἄρ. Βαλαωφίτου	83
26. Ἡ Ἁγιά Σοφιά, Ἄλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. Ἡ καμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
29. Αἱ διδακτορικά μου ἐξετάσεις, Ἄδαμ. Κοραῖ	92
30. Ἡ Πασχαλιά τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Λάφνη	100
32. Ἡ Καταπολιανή, Ἄθηνᾶς Ταρσοῦλη	100
33. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, Σπ. Μελά ..	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
35. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	108
37. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
3. Μισεῖς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
4. Ἄνθος τοῦ γαλοῦ, Ἄλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
6. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκοῦ	124
7. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. Ἡ Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	126
9. Ἡ ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. Ὁ Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἄλφειόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακωθνοῦ	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	167
10. Ὁ καμηὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168

	Σελίς
11. Τὸ πετροχελίδονον, Δ. Καμπούρογλου	170
12. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	171
13. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	173
14. Ὁ Τρύγος (ποίημα), Κ. Κρυστάλλη	174
15. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
16. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
17. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
18. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	183
19. Ὁ Ἐβρος ἱστορεῖ..., Πολυδώρου Παπαχριστοδοῦλου	184
20. Ἡ Θάλασσα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	187
21. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
22. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. Φιλάργγυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρεᾶ	196
2. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	197
3. Ὁ φιλόπνοος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	198
4. Ὁ δοκησίσοφος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	199
5. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
6. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνου	202
7. Ἡρωεὶς ποιητῆς, Γρηγορίου Εξονοπούλου	203
8. Τὸ τραγοῦδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
9. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοστικόν	211

ΣΤ'. ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ — ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

1. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ι. Μαλάλα	214
2. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ἐπίφωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, Θεοφάνους	216
3. Ὁ Ἀκάθιστος Ἕμνος, Ἀγνώστου	217
4. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ	219
5. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κων. Πορφυρογεννήτου	223
6. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γεωργ. Φραντζῆ	227
7. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινῆς, Ἀγνώστου	230
8. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγοῦδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας	231
9. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα, Ἀγνώστου	240
10. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242
Λεξιλόγιον	245
Βιογραφίαι Συγγραφέων	256
Πίναξ περιεχομένων κατὰ συλλογὰς	265
Πίναξ περιεχομένων	269

0020556175

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔ. ΣΤ' 1968 (ΙΧ) - ΑΝΤ. 85.000 - ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ 1657/19-7-68 - 1691/31-7-68

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ : Ι. ΔΙΚΑΙΟΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ι. ΚΑΜΠΑΝΑΣ Ο. Ε.

